

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ:
«ΝΟΜΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ- ΔΗΜΟΣΙΟ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Εναλλαγή αυτοκρατόρων και θεσμικές εκτροπές στην
Κωνσταντινούπολη (1025 – 1045 μ. Χ.)**

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: Μαρία Ελένη Τσικίνη (Α.Μ.7112Μ011)

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Σταύρος Περεντίδης (επιβλέπων)

Σοφία Αδάμ – Μαγνήσαλη

Λένα Κορμά

Αθήνα, 2015

Στη μητέρα μου, που είναι
ο φύλακας άγγελός μου.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	4
I. Ρωμανός Γ΄ Αργυρός.....	11
II. Νόσος και θάνατος του αυτοκράτορα Ρωμανού Γ΄	21
III. Μιχαήλ Δ΄ Παφλαγών ή Παφλαγόνιος.....	27
IV. Νόσος του Μιχαήλ Δ΄.....	33
V. Υιοθεσία του Μιχαήλ Καλαφάτη από τη Ζωή και αναγόρευσή του σε καίσαρα.....	38
VI. Θάνατος του αυτοκράτορα Μιχαήλ Δ΄.....	42
VII. Μιχαήλ Ε΄ Καλαφάτης.....	45
VIII. Ζωή και Θεοδώρα.....	52
IX. Κωνσταντίνος Θ΄ Μονομάχος.....	53
Αντί Επιλόγου.....	58
Βιβλιογραφία.....	67

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατά την περίοδο της βυζαντινής αυτοκρατορίας, πολλοί ήταν εκείνοι που ανέβηκαν στο θρόνο του αυτοκράτορα και επηρέασαν την τύχη της βυζαντινής αυτοκρατορίας με τον τρόπο ζωής τους και με ορισμένες προσωπικές τους επιλογές. Πολλές γενιές αυτοκρατόρων καθόρισαν με τον τρόπο που αποφάσισαν να χειριστούν τα προσωπικά τους ζητήματα το μέλλον της αυτοκρατορίας. Μία από αυτές τις γενιές ήταν και η Μακεδονική δυναστεία. Στην παρούσα εργασία θα επιχειρηθεί να καταγραφεί ο τρόπος με τον οποίο οι προσωπικές επιλογές μιας βασίλισσας, της Ζωής της Πορφυρογέννητης, ανύπαρκτης στα πολιτικά πράγματα της αυτοκρατορίας έως τα 48 της χρόνια, επηρεάζει τον τρόπο άσκησης της εξουσίας και κυρίως τον τρόπο με τον οποίο γινόταν η άνοδος στο θρόνο ενός καινούριου αυτοκράτορα.

Κρίνεται σκόπιμο να αναφέρουμε ορισμένες πληροφορίες σχετικά με τη διαδικασία που ακολουθείτο για τη στέψη του αυτοκράτορα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας ή όπως είναι περισσότερο γνωστή στις μέρες μας, και θα αποκαλείται με τον τρόπο αυτό στη συνέχεια, Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Ως απαρχή της βυζαντινής εποχής θεωρείται η μεταφορά της πρωτεύουσας του ρωμαϊκού κράτους από την Ρώμη στη νεοσύστατη Κωνσταντινούπολη. Παρόλη την αλλαγή που συντελέστηκε με την μεταφορά της πρωτεύουσας από τη μία πόλη στην άλλη, δεν παρουσιάστηκε κάποια αλλαγή ως προς τον τρόπο της διακυβέρνησης του κράτους και συνεχισε να ισχύει το λεγόμενο σύστημα του Διοκλητιανού, το οποίο μεριμνούσε για την ύπαρξη δύο αυγούστων και δύο καισάρων. Οι δύο καίσαρες προορίζονταν στο να διαδεχθούν τους δύο αυγούστους. Ο Μέγας Κωνσταντίνος που ήταν ο εμπνευστής της μεταφοράς της πρωτεύουσας από τη Ρώμη στην Κωνσταντινούπολη, διατήρησε το σύστημα του Διοκλητιανού τόσο ως προς την άσκηση της εξουσίας, όσο και ως προς το σύστημα της διαδοχής. Ο Μέγας Κωνσταντίνος διατήρησε τον θεσμό των καισάρων και ονόμασε καίσαρες τους γιούς του με απώτερο σκοπό να στεφθούν μετά τον θάνατό του αύγουστοι. Η αναγόρευση των καισάρων σε αυγούστους στη συγκεκριμένη περίπτωση έγινε από το σώμα του

στρατού και η Σύγκλητος που βρισκόταν στη Ρώμη, περιορίστηκε στο να αποδεχθεί το πεπραγμένο.¹

Αυτά έγιναν στην πρώτη διαδοχή θρόνου της αυτοκρατορίας. Η αναγόρευση που παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον ήταν εκείνη του Ιουλιανού σε καίσαρα το 355. Κι αυτό γιατί όταν ο Κωνσταντίνος παρουσίασε τον Ιουλιανό στο συγκεντρωμένο στρατεύμα, το έπραξε έχοντας υψώσει τον Ιουλιανό σε μία εξέδρα. Τότε ζητήθηκε η εκδήλωση του στρατεύματος δια βοής για να μπορέσει ο Κωνσταντίνος να κρίσει τον Ιουλιανό καίσαρα και να του φορέσει το πορφυρό μανδύα. Όταν έφθασε η ώρα να στεφθεί ο Ιουλιανός αύγουστος, ο Ιουλιανός ήρθε ενώπιον του στρατεύματός του επάνω σε μία ασπίδα και η βοή του πλήθους ήταν αυτή που επικύρωσε την εκλογή.²

Ο Ιουλιανός τραυματίστηκε σε εκστρατεία εναντίον των Περσών και πέθανε χωρίς προηγουμένως να έχει υποδείξει κάποιο πρόσωπο ως διάδοχό του. Ο στρατός ύστερα από πολλές ζυμώσεις ανακήρυξε ως αύγουστο τον Ιοβιανό, έναν μη αναγνωρίσιμο αρχηγό των δομεστίκων.³ Η επικύρωση της εκλογής του Ιοβιανού έγινε πάλι με τον ίδιο τρόπο, με τη δια βοής αποδοχή του από το στρατεύμα.⁴

Παρατηρείται ότι κατά την πρώιμη περίοδο της βυζαντινής αυτοκρατορίας⁵ για να είναι έγκυρη και σε ισχύ η αναγόρευση σε αύγουστο ενός καίσαρα ή μη, γινόταν από τον στρατό της αυτοκρατορίας με τη μέθοδο της βοής. Ουσιαστικά ο στρατός αρνείται στη Σύγκλητο το δικαίωμά της να είναι εκείνη το θεσμικό όργανο που θα επικυρώσει την εκάστοτε εκλογή.⁶ Επίσης, άξιο λόγου είναι το γεγονός ότι ο εκάστοτε αύγουστος ή αυτοκράτορας δεν ήταν υποχρεωτικό να έχει σχέση αίματος με τον προκάτοχό του και ότι ο κάθε αύγουστος μπορούσε να επιλέξει το διάδοχό του. Η παρατήρηση αυτή εξάγεται από το γεγονός ότι αρκετοί ήταν αυτοί που δεν

¹ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ ΑΙ. *Εκλογή, αναγόρευσις και στέψις του βυζαντινού αυτοκράτορος*, Πραγματεία της Ακαδημίας Αθηνών, Τόμος 22, αριθμός 2, Αθήνα, 1956, σελ. 3 – 4.

²ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ ΑΙ., ό.π., σελ. 4.

³Πρόκειται για εκκλησιαστικό, πολιτικό και στρατιωτικό αξίωμα. Ο θρησκευτικός τίτλος δινόταν στους πρωτοψάλτες, στους επικεφαλής του δεξιού και του αριστερού χορού των ψαλτών. Σε πολιτικό επίπεδο, ο τίτλος, γνωστός από το 355 μ. Χ., δινόταν στον αρχηγό ενός γραφείου, ταυτόσημο με το αντίστοιχο του πριμηκήριου. Συνήθως, τον τίτλο αυτό έπαιρναν άνθρωποι που βρίσκονταν κοντά στον αυτοκράτορα. Στη στρατιωτική διοίκηση, ο τίτλος χρησιμοποιήθηκε για τους διοικητές των ταγμάτων της αυτοκρατορικής φρουράς, που ήταν εγκατεστημένοι στην Κωνσταντινούπολη. *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford University Press, Volume 1, New York – Oxford, 1991.

⁴Ο.π., σελ. 6.

⁵Η πρώιμη περίοδος της βυζαντινής αυτοκρατορίας εκτείνεται από το 324 – 610. Ό.π., σελ. 3.

⁶Ο.π., σελ. 16.

μερίμνησαν για την επιλογή διαδόχου, όπως για παράδειγμα ο Ιουλιανός που προαναφέρθηκε.

Την περίοδο αυτή είναι εμφανές ότι περιορίζονται οι αρμοδιότητες της Συγκλήτου σχετικά με την αναγόρευση του αυτοκράτορα κι αυτό μπορεί να εξηγηθεί μέσα στο πλαίσιο των γενικότερων αλλαγών που διέπουν την αυτοκρατορία με τη μεταφορά της πρωτεύουσας από τη Ρώμη στην Κωνσταντινούπολη.⁷

Συνοψίζοντας, η εκλογή αυτοκράτορα στην περίπτωση που ο προηγούμενος πέθαινε ξαφνικά, χωρίς να έχει δρομολογήσει τη διάδοχη κατάσταση, βάραινε τον στρατό. Η επικύρωσή της γινόταν δια βοής. Ήταν δηλαδή αναγκαία η συγκατάθεση των αξιωματικών του στρατού για την επιλογή του καινούριου αυτοκράτορα, καθώς η Σύγκλητος δεν ήταν σε θέση από μόνη της να επιλέξει και να επικυρώσει την άνοδο στο θρόνο ενός νέου αυτοκράτορα, χωρίς τη σύμφωνη γνώμη του στρατού. Η σύμφωνη, όμως, γνώμη του στρατεύματος απαιτείτο ακόμη και όταν ο ίδιος ο αυτοκράτορας επέλεγε να ανακηρύξει κάποιο άτομο ως διάδοχό του.⁸

Επομένως για την αναγόρευση ενός νέου αυτοκράτορα το αρχικό εθιμοτυπικό περιελάμβανε την εκλογή του από τον προηγούμενο αυτοκράτορα και τον στρατό, ή σε περίπτωση που δεν είχε οριστεί διάδοχος από τον αποθανόντα αυτοκράτορα, την εκλογή του μόνο από τον στρατό και στη συνέχεια την ανύψωση του νέου αυτοκράτορα σε ασπίδα, τη δια βοής επικύρωση του νέου αξιώματος από τα μέλη του στρατεύματος και τέλος την σύμφωνη γνώμη της Συγκλήτου.⁹ Παρατηρείται ότι υπερισχύει το πρότυπο του στρατιώτη – αυτοκράτορα.

Το έθιμο της ύψωσης του νεοεκλεγμένου αυτοκράτορα στην ασπίδα, εισήχθη για πρώτη φορά στην αναγόρευση του Ιουλιανού και πρόκειται για ένα βαρβαρικό έθιμο που ίσως και να είχε αλληγορική σημασία.¹⁰

Επιπρόσθετα, την περίοδο εκείνη ενισχυόταν μέρα με τη μέρα η αντίληψη ότι η εξουσία του αυτοκράτορα πηγάζει από τη Θεία Βούληση και πως όποιος ασκούσε την

⁷ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ ΑΙ., ό.π., σελ. 20 – 21.

⁸Ο.π.

⁹Ο.π., σελ. 24.

¹⁰Ο.π.

εξουσία θεωρείτο ότι ήταν κατά κάποιο τρόπο, όργανο της Θείας Πρόνοιας. Ο λαός θεωρούσε πως ο αυτοκράτορας λάμβανε μερίδιο από τη θεϊκή εξουσία.¹¹

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι κατά την πρώιμη περίοδο της βυζαντινής αυτοκρατορίας και συγκεκριμένα την περίοδο της βασιλείας του Θεοδοσίου Α΄ από το 379 έως το 395¹² παρατηρείται η μεγάλη στροφή της βυζαντινής αυτοκρατορίας από την ειδωλολατρεία στο χριστιανισμό και από τα ρωμαϊκά ήθη και έθιμα στις χριστιανικές παραδόσεις. Ύστερα από το θάνατο του Θεοδοσίου Α΄ έχουμε το διαχωρισμό της αυτοκρατορίας σε Ανατολικό και Δυτικό μέρος.¹³ Μετά το διαχωρισμό αυτό, το ανατολικό μέρος αποκτά συγκεκριμένη ταυτότητα τόσο σε εθνικό, όσο και σε πολιτικό επίπεδο.¹⁴ Ταυτόχρονα, την περίοδο εκείνη η Κωνσταντινούπολη αποκτά οικουμενικό χαρακτήρα, ο αυτοκράτορας της Κωνσταντινούπολης είναι ο μόνος που θα μπορεί πλέον να φέρει τον τίτλο του αυτοκράτορα των Ρωμαίων και επιπρόσθετα, ο πατριάρχης της Κωνσταντινουπόλεως υψώνεται στην ίδια θέση με τον πάπα και φέρει πλέον και τον τίτλο οικουμενικός.¹⁵ Με τον τρόπο αυτό μαρτυρείται και η σπουδαιότητα που κατείχε η Εκκλησία στη ζωή της Ανατολικής ή της λεγόμενης σήμερα βυζαντινής αυτοκρατορίας.

Κατά το πρώτο μισό της μέσης περιόδου της βυζαντινής αυτοκρατορίας από το 610 έως το 1081¹⁶ υπάρχουν ορισμένες διαφοροποιήσεις στον τρόπο με τον οποίο γινόταν η αναγόρευση και η στέψη του βυζαντινού αυτοκράτορα. Και στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, όπως και στην προηγούμενη, ο αυτοκράτορας βρίσκεται στην κορυφή του πολιτειακού οργανισμού.¹⁷ Κατά την αναγόρευση του ανώτατου άρχοντα, αντικαθίσταται η λέξη αύγουστος που χρησιμοποιείτο κατά την πρώιμη

¹¹ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ ΑΙ., ό.π., σελ.25.

¹² ΓΛΥΚΑΤΖΗ – ΑΡΒΕΛΕΡ Ε. *Η πολιτική ιδεολογία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, Αθήνα, Ψυχογιός, 2007², σελ. 23.

¹³Ο.π., σελ. 24.

¹⁴Ο.π., σελ. 25. Σπουδαίο ρόλο στη διαμόρφωση της εθνικής και πολιτικής συνείδησης της Ανατολικής Αυτοκρατορίας διετέλεσε το γεγονός ότι κατόρθωσε η Ανατολική Αυτοκρατορία να αποκρούσει τις διάφορες επιθέσεις των βαρβάρων που πραγματοποιήθηκαν την εποχή αυτή και να σώσει στο ακέραιο τα εδάφη της, διαμορφώνοντας παράλληλα το διάστημα αυτό και την εθνική και πολιτική της συνείδηση. Σε αντίθεση η Ρώμη βγαίνει λαβωμένη και με το γόητρό της καταρρακωμένο από την περίοδο αυτή.

¹⁵Ο.π., σελ. 25.

¹⁶ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ ΑΙ.,ό.π., σελ. 67.

¹⁷ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ ΑΙ. *Το πολίτευμα και οι θεσμοί της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας 324 – 1204 Κράτος, Διοίκηση, Οικονομία, Κοινωνία*, Αθήνα, 2004, σελ. 77.

περίοδο με την ελληνική λέξη βασιλεύς στην αρχή και στη συνέχεια με τη φράση: « βασιλεύς και αυτοκράτωρ Ρωμαίων». ¹⁸

Ως προς το υπόλοιπο τελετουργικό, εκλείπει η ανύψωση του αυτοκράτορα σε ασπίδα και η περιβολή του μανιακίου, ενώ πλέον παρατηρείται η παγίωση μίας τελετής με ιδιαίτερο και πανηγυρικό χαρακτήρα που ονομάζεται στέψις. Κατά την τελετή της στέψεως, ο νέος αρχηγός του κράτους ντύνεται με την χλαμύδα και το διάδημα, στέφανο ή στέμμα. Η όλη διαδικασία τελείται πλέον στο ναό της Αγίας του Θεού Σοφίας και παρευρίσκονται σε αυτή τα μέλη της βασιλικής οικογένειας, στην περίπτωση που ο νέος ηγεμόνας είναι μέλος μίας συνεχιζόμενης δυναστείας, μέλη της Συγκλήτου, των διαφόρων ταγμάτων του στρατού, των δήμων της Κωνσταντινούπολης, καθώς και μερίδα του λαού της Πόλης. Όλα τα σύμβολα της στέψεως, χλαμύδα και στέμμα, γνωστά και ως βασιλικά σύμβολα, ευλογούνται από τον πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως. ¹⁹

Η παρουσία του πατριάρχη είναι πάρα πολύ σημαντική για την ομαλή διεξαγωγή της διαδικασίας της στέψεως, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις στις οποίες ο νέος αυτοκράτορας αναλαμβάνει το θρόνο μέσα από μία επαναστατική διαδικασία, κι αυτό γιατί ο πατριάρχης με τον αγιασμό που πραγματοποιεί στα βασιλικά σύμβολα κατορθώνει να μετριάξει η επαναστατική ενέργεια στα μάτια του λαού. ²⁰ Μέσα από την συγκεκριμένη διαδικασία, γίνεται φανερό ότι ο ρόλος της Εκκλησίας στα πολιτικά πράγματα του κράτους ήταν ιδιαίτερα ισχυρός, καθώς επικρατούσε η άποψη ότι ο αυτοκράτορας ήταν «βασιλεύς διορισμένος από τον Χριστό». ²¹ Σύμφωνα με την αντίληψη αυτή, ο Θεός δίνει στον εκάστοτε αυτοκράτορα την εξουσία να κυβερνάει και ο πατριάρχης επιβεβαιώνει την εξουσία αυτή συμμετέχοντας στη στέψη με το να καθαγιάζει τα αυτοκρατορικά σύμβολα. Κομβικό σημείο της αυτοκρατορικής αναγόρευσης ήταν οι επευφημίες από τους καθεστωτικούς παράγοντες της αυτοκρατορίας, δηλαδή από τη Σύγκλητο, τους δήμους και το στρατό. Οι επευφημίες ήταν το μέσο με το οποίο ο καθημερινός άνθρωπος της βυζαντινής αυτοκρατορίας γινόταν βασιλεύς. ²²

¹⁸ ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ ΑΙ., ό.π., σελ. 78.

¹⁹ Ό.π., σελ. 78.

²⁰ Ό.π., σελ. 78.

²¹ ΓΛΥΚΑΤΖΗ – ΑΡΒΕΛΕΡ Ε., ό.π., σελ. 29.

²² ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ Ι., *Το βυζαντινό κράτος*, Θεσσαλονίκη, Βάνιας, 2001⁴, σελ. 292.

Κατά την περίοδο αυτή, εξαιτίας της απουσίας συγκεκριμένης νομοθετικής ρύθμισης για τον τρόπο της διαδοχής του αυτοκράτορα αλλά και των επαναλαμβανόμενων επαναστατικών ενεργειών για την κατάληψη του θρόνου, επικρατεί η συνήθεια ο εκάστοτε αυτοκράτορας να ορίζει ως συναυτοκράτορα τον υιό του, ανεξάρτητα από την ηλικία του.²³ Η αναγόρευση του συμβασιλέα, γινόταν με την πραγματοποίηση ειδικής τελετής που ονομαζόταν κι αυτή στένις και τελείτο από τον πατριάρχη, ο οποίος και πάλι καθαγίαζε τα βασιλικά σύμβολα της πορφύρας και του στέφανου ή στέμματος.²⁴

Η πολύ στενή σχέση Εκκλησίας και Πολιτείας αντικατοπτρίζεται και στις οικοδομήσεις καινούριων εκκλησιών, όπως ήταν η ανοικοδόμηση του ναού της Αγίας του Θεού Σοφίας, ο ναός των Αγίων Σεργίου και Βάκχου και ο ναός της Αγίας Ειρήνης στην Κωνσταντινούπολη, ο ναός του Αγίου Δημητρίου στη Θεσσαλονίκη, ο ναός του Αγίου Βιταλίου στη Ραβέννα, καθώς και πολλοί μικρότεροι ναοί σε πολλά μέρη της αυτοκρατορίας.²⁵ Ενδεικτική της πολύ στενής σχέσης Πολιτείας και Εκκλησίας είναι η απεικόνιση σε πολλούς από τους ναούς των εκάστοτε αυτοκρατόρων της βυζαντινής αυτοκρατορίας, όπως ήταν η απεικόνιση του Ιουστινιανού Α΄ και της συζύγου του Θεοδώρας στο ναό του Αγίου Βιταλίου στη Ραβέννα. Με τον τρόπο αυτό, επισημαίνεται για ακόμα μία φορά ότι η Θεία Ευλογία μεταβιβάζονται στην εκλεγμένο από το Θεό για να ασκήσει την εξουσία.²⁶

Το δεύτερο μισό της μέσης βυζαντινής περιόδου της βυζαντινής αυτοκρατορίας, που εκτεινόταν από το 867 έως το 1081, συμπίπτει κατά το μεγαλύτερο κομμάτι με την κυριαρχία της Μακεδονικής δυναστείας.²⁷ Την συγκεκριμένη χρονική περίοδο, ο αυτοκράτορας ρυθμίζει όλες τις πτυχές του πολιτικού βίου της αυτοκρατορίας. Εξαιτίας των σπουδαίων στρατιωτικών επιτυχιών και την αποδοχή από το λαό η Μακεδονική δυναστεία επιτυγχάνει ορισμένες αλλαγές οι οποίες είχαν τεράστια

²³ ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ ΑΙ. *Το πολίτευμα και οι θεσμοί της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας 324 – 1204 Κράτος, Διοίκηση, Οικονομία, Κοινωνία*, ό.π., σελ. 79. Παρόλο που δεν υπήρχε νομοθετική ρύθμιση για το θέμα της διαδοχής, είχε επικρατήσει να δίδεται στον πρωτότοκο γιο του αυτοκράτορα. Την περίοδο εκείνη παρατηρείται το φαινόμενο να ορίζεται ως συνάρχοντας ή συμβασιλέας ακόμα και σε παιδιά που βρίσκονταν σε νηπιακή ηλικία, για να εξασφαλιστεί με τον τρόπο αυτό η συνέχεια της βασιλικής δυναστείας στο θρόνο.

²⁴ Ο.π., σελ. 79. Η τελετή αυτή, συνήθως συνδυαζόταν με κάποια σημαντική γιορτή της χριστιανισμού, όπως είναι τα Χριστούγεννα, το Πάσχα και κυρίως η Πεντηκοστή.

²⁵ ΓΛΥΚΑΤΖΗ – ΑΡΒΕΛΕΡ Ε., ό.π., σελ. 30.

²⁶ ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ ΑΙ., ό.π., σελ. 94.

²⁷ Ο.π., σελ. 198.

επίδραση στη διαμόρφωση του βυζαντινού πολιτεύματος. Πιο συγκεκριμένα, η μεγαλύτερη αλλαγή που συντελείται κατά την περίοδο αυτή είναι η εφαρμογή στην πράξη της κληρονομικής διαδοχής, καθώς η τελευταία, μετετρέπεται σε πολιτειακή πράξη με ορισμένη τελετουργική διαδικασία και καθορισμένους αυστηρά τίτλους, το αποκορύφωμα των οποίων ήταν ο θεσμός της συμβασιλείας.²⁸

Με την θέσπιση της κληρονομικής διαδοχής ως της μόνης νόμιμης οδού για την άνοδο στο θρόνο, οι Μακεδόνες βασιλείς κατάφεραν κάτι πολύ σημαντικό: ο λαός της αυτοκρατορίας είχε εμπεδώσει ότι η κληρονομική διαδοχή ήταν και ο μόνος τρόπος διακυβέρνησης του κράτους και δεν δίσταζε να προασπίζεται τη νομιμότητα της δυναστείας στην άσκηση της εξουσίας έναντι οποιουδήποτε επιβουλευόταν το θρόνο.²⁹

Για να εξασφαλίσουν την ομαλή διαδοχή στο θρόνο των απογόνων τους οι Μακεδόνες βασιλείς προσέδωσαν στο θεσμό της συμβασιλείας ιδιαίτερο χαρακτήρα και τελετουργικό. Επίσης έχουμε τη διαμόρφωση δύο κατηγοριών συμβασιλέων. Στην πρώτη κατηγορία υπάγονταν οι συμβασιλείς που κατείχαν ίδια νομική θέση μεταξύ τους. Όσοι μετέχουν στην κατηγορία αυτή των συμβασιλέων φέρουν τα ίδια σύμβολα, τους ίδιους τίτλους και κατέχουν την ίδια νομική ισχύ ανεξαρτήτως της ηλικίας τους, ακόμα έχουντο ίδιο δικαίωμα στην άσκηση της εξουσίας.³⁰

Στην άλλη κατηγορία ανήκουν οι συμβασιλείς που κατέχουν διαφορετική νομική ισχύ μεταξύ τους. Η τελετή στην οποία ο πρώτος, ο κύριος αυτοκράτορας αποκτούσε τον τίτλο αυτό ήταν διαφορετική από την αντίστοιχη των υπολοίπων. Διαφορές παρουσιαζόταν ακόμα και στους τίτλους που κατείχε ο καθένας τους, στα σύμβολα που έφεραν, αλλά και στα ενδύματα που φορούσαν.³¹

Όλα τα παραπάνω βοήθησαν στην παγίωση στη συνείδηση του λαού ότι η μόνη οδός για να υπάρξει σταθερότητα και ευημερία στο κράτος είναι να ισχύει η κληρονομική διαδοχή της εκάστοτε δυναστείας στο θρόνο της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Μάλιστα, ο λαός δεν δίσταζε να στασιάσει για να υπερασπιστεί τη νομιμότητα της κληρονομικής διαδοχής του βυζαντινού θρόνου.

²⁸ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ ΑΙ., ό.π., σελ. 199.

²⁹Ό.π., σελ. 199.

³⁰Ό.π., σελ. 200 – 201.

³¹Ό.π.

Η Μακεδονική δυναστεία κατόρθωσε να επιτύχει πολλά εντός και εκτός συνόρων της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Κατά την τελευταία περίοδο της άσκησης της εξουσίας από τους Μακεδόνες βασιλείς η αυτοκρατορία ταλανίζεται από σκάνδαλα. Πιο συγκεκριμένα η τελευταία απόγονος των Μακεδόνων, γνωστή και ως Ζωή η Πορφυρογέννητη, με τις επιλογές που έκανε στην προσωπική της ζωή, τους τρεις γάμους της και τους χειρισμούς της στο θέμα της διαδοχής της, έγινε η αιτία να ταλανιστεί η βυζαντινή αυτοκρατορία από πολλά σκάνδαλα, θεσμικές εκτροπές και να περάσει αρκετές δύσκολες στιγμές και η ίδια. Στη συνέχεια, θα απαριθμιστούν οι επιλογές αυτές της Ζωής που έγιναν αιτία να ανέβουν στο βυζαντινό θρόνο τέσσερις διαφορετικοί αυτοκράτορες (Ρωμανός Γ΄ Αργυρός, Μιχαήλ Δ΄ Παφλαγών, Μιχαήλ Ε΄ Καλαφάτης και Κωνσταντίνος Θ΄ Μονομάχος).

I. ΡΩΜΑΝΟΣ Γ΄ ΑΡΓΥΡΟΣ

Μετά το θάνατο του Βασιλείου Β΄ του επονομαζόμενου και Βουλγαροκτόνου, στο θρόνο ανέβηκε ο αδελφός του Κωνσταντίνος. Για την ακρίβεια, ο Βασίλειος λίγο πριν πεθάνει τον όρισε διάδοχό του, αφού πρωτίστως τον είχε καλέσει στα ανάκτορα.³² Ο τελευταίος ανέλαβε την διακυβέρνηση του κράτους σε ηλικία εβδομήντα ετών και βασίλευσε για σύντομο χρονικό διάστημα με το όνομα Κωνσταντίνος Η΄. Ήταν παντρεμένος με μία γυναίκα που ονομαζόταν Ελένη και καταγόταν από μία σεβαστή και αριστοκρατική οικογένεια και μαζί απέκτησαν τρεις κόρες. Η πρωτότοκη κόρη ονομαζόταν Ευδοκία. Επρόκειτο για μία προσωπικότητα ήπια και με αδιαφορία για την εξουσία. Η Ευδοκία, ζήτησε από τον πατέρα της Κωνσταντίνο Η΄ να αφιερωθεί στο Θεό, όπως και έγινε. Η δεύτερη κόρη του ζευγαριού, ονομαζόταν Ζωή και ήταν εντελώς διαφορετική από τη μεγαλύτερη αδελφή της Ευδοκία. Η Ζωή ήταν επιβλητική σε ομορφιά, με συμπεριφορά μεγαλοπρεπή και σεβαστή από όλους τους υπηκόους της αυτοκρατορίας.³³ Η πολυτάραχη ζωή της και οι επιλογές της είναι αυτές που θα μας απασχολήσουν στη συνέχεια. Η τρίτη κόρη του Κωνσταντίνου Η΄, ονομαζόταν Θεοδώρα και αυτή με τη σειρά της διαδραμάτισε καταλυτικό ρόλο στη διακυβέρνηση της αυτοκρατορίας, όταν οι συνθήκες το απαιτούσαν.

Όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω, ο Κωνσταντίνος Η΄ στέφθηκε αυτοκράτορας σε προχωρημένη ηλικία. Τα γηρατειά του, σε συνδυασμό με τις καταχρήσεις που έκανε

³² ΨΕΛΛΟΣ Μ., *Χρονογραφία*, 2.1

³³ Ο.π., 2.5

εξάντλησαν την υγεία του και τον έφεραν -σε σύντομο χρονικό διάστημα από την ώρα που στέφτηκε αυτοκράτορας του Βυζαντίου- στο κατώφλι του θανάτου. Τότε συνειδητοποίησε ότι είχε έρθει η ώρα που έπρεπε να φροντίσει για τη διαδοχή του.³⁴ Στην προσπάθειά του αυτή, σκέφθηκε αρκετούς υποψηφίους και κατέληξε στον Ρωμανό Αργυρό, γόνο αριστοκρατικής οικογενείας, ο οποίος είχε ήδη προαχθεί στο αξίωμα του έπαρχου. Το μοναδικό ζήτημα που υπήρχε ήταν πως το διάστημα εκείνο ο Ρωμανός ήταν ήδη παντρεμένος. Το πρόβλημα του γάμου του Ρωμανού λύθηκε με μία δραστική απόφαση του αυτοκράτορα. Ο Κωνσταντίνος Η΄, προφασίστηκε στη σύζυγο του Ρωμανού πως μισούσε θανάσιμα τον σύζυγό της και για το λόγο αυτό έστειλε ορισμένους εντεταλμένους στο σπίτι του ζευγαριού για να τον τιμωρήσουν δήθεν τον Ρωμανό και να στείλουν τη γυναίκα του σε μοναστήρι, για να περάσει εκεί το υπόλοιπο του βίου της. Την ίδια στιγμή που η έως τότε σύζυγος του Ρωμανού οδηγούνταν σε γυναικεία μονή, στην οποία της έκοψαν τα μαλλιά και της φόρεσαν το μαύρο ράσο της μοναχής, ο μέχρι τότε σύζυγός της, έφθανε στο παλάτι, όπου του ανακοινώθηκε ότι θα γινόταν αυτοκράτορας, ύστερα από το γάμο του με την κόρη του Κωνσταντίου Η΄, την οποία θα έβλεπε τότε για πρώτη φορά.³⁵ Αξίζει να σημειωθεί ότι για να συμφωνήσει ο Ρωμανός Αργυρός να νυμφευθεί την κόρη του αυτοκράτορα και να στεφθεί κι αυτός με τη σειρά του αυτοκράτορας του Βυζαντίου απειλήθηκε με τύφλωση με πυρωμένο σίδηρο.³⁶

Σκόπιμα δεν αναφέρθηκε πιο πάνω το όνομα της κόρης του αυτοκράτορα, που θα νυμφευόταν τον Ρωμανό. Αρχικά ο Κωνσταντίνος Η΄ είχε σκοπό να παντρέψει τον Ρωμανό Αργυρό με την τριτότοκη κόρη του Θεοδώρα, η οποία ήταν η μικρότερη σε ηλικία από τις κόρες του και κατά συνέπεια θα μπορούσε να ελπίζει σε γέννηση κληρονόμου για να εξασφαλιστεί η συνέχεια στο θρόνο της δυναστείας των Μακεδόνων.³⁷ Όμως, η τελευταία δεν δέχθηκε να γίνει αυτός ο γάμος ίσως για δύο λόγους. Ο πρώτος λόγος ήταν η συγγένεια που υπήρχε ανάμεσα στους δύο μέλλοντες συζύγους (οι πατέρες της Θεοδώρας και του Ρωμανού Αργυρού ήταν ξαδέλφια από την πλευρά των μητέρων τους) και ο δεύτερος ίσως να ήταν η ύπαρξη της συζύγου

³⁴ ΨΕΛΛΟΣ Μ., ό.π., 2.9

³⁵ Ο.π., 2.10

³⁶ SCHLUMBERGER G., *Η Βυζαντινή εποποιΐα Οι Πορφυρογέννητοι Ζωή και Θεοδώρα*, Αθήνα, Δημιουργία, 1999, Μετάφραση Λαμπρίδης Ιωάννης, σελ.81.

³⁷ SCHLUMBERGER G., ό.π., σελ. 82.

του Ρωμανού καθώς η Θεοδώρα δεν επιθυμούσε να λάβει ως σύζυγό της άνδρα διαζευγμένο.³⁸

Ύστερα από την άρνηση της Θεοδώρας να παντρευτεί τον Ρωμανό, ήταν η σειρά της Ζωής για να επιλέξει αν θα μπορούσε να γίνει σύζυγός του. Η Ζωή απάντησε καταφατικά στο ερώτημα αν επιθυμεί να νυμφευθεί τον Ρωμανό και αμέσως τελέστηκε ο γάμος του ζευγαριού (11 Νοεμβρίου 1028).³⁹

Ο Ρωμανός στέφθηκε αυτοκράτορας στις 12 Νοεμβρίου 1028, μία μόλις μέρα μετά το θάνατο του Κωνσταντίνου Η΄, ύστερα από ασθένεια που κράτησε μόνο δύο μέρες.⁴⁰ Η βασιλεία του Ρωμανού, ο οποίος αναφέρεται ως Ρωμανός Γ΄ στον κατάλογο των αυτοκρατόρων της Ανατολής,⁴¹ ήταν σύντομη σε διάρκεια, βασίλευσε μόλις έξι χρόνια, από το 1028 έως το 1034.⁴² Κατά τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του, κύριο μέλημα του, όπως και της συζύγου του, αυτοκράτειρας Ζωής, ήταν η απόκτηση απογόνου για τη δημιουργία καινούριας δυναστείας, εφόσον η Ζωή ήταν η τελευταία απόγονος της δυναστείας των Μακεδόνων που βασίλευε. Δεδομένης της προχωρημένης ηλικίας της βασίλισσας, η απόκτηση τέκνου ήταν εξαιρετικά δύσκολη (η Ζωή γεννήθηκε το 980 και ο γάμος της με τον Ρωμανό έγινε το 1028, οπότε εκείνη ήταν στην ηλικία των 48 ετών).⁴³ Ο Ρωμανός Γ΄ πίστευε στα λόγια διαφόρων μαντών και στις προφητείες τους που έλεγαν ότι η γενιά του θα βασιλεύσει για πολλά χρόνια και ότι η σύζυγος του θα γεννήσει τον πολυπόθητο απόγονο.⁴⁴ Για να μπορέσει να επιτύχει το επιθυμητό αποτέλεσμα και να μείνει έγκυος η σύζυγός του, ο αυτοκράτορας υπέβαλλε τον εαυτό του σε μία διαδικασία που περιελάμβανε μία θεραπεία με αλοιφές και με ειδικές εντριβές και επέβαλλε και στη σύζυγό του να ακολουθήσει την ίδια θεραπεία.⁴⁵ Ακόμη, όρισε στη Ζωή να ακολουθήσει ειδική δίαιτα. Με τους τρόπους αυτούς καυχόταν ο Ρωμανός Γ΄ ότι θα κατόρθωνε να αναστρέψει τη φύση και να ξαναδώσει στη βασίλισσα τα χαμένα νιάτα της και κυρίως την ευγονία της.⁴⁶ Βέβαια, η Ζωή κατόρθωσε να ξεπεράσει τον αυτοκράτορα

³⁸ SCHLUMBERGER G., ό.π., σελ. 82-83.

³⁹ Ό.π., σελ 83.

⁴⁰ ΨΕΛΛΟΣ Μ., ό.π., 2.10

⁴¹ SCHLUMBERGER G., ό.π., σελ 86.

⁴² ΨΕΛΛΟΣ Μ., ό.π., 3.1

⁴³ Ό.π., 3.5

⁴⁴ SCHLUMBERGER G., ό.π., σελ. 89.

⁴⁵ ΨΕΛΛΟΣ Μ., ό.π., 3.5

⁴⁶ SCHLUMBERGER G., ό.π., σελ. 89.

στις μεθόδους του. Η ίδια άρχισε να χρησιμοποιεί πετραδάκια και φυλαχτά και να παίρνει μέρος σε τελετές μύησης μαγείας που θα την βοηθούσαν να κυοφορήσει.

Ο Μιχαήλ Ψελλός λέει τα εξής:

«Ἐπειδὴ γὰρ ἠξιώθη τοῦ διαδήματος, παρὰ τοὺς ἄλλους κριθεὶς, αὐτὸς τε πολυετὴς ἔσεσθαι ἡπατᾶτο τῇ βασιλείᾳ, τοῖς περὶ τοῦτο πειθόμενος μάντεσι, καὶ γένος καταλείψειν εἰς πολλὰς ἀρκέσον διαδοχὰς, καὶ οὐδὲ τοσοῦτον διαβλέπειν ἐδόκει ὡς ἡ τοῦ Κωνσταντίνου θυγάτηρ, ἣ συνῶκησεν εἰς τὸ κράτος ἀναρρηθεὶς, τὸν τοῦ κύειν ὑπεραναβεβήκει χρόνον καὶ τὴν νηδὸν ἤδη ξηρὰν εἶχεν πρὸς τέκνων γονὴν (πεντηκοστὸν γὰρ ἔτος εἶχε τῆς ἡλικίας ὀπηνίκα κατηγγυήθη τῷ Ῥωμανῷ). Ἄλλ' ὅπερ ἐβούλετο καὶ πρὸς τὴν φυσικὴν ἀδυναμίαν ἐρρωμενέστερον εἶχε τοῖς λογισμοῖς· ὅθεν οὐδὲ τῷ αἰτίῳ μόνῳ τοῦ κύειν προσεῖχε τὸν νοῦν, ἀλλὰ τοῖς ἀύχοῦσι σβεννύειν τὴν φύσιν καὶ αὔθις ἐπεγείρειν οὐδὲν ἤττον προσέκειτο, ἀλείμμασί τε καὶ τρίμμασιν ἑαυτὸν ἐδίδου καὶ τῇ γυναικὶ προσέταπεν· ἡ δ' ἔτι καὶ πλεον ἐποίει, τελομένη τὰ πλείω, καὶ ψηφίδας τινὰς προσαρμοζομένη τῷ σώματι, προσαρτῶσά τε ἑαυτὴν προσαρτήμασι καὶ ἄμμασι περιδέουσα καὶ τὴν ἄλλην φλυαρίαν περὶ τὸ σῶμα ἐπιδεικνυμένη. Ὡς δ' οὐδαμοῦ τὸ ἐλπιζόμενον κατεφαίνετο, τούτου τε ἀπεγνώκει ὁ βασιλεὺς, καὶ τῇ βασιλίδι ἔλαττον προσεῖχε τὸν νοῦν· ἦν γὰρ ὡς ἀληθῶς καὶ τὴν γνώμην ὑπονωθέστερος καὶ διερρηκῶς τὴν ἕξιν τοῦ σώματος (πλεον γὰρ ἢ δέκα ἔτεσι τὴν τῆς βασιλίδος ἡλικίαν ὑπεραναβεβήκει).»⁴⁷

Όταν ο Ρωμανός Γ' κατάλαβε ότι δεν θα μπορούσε να αποκτήσει απόγονο με τη βασίλισσα Ζωή και ότι δεν θα γίνει πραγματικότητα ο στόχος του να ιδρύσει δυναστεία. Αφενός γιατί, η ηλικία της συμβίας του δεν το επέτρεπε (όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω, η Ζωή ήταν ήδη 48 ετών όταν παντρεύτηκε με τον Ρωμανό) και αφετέρου γιατί και ο ίδιος ο αυτοκράτορας ήταν ήδη σε προχωρημένη ηλικία, καθώς ήταν δέκα χρόνια μεγαλύτερός της βασίλισσας, άρχισε να παραμελεί τη Ζωή και να μην της επιτρέπει να ξοδεύει όσα χρήματα επιθυμούσε από τα ταμεία της αυτοκρατορίας. Πιο συγκεκριμένα, η βασίλισσα μπορούσε να λαμβάνει μόνο ένα

⁴⁷ΨΕΛΛΟΣ Μ., ό.π., 3.4 – 3.5.

ορισμένο χρηματικό επίδομα.⁴⁸ Η άσχημη συμπεριφορά του Ρωμανού απέναντί της, έκανε τη Ζωή να γεμίσει οργή εναντίον του αυτοκράτορα, αλλά και εναντίον των συμβούλων του:

«Τὴν δὲ βασιλίδα δύο ταῦτα μᾶλλον τῶν ἄλλων ὑπέκνισε, τό τε μὴ ἐρᾶν αὐτῆς τὸν κρατοῦντα καὶ τὸ μὴ ἔχειν ἀφθόνως χρῆσθαι τοῖς χρήμασιν· ἐπέκλεισε γὰρ αὐτῇ τὰ ταμεῖα καὶ τοὺς θησαυροὺς ἐπεσφράγισε, καὶ πρὸς διαμεμετρημένην ἔζη χρημάτων ἐπίδοσιν· μεμῆνει γοῦν αὐτῷ τε καὶ τοῖς ὄσοις συμβούλοις ἐχρήτο περὶ τὸ πρᾶγμα· οἱ δὲ τοῦτο ἠπίσταντο καὶ πλεόν αὐτὴν ἐφυλάττοντο...»⁴⁹

Ο Ρωμανός Γ', από την στιγμή που συνειδητοποίησε ότι δεν θα μπορούσε να αποκτήσει δικό του παιδί με τη Ζωή, επιδόθηκε με ζήλο στη διακυβέρνηση της αυτοκρατορίας με κύριο στόχο να ξεπεράσει σε δόξα τον Βασίλειο Β' τον Βουλγαροκτόνο. Στην προσπάθειά του αυτή έλαβε μέρος σε εκστρατείες, ξοδεύοντας πολλά χρήματα. Επιθυμούσε να φθάσει ως τα Ιεροσόλυμα.⁵⁰ Όμως, η ήττα του από τους Άραβες το 1030 τον ανάγκασε να υποχωρήσει και να επιστρέψει στην Κωνσταντινούπολη (21 Αυγούστου του 1030).⁵¹

Στη συνέχεια, μετά την επιστροφή του Ρωμανού Γ' στην βασιλεύουσα, αφού πρώτα είχε γκρεμιστεί το όνειρό του να γίνει ένας «δεύτερος Τραϊανός ή Αδριανός»,⁵² άρχισε να αλλάζει η συμπεριφορά του προς το λαό της αυτοκρατορίας, εξαιτίας της άσχημης ψυχολογικής του κατάστασης από την ήττα στη Συρία και μετά. Άρχισε να γίνεται φιλάργυρος, να επιζητά από τους πολίτες να πληρώσουν κι άλλους φόρους. Έφθασε μάλιστα στο σημείο, να αναβιώσει παλαιούς φόρους για να συγκεντρώσει όσο γίνεται δυνατόν περισσότερα χρήματα. Με τον τρόπο αυτό θεωρούσε ότι θα κατόρθωνε να αναπληρώσει τα τόσα πολλά χρήματα που σπαταλήθηκαν κατά τη διάρκεια της εκστρατείας του στη Συρία. Αποτέλεσμα της τόσο μεγάλης επιβολής φόρων ήταν να επέλθει μία γενικευμένη κοινωνική αναταραχή. Τόσο η μερίδα των αυλικών, όσο και ο απλός λαός, έμειναν σαστισμένοι από την επιθυμία του να φθάσει σε δόξα και

⁴⁸ Ο.π., 3.6.

⁴⁹ ΨΕΛΛΟΣ Μ., ό.π., 3.6.

⁵⁰ Ο.π.

⁵¹ Ο.π., 3.9.

⁵² SCHLUMBERGER G., ό.π., σελ. 125.

μεγαλείο τον Σολομώντα και τον Ιουστινιανό με την οικοδόμηση ενός Ιερού Ναού αφιερωμένου στη θεομήτορα. Η εκκλησία αυτή πήρε το όνομα Περιβλεπτος και απετέλεσε μία κατά κάποιον τρόπο «εμμονή» του αυτοκράτορα. Μόλις ο ναός ολοκληρώθηκε, ο Ρωμανός Γ΄ αποφάσισε ότι ήταν αναγκαίο να χτιστεί και ένα μεγαλοπρεπέστατο μοναστήρι που να πλαισιώνει τον Ιερό Ναό της Περιβλέπτου.⁵³ Με τον τρόπο αυτό προσπαθούσε ο αυτοκράτορας να δείξει την ευσέβειά του προς τον Θεό, αλλά κυρίως να θεραπεύσει τον πληγωμένο του εγωισμό από την ήττα στη Συρία και να γιατρέψει την άσχημη ψυχολογική του κατάσταση, εξαιτίας της ήττας αυτής.

Στο σημείο αυτό θα γίνει αναφορά στις προσωπικές σχέσεις του αυτοκράτορα Ρωμανού Γ΄ με την σύζυγό του Ζωή. Κύριο χαρακτηριστικό της σχέσης του ζευγαριού είναι η αποστροφή που έδειχνε ο αυτοκράτορας Ρωμανός Γ΄ ως προς την σύζυγό του Για την ακρίβεια, απείχε από κάθε ερωτική επαφή μαζί της, ενώ παράλληλα συμβίωνε με μία γυναίκα αμφιβόλου ηθικής και έδειχνε με κάθε τρόπο και σε κάθε ευκαιρία την απέχθειά του ως προς τη νόμιμη σύζυγό του. Ως αποτέλεσμα της περιφρόνησης και της υποτίμησης που δεχόταν η Ζωή, ήταν εκείνη να αναπτύξει συναισθήματα μίσους για τον σύζυγό της, τα οποία, όπως θα γίνει λόγος στη συνέχεια, θα είναι η αιτία για το τραγικό τέλος του Ρωμανού Γ΄.⁵⁴ Συγκεκριμένα ο Μιχαήλ Ψελλός αναφέρει:

«Ὁ δὴ καὶ λόγος ἐστὶν ὑποτιμηθῆναι αὐτῷ ἐξ αἰτίας τινός, ἦν ἐρεῖν βουλόμενος τοσοῦτον προλέγω. Ἀνεπιτηδείως εἶχεν οὗτος ὁ βασιλεὺς τὰ τε ἄλλα καὶ πρὸς συμβίωσιν γυναικός· εἴτε γὰρ σωφρονεῖν βουλόμενος τὸ κατ' ἀρχάς, εἴτε πρὸς ἑτέρους, ὡς ὁ τῶν πολλῶν λόγος, στραφεὶς ἔρωτας, καταπεφρονῆκει μὲν τῆς βασιλίδος Ζωῆς, ἀπείχετό τε τῆς πρὸς αὐτὴν μίξεως καὶ πάντῃ ἀποστρόφως πρὸς τὴν κοινωνίαν εἶχεν· τὴν δὲ ἀνηρέθιζε μὲν πρὸς μῖσος καὶ τὸ βασίλειον γένος τοσοῦτον ἐπ' ἐκείνη καταφρονούμενον, μάλιστα δὲ ἡ περὶ τὴν μίξιν ἐπιθυμία, ἦν εἰ καὶ μὴ διὰ τὴν ἡλικίαν εἶχεν, ἀλλὰ διὰ γε τὴν ἐν βασιλείοις τρυφήν.»

Ενώ επικρατούσε η προαναφερθείσα κατάσταση ανάμεσα στο αυτοκρατορικό ζευγάρι, η ιστορία τους παίρνει απρόσμενη τροπή. Ας ξεκινήσουμε την παράθεση

⁵³ SCHLUMBERGER G., ό.π., σελ. 125 – 130.

⁵⁴ ΨΕΛΛΟΣ Μ., ό.π., 3.17

των γεγονότων από την αρχή τους. Ανάμεσα στους υπηρέτες του αυτοκράτορα ήταν και ένας ευνούχος γνωστός με το όνομα Ιωάννης Ορφανοτρόφος.⁵⁵ Ο τελευταίος ήταν στην υπηρεσία του εκάστοτε αυτοκράτορα, από την εποχή του Βασιλείου Β΄ του Βουλγαροκτόνου και είχε μάλιστα κατορθώσει να κερδίσει και τον σεβασμό του. Συνέχιζε να υπηρετεί τους αυτοκράτορες και έτσι βρίσκεται να προσφέρει τις υπηρεσίες του και στον Ρωμανό Γ΄. Κάποια μέρα, όπως είχε ήδη ζητηθεί από τον ίδιο τον Ρωμανό, ο Ιωάννης Ορφανοτρόφος παρουσίασε μπροστά στο αυτοκρατορικό ζεύγος τον αδελφό του Μιχαήλ που ήταν σε νεαρή ηλικία και διακρινόταν για τα εξωτερικά του χαρίσματα. Κι ενώ ο αυτοκράτορας δεν του έδωσε σημασία για παραπάνω από λίγα λεπτά, η αυτοκράτειρα Ζωή, γοητεύτηκε παράφορα από την εξωτερική εμφάνιση του νεαρού Μιχαήλ και ανέπτυξε ερωτικά συναισθήματα για εκείνον από το πρώτο λεπτό της σύντομης – έως τότε- γνωριμίας τους.⁵⁶

Πιο συγκεκριμένα, ενώ μέχρι τότε η Ζωή δεν έκρυβε την αντιπάθειά της για τον ευνούχο Ιωάννη και δεν του έδινε την παραμικρή σημασία, άρχισε σιγά σιγά να αλλάζει την στάση της απέναντί του. Μιλώντας με τον ευνούχο, η Ζωή δεν δίστασε να του ζητήσει να την επισκεφθεί ο αδελφός του, όπως κι έγινε. Κι ενώ στην αρχή, ο Μιχαήλ διακρινόταν από συστολή και σεμνότητα και προσποιείτο ότι δεν καταλάβαινε το ερωτικό κάλεσμα της αυτοκράτειρας, κάτι που τροφοδοτούσε περισσότερο τον ερωτικό πόθο της Ζωής για τον νεαρό Μιχαήλ, στη συνέχεια προχώρησε σε ερωτική σχέση μαζί της. Μία σχέση που από τη μεριά της Ζωής βασιζόταν στον πόθο και από τη μεριά του Μιχαήλ, στην επιθυμία για εξουσία.⁵⁷

Χαρακτηριστική είναι η περιγραφή του Ψελλού:

«Ὡς δὲ οὔτε φιλοσοφεῖν οὔτε οἰκονομεῖν τὸν πόθον ἠδύνατο, ἢ πολλάκις ἀποστρεφομένη τὸν ἐκτομίαν τότε θαμὰ προσήει, καὶ ἄλλοθεν ἀρχομένη ὥσπερ ἐν παρεκβάσει τῆς ὑποθέσεως εἰς τὸν περὶ τοῦ ἀδελφοῦ λόγον κατέληγε, θαρρεῖν τε ἐκεῖνον παρεκελεύετο καὶ προσιέναι οἷ ὁπότε καὶ βούλοιο. Ὁ δὲ οὐδὲν τέως τῶν κεκρυμμένων εἰδῶς, γνώμης εὐμένειαν τὸ πρᾶγμα ἐτίθετο· καὶ προσήει μὲν ὡς κεκέλευτο, ὑφειμένῳ δὲ καὶ πεφοβημένῳ τῷ σχήματι· ἀλλ' ἢ γε αἰδῶς μᾶλλον τοῦτον κατήστραπτε καὶ φοινίκιον ὄλον ἐδείκνυ καὶ λαμπρῶ κατηγλαίιζε χρώματι. Ἡ δὲ

⁵⁵Ο.π., 3.18

⁵⁶ΨΕΛΛΟΣ Μ., ό.π., 3.19

⁵⁷Ο.π.

ἀφήρειτε τοῦτον τοῦ φοβεῖσθαι, ἀπαλώτερόν τε προσγελῶσα καὶ χαλῶσα τὸ βλοσυρὸν τῆς ὀφρύος καὶ οἶον αἰνιττομένη τὸν ἔρωτα, καὶ πρὸς τὸ θαρρεῖν μετεσκεύαζεν· καὶ ἐπειδὴ λαμπρὰς ἐδίδου τῷ ἐρωμένῳ τὰς τοῦ ἔρωτος ἀφορμὰς, ἀντερᾶν δὲ καὶ οὗτος ἐπετηδεύετο, τὰ μὲν πρῶτα οὐ πάνυ τεθαρρημένως, μετὰ δὲ ταῦτα ἀναιδέστερόν τε προσιών καὶ τὰ τῶν ἐρώντων διαπραττόμενος· περιχυθεὶς γὰρ ἄφνω ἐφίλησε, καὶ δέρης ἤψατο καὶ χειρὸς, ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ πρὸς τὴν τέχνην παιδοτριβούμενος· Ἡ δὲ ἔτι μᾶλλον προσεπεφύκει καὶ πρὸς τὴν ἰσχὺν τῶν φιλημάτων ἀντήρειδεν· ἡ μὲν καὶ ὡς ἀληθῶς ἐρῶσα, ὁ δὲ οὐ πάνυ μὲν τι ταύτης παρηκμακύνει ἐπιθυμῶν, τὸν δὲ τῆς βασιλείας ὄγκον εἰς νοῦν βαλλόμενος, καὶ διὰ ταύτην πᾶν ὀτιοῦν ποιεῖν τολμῶν τε καὶ ἀνεχόμενος.»

Ο έρωτας της Ζωής για τον Μιχαήλ, ήταν τόσο παράφορος και με τόση ένταση, ώστε η βασίλισσα δεν δίσταζε να του κάνει πολύτιμα δώρα, όπως χρυσά δαχτυλίδια, υφάσματα που η πλέξη τους ήταν από πανάκριβα υλικά καθώς και άλλα υπερπολυτελή δώρα. Χαρακτηριστικό είναι το περιστατικό που μας αναφέρει ο Μιχαήλ Ψελλός, σύμφωνα με τον οποίο, η αυτοκράτειρα, παραδομένη στον έρωτά της για τον Μιχαήλ, δεν δίσταζε να οδηγεί, κρυφά από όλους, τον αγαπημένο της στην αίθουσα του θρόνου, να τον καθίζει εναλλάξ με την ίδια στον ίδιο τον θρόνο, ακόμα και να του τοποθετεί τα χέρια επάνω στο σκήπτρο, προσφωνώντας τον με διάφορα τρυφερά λόγια, όπως: «είδωλό μου», «χαρά των ματιών μου», «λουλούδι μου όμορφο», καθώς και «ανάπαυση της ψυχής μου».⁵⁸ Ο νεαρός εραστής της Ζωής, όμως, δεχόταν τις προσφωνήσεις αυτές, καθώς και τα ερωτικά καλέσματα της, με απώτερο σκοπό να κατορθώσει να αναρριχηθεί στην εξουσία και να φθάσει στο ύπατο αξίωμα του αυτοκράτορα. Η διήγηση του Ψελλού για τα αισθήματα της Ζωής απέναντι στον Μιχαήλ, έχει ως εξής:⁵⁹

«Τὸ μὲν οὖν περικαλλύνειν τοῦτον ὥσπερ ἄγαλμα καὶ καταχρυσοῦν, δακτυλίοις τε περιαστράπτειν καὶ χρυσοῦ φέσιν ἐσθήμασιν οὐκ ἐν θαυμασίοις ἄγω· βασιλὶς γὰρ ἐρῶσα τί οὐκ ἂν τῷ ἐρωμένῳ πορίσαιτο; ἡ δὲ λανθάνουσα τοὺς πολλοὺς ἔστιν ὅτε καὶ ἐπὶ τὸν βασιλικὸν θρόνον ἐκάθιζεν ἐναλλάξ, σκῆπτρον ἐνεχείριζε, καὶ ποτε καὶ ταινίας ἤξιωσε, καὶ

⁵⁸ΨΕΛΛΟΣ Μ., ό.π., 3.20.

⁵⁹Ο.π.

*ἐπὶ τούτοις αὖθις ἐπιχυθεῖσα ἄγαλμά τε ἐκάλει καὶ ὀφθαλμῶν χάριν καὶ
κάλλους ἄνθος καὶ ψυχῆς ἰδίαν ἀναψυχὴν.»*

Ὅπως φαίνεται και από το κείμενο, ο έρωτας της Ζωής για τον μικρό σε ηλικία αδελφό του Ιωάννη Ορφανοτρόφου, ήταν πάρα πολύ δυνατός και η βασίλισσα ανυπομονούσε να δει τον νεαρό Μιχαήλ αυτοκράτορα, να κυβερνά ως σύζυγός της. Μάλιστα, όταν μία από τις φορές που είχε οδηγήσει η βασίλισσα τον εραστή της στο θρόνο έγινε αντιληπτή η σκηνή από έναν υπηρέτη του παλατιού, έναν ευνούχο σεβαστό από όλους μέσα στα ανάκτορα, ήταν η ίδια η Ζωή που τον παρότρυνε να χαιρετήσει τον Μιχαήλ και να τον προσεγγίσει, διότι θα γινόταν σύντομα αυτοκράτορας στο πλευρό της.⁶⁰

Ολόκληρος ο πληθυσμός που κατοικούσε στα ανάκτορα γνώριζε για τον παράνομο δεσμό της Ζωής της Πορφυρογέννητης με τον νεαρό Μιχαήλ, αδελφό του Ιωάννη Ορφανοτρόφου. Καλύτερα θα ήταν να γραφτεί ότι σχεδόν όλοι γνώριζαν για την παράνομη σχέση του ζευγαριού εκτός όμως, από τον ίδιο τον αυτοκράτορα Ρωμανό Γ'. Μάλιστα, επειδή η αυγούστα δεν επιθυμούσε να αποχωρίζεται τον αγαπημένο της, τον έκανε υπηρέτη του βασιλικού κοιτώνα και με το πρόσχημα αυτό, τον καλούσε συνέχεια κοντά της. Ὅπως είναι φυσικό, η σχέση της Ζωής με τον Μιχαήλ δεν περνούσε απαρατήρητη, τόσο από τους υπηρέτες,, όσο και από τα πρόσωπα που έρχονταν συχνά στα ανάκτορα. Η αδελφή του Ρωμανού, Πουλχερία, ήταν αυτή που αποφάσισε να μιλήσει στον αυτοκράτορα για τον παράνομο δεσμό που διατηρούσε η σύζυγος του. Η Πουλχερία, μαζί με ορισμένα άτομα του υπηρετικού προσωπικού του παλατιού αποκάλυψαν τα πάντα σχετικά με την άνομη σχέση της Ζωής με τον Μιχαήλ, με αποδεικτικά στοιχεία, με απώτερο σκοπό να μπορέσει ο Ρωμανός να λάβει τα μέτρα του και να προστατευτεί. Ο Ρωμανός, όμως, δεν αντέδρασε με τον τρόπο που ίσως περίμενε η αδελφή του, να σκοτώσει δηλαδή τον εραστή της γυναίκας του, αλλά αρκέστηκε στο να τον καλέσει σε ομολογία. Ο νεαρός Μιχαήλ, έχοντας ήδη εξασκηθεί στα ψέματα με όσα έλεγε στην αυτοκράτειρα Ζωή, προσποιήθηκε τον ανήξερο και τον αθώο, ενώ ορκιζόταν στα ιερά λείψανα ότι όλα όσα του είπε ο αυτοκράτορας ήταν ψευδή. Με τα όσα είπε ο Μιχαήλ, κατόρθωσε να πείσει τον Ρωμανό ότι δεν υπήρξε ποτέ ανάρμοστη σχέση ανάμεσα σε εκείνον και

⁶⁰ΨΕΛΛΟΣ Μ., ό.π., 3.20.

την αυτοκράτειρα Ζωή. Ήταν τόσο πειστικός, που ο αυτοκράτορας πίστευε αποκλειστικά και μόνο τον Μιχαήλ, προσφωνώντας τον «*θεράποντα πιστότατον*».⁶¹

Για να γίνει καλύτερα αντιληπτός, ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβανόταν τα όσα συνέβαιναν γύρω του ο Ρωμανός Γ', πρέπει να αναφερθεί ότι ο αυτοκράτορας γνώριζε πως ο Μιχαήλ έπασχε από μία ασθένεια που του εμφανίστηκε για πρώτη φορά όταν βρισκόταν ηλικιακά στην πρώιμη εφηβεία. Για την ασθένεια του, θα γίνει λόγος εκτενέστερα λίγο πιο κάτω, οπότε θα παραθέσω απλώς τα συμπτώματά της. Συνίστατο σε σπασμούς, οι οποίοι συνέβαιναν χωρίς προειδοποίηση, τα μάτια του στριφογύριζαν, το σώμα του δεν μπορούσε να σταθεί όρθιο και ο Μιχαήλ έπεφτε στη γη και χτυπούσε το κεφάλι του στο χώμα. Όλα αυτά λάμβαναν χώρα για ένα χρονικό διάστημα και στη συνέχεια ο Μιχαήλ συνερχόταν σταδιακά.⁶² Ο Ρωμανός είχε γίνει μάρτυρας τέτοιων κρίσεων και ίσως να λυπόταν το νέο αυτό για το πρόβλημα υγείας που αντιμετώπιζε και για το λόγο αυτό να πίστευε τις διαβεβαιώσεις του Μιχαήλ σχετικά με την ύπαρξη ή όχι ερωτικής σχέσης με την αυτοκράτειρα Ζωή.⁶³ Αυτή θα μπορούσε να είναι μία πιθανή εξήγηση.

Μία άλλη εξήγηση για την συμπεριφορά του Ρωμανού θα μπορούσε να είναι ότι ο τελευταίος γνώριζε για τις ερωτικές επιθυμίες της Ζωής και προκειμένου η σύζυγός του να μην τριγυρνάει με πολλούς και διαφορετικούς συντρόφους, προσποιείτο ότι δεχόταν τις εξηγήσεις του Μιχαήλ, για να ικανοποιήσει τις ερωτικές επιθυμίες της βασίλισσας. Όσο ο αυτοκράτορας αρνιόταν να παραδεχθεί την ύπαρξη του παράνομου δεσμού της συζύγου του, τόσο η αδελφή του Πουλχερία, η οποία ήταν η πρώτη που του αποκάλυψε τι ακριβώς συνέβαινε, μαζί με κάποιους έμπιστους ακολούθους που είχε, «πολεμούσε» τους δύο εμπλεκόμενους στη σχέση. Όμως, απεβίωσε σε σύντομο χρονικό διάστημα όπως και ένας ακόλουθός της, ενώ ένας δεύτερος εκδιώχθηκε από το παλάτι με αυτοκρατορική εντολή. Μετά από αυτά τα γεγονότα, ο δεσμός της Ζωής μπορούσε να συνεχιστεί απρόσκοπτα και απροκάλυπτα. Χαρακτηριστική είναι η περιγραφή:⁶⁴

«Τὸ μὲν οὖν τὸν αὐτοκράτορα πείσαι τοὺς ἀντερῶντας μὴ ἐρᾶν οὐ μέγα ἔργον ἦν, ῥᾶστα γὰρ καὶ ἐπέ πειστο· ὡς δὲ ἐγὼ τινος ἤκουσα τῶν τότε

⁶¹Ο.π., 3.21.

⁶²ΨΕΛΛΟΣ Μ., ό.π., 3.22

⁶³Ο.π., 3.23

⁶⁴Ο.π.

περὶ τὰς βασιλείους ἀναστρεφόμενων αὐλὰς, ἀνδρὸς ἅπασαν τῆς βασιλίδος τὴν ἐρωτικὴν εἰδότης ὑπόθεσιν κάμοι τὰς ἀφορμὰς τῆς ἱστορίας διδόντος, ὡς ὁ βασιλεὺς ἐβούλετο μὲν ὡσανεὶ πεπεισθαι μὴ ἔχειν τὴν βασιλίδα ἐρωτικῶς πρὸς τὸν Μιχαήλ, ἦδει δὲ μάλα ἐρῶσαν ὥσπερ δὴ καὶ σφριγῶσαν περὶ τὸ πάθος, καὶ, ἵνα μὴ πρὸς πολλοὺς διαχέοιτο, οὐ μάλα τὴν πρὸς ἓνα τῆς γυναικὸς ἐδυσχέραινεν ὁμιλίαν, ἀλλὰ σχηματιζόμενος παρορᾶν ἀπεπλήρου τὸ πάθος τῇ βασιλίδι· ὁ τοίνυν ἄλλως μοι εἶρητο· ὁ μὲν βασιλεὺς εὐκόλος πρὸς τὴν ἐρωτικὴν ὑπόληψιν ἢ κατάληψιν ἦν, ἐμεμῆνει δὲ ἢ τε ἀδελφῇ Πουλχερία καὶ ὅσοι τῆνικαῦτα κοινωνοὶ τῶν ἀπορρήτων ἐκείνῃ ὄντες ἐτύγχανον. Πρὸς τούτους οὖν ἡ μάχη καθίστατο, καὶ ἡ μὲν παράταξις οὐκ ἀφανῆς, ἐν ὑπονοίαις δὲ συμβεβήκει τὰ τρόπαια· ἢ τε γὰρ ἀδελφῇ οὐ μετὰ πολὺν χρόνον ἐτεθνήκει, καὶ τῶν περὶ ἐκείνην ὁ μὲν τοῦτο ἐπεπόνθει ἀθρόον, ὁ δὲ τῶν ἀνακτόρων ὑπεξεληλύθει, οὕτω βουληθέντος τοῦ αὐτοκράτορος· τῶν δ' ἄλλων οἱ μὲν συνήγουν τῷ πράγματι, οἱ δὲ τὴν γλῶτταν ἐπέεδηντο· καὶ ἦν ὁ ἔρωσις οὐκ ἀφανῶς τελούμενος, ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ νόμοις γινόμενος.»

II. ΝΟΣΟΣ ΚΑΙ ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΡΩΜΑΝΟΥ Γ΄

Μετά από τους αλληπάλληλους θανάτους που συνέβησαν στο περιβάλλον του αυτοκράτορα, ο ίδιος ο Ρωμανός Γ΄ αρχίζει να νοσεί από μία σπάνια αρρώστια, η οποία αποδόθηκε σε δηλητηρίαση,⁶⁵ εκδοχή που μεταφέρει και ο ίδιος ο Μιχαήλ Ψελλός⁶⁶ με την πρέπουσα επιφύλαξη για το ποιος κρυβόταν πίσω από την ειδική αυτή πράξη, ποιός ή ποιοί ήταν οι ηθικοί αυτουργοί πίσω από την νόσο του αυτοκράτορα Ρωμανού Γ΄. Τα συμπτώματα της νόσου του περιγράφονται ως εξής:

«Εἶτα τί γίνεται; καταλαμβάνει καὶ τὸν αὐτοκράτορα νόσημα τῶν ἀήθων καὶ χαλεπῶν· ὅλον γὰρ ἀθρόον τὸ σῶμα καὶ κακότηδες αὐτῷ ἐγγόνει καὶ ὑπουλον· τροφῆς τε γοῦν ἐντεῦθεν οὐ μᾶλλον ἐρρωμένως ἤπτετο, ὅτε ὕπνος ἄκροισι αὐτοῦ τοῖς ὄμμασιν ἐφίζάνων ταχέως ἀφίπτατο, καὶ πάντα συνεπεπτώκει αὐτῷ τὰ δυσχερῆ, ἦθους τραχύτης, γνώμη δυσάρεστος,

⁶⁵ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ I., *Νοσήματα Βυζαντινῶν Αυτοκρατόρων*, <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/8599#page/320/mode/2up> (Τελευταία επίσκεψη 09/03/2015)

⁶⁶ ΨΕΛΛΟΣ Μ., ὁ.π., 3.24 – 3.25.

θυμὸς καὶ ὀργὴ καὶ κραυγὴ, μὴ γνωρίζόμενα πρότερον· εὐπρόσιτος γοῦν τὸν ἐκ πρώτης ἡλικίας βίον τυγχάνων, τότε δυσπρόσιτός τε ὁμοῦ καὶ δυσπρόσοδος ἐγεγόνει· ὃ τε γὰρ γέλως αὐτὸν ἀπέλιπε καὶ ἡ τῆς ψυχῆς χάρις καὶ τὸ γλυκὸ τοῦ ἥθους, καὶ οὔτε τινὶ τῶν πάντων ἐπίστευεν, οὔτε αὐτὸς ἐδόκει τοῖς ἄλλοις, ἀλλ' ἐκάτεροι ὑπὸ πτευόν τε καὶ ὑποπτεύοντο· τὸ δέ γε ἀφιλότιμον τότε μᾶλλον αὐτῷ ἐπετάθη· ἀνελευθέρους γοῦν ἐποιεῖτο τὰς τῶν χρημάτων διανεμήσεις, καὶ πρὸς πᾶσαν μὲν ἰκεσίαν ἐχάλει παίνειν, πρὸς πᾶσαν δὲ φωνὴν ἐλεεινὴν ἐτραχύνετο· πονήρως δὲ ἄγαν τοῦ σώματος ἔχων, ὅμως οὔτε τῶν συνήθων ἡμέλει, οὔτε τὰς βασιλείους πομπὰς ἐν μηδενὶ λόγῳ ἐτίθετο, ἀλλὰ καὶ στολαῖς κατελαμπρύνετο χρυσοπάστοις καὶ τὸν ἄλλον κόσμον ἡμφίεστο, ὥσπερ ἀχθοφορῶν ἐν ἀσθε νεῖ σώματι, δυσχερῶς τε ἐπανέστρεφεν καὶ πλέον εἶχε κακῶς.

Ἐγὼ γοῦν πολλάκις ἐθεασάμην οὕτως ἐν ταῖς πομπαῖς ἔχοντα, οὐκ ἀκριβῶς ἐκκαυδέκτης τὴν ἡλικίαν ὦν, βραχὺ τι τῶν νεκρῶν διαφέροντα· ὅλον γὰρ αὐτῷ ἐξφθάρκει τὸ πρόσωπον, καὶ τὸ χρῶμα οὐδὲν τι κάλλιον εἶχε τῶν τριταίων περὶ τὰς ταφάς· ἀπέπνει τε πυκνῶς, καὶ βραχὺ τι προβαίνων αὐθις ἴστατο· τῶν δὲ περὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῷ τριχῶν αἱ μὲν πλείους ὥσπερ ἀπὸ νεκροῦ σώματος ἐπεπτώκεισαν, βραχεῖαι δὲ τινες καὶ ψιλαὶ ἠτάκτουν περὶ τὸ μέτωπον, τῷ ἐκείνου, οἷμαι, συγκινούμεναι πνεύματι. Τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ἀπέγνωστο, ὁ δὲ οὐ πάνυ τι δυσέλπιτος ἦν, ἀλλ' ἰατρικαῖς τέχναις ἑαυτὸν ἐδεδώκει, κάκει τὴν σωτηρίαν ἑαυτῷ ἐμνηστεύετο.»

Σύμφωνα με τα ὅσα ἐγράψε ο Μιχαὴλ Ψελλός, ο αυτοκράτορας Ρωμανός Γ' αρρώστησε ἀπὸ ἑνὸς εἶδους ἀσθένειας ποὺ παρατηρεῖται πολὺ σπάνια στὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ εἶναι πάρα πολὺ δύσκολο νὰ ἐπέλθει σὲ αὐτὸ ἴαση. Τα συμπτώματα τῆς νόσου αὐτῆς ἦταν ἡ ἀπουσία ὀρεξῆς γιὰ τροφή, οἱ δυσκολίες στὸν ὕπνο, καθὼς καὶ ἡ μεγάλη ἀλλαγὴ στὸ χαρακτῆρα του. Ο Ρωμανός Γ' μεταμορφώθηκε σὲ ἕναν ἄνθρωπο

στριφνό, δύσπιστο, οργισμένο, με τραχιά συμπεριφορά, εκρήξεις θυμού καθώς και με γνωρίσματα φιλαργυρίας και καχυποψίας.⁶⁷

Η περιγραφή του Ψελλού θεωρείται αξιόπιστη, διότι ο Ψελλός παρατηρούσε τον αυτοκράτορα στις δημόσιες τελετές. Σύμφωνα με την περιγραφή του, ο αυτοκράτορας Ρωμανός Γ΄ βρισκόταν σε πολύ άσχημη κατάσταση, είχε παρουσιάσει οίδημα και το χρώμα που είχε το πρόσωπό του ήταν όμοιο με αυτό των πτωμάτων κατά την τρίτη μέρα μετά την ταφή. Η άσχημη κατάσταση της υγείας του αυτοκράτορα συμπληρωνόταν με δυσκολία στην αναπνοή και εκτεταμένη τριχόπτωση. Η κλινική του εικόνα ήταν τόσο άσχημη, ώστε κανένας δεν αμφέβαλλε για τη μοιραία κατάληξη που θα είχε, εκτός από τον ίδιο τον Ρωμανό Γ΄ που είχε εμπιστοσύνη στους θεράποντες ιατρούς του και περίμενε από αυτούς την πλήρη ίαση.⁶⁸ Δυστυχώς, η εξέλιξη δεν ήταν αυτή που περίμενε και ήλπιζε.

Η περιγραφή του θανάτου του αυτοκράτορα από τον Μιχαήλ Ψελλό είναι ιδιαίτερα παραστατική:⁶⁹

«Εἰ μὲν οὖν ἐδεδράκεισάν τι περὶ αὐτὸν τῶν ἀτοπωτάτων αὐτὴ τε ἡ ἐρωτικὴ συζυγία καὶ οἱ τοῦ πράγματος κοινωνοὶ, ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν εἴποιμι· οὐ γὰρ ῥαδίως οἶδα καταγινώσκειν ὧν οὐπω κατάληψιν εἴληφα· τοῖς δὲ ἄλλοις κοινὸν τοῦτο τέθεται ὁμολόγημα, ὡς τὸν ἄνδρα πρότερον φαρμάκοις καταγοητεύσαντες, μετὰ ταῦτα καὶ ἐλλέβορον ἐκεράσαντο· καὶ οὐ περὶ τούτου νῦν διαμφισβητοῦμαι, ἀλλ' ὅτι ἡ τοῦ θανεῖν αἰτία ἐκεῖνοι γεγόνασιν. Εἶχε ταῦτα, καὶ τὰ προτέλεια τῆς κοινῆς ἡμῶν ἀναστάσεως ἐτελεῖτο τῷ βασιλεῖ, ὁμοῦ τε ὡς ἐς αὔριον εἰς τὴν πάνδημον πανήγυριν προελευσόμενος ἠύτρεπίζετο· ἅπεισι γοῦν πρὸ ἡμέρας βαλανείοις χρησόμενος αὐτόθι που περὶ τὰ βασίλεια, οὔτε χειραγωγούμενος ἔτι, οὔθ' ὑπόγυος πρὸς τὸν θάνατον ὧν· διαπρεπῶς γοῦν ἀνήει ἀλειψόμενος καὶ λουσόμενος καὶ καθαρσίοις περὶ τὸ σῶμα χρησόμενος. Εἴσεισι γοῦν τὸ λουτρὸν, καὶ κεφαλὴν πρῶτα διαρρυφθεὶς,

⁶⁷ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ Ι., *Νοσήματα Βυζαντινῶν Αυτοκρατόρων*, <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/8599#page/318/mode/2up> (Τελευταία επίσκεψη 09/03/2015)

⁶⁸ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ Ι., *Νοσήματα Βυζαντινῶν Αυτοκρατόρων*, <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/8599#page/318/mode/2up> (Τελευταία επίσκεψη 09/03/2015)

⁶⁹ ΨΕΛΛΟΣ Μ., ὁ.π., 3.26.

εἶτα δὴ καὶ τὸ σῶμα καταντληθεῖς, ἐπειδὴ ἐρρωμένως εἶχε τοῦ πνεύματος, τῇ κολυμβήθρα ἑαυτὸν ἐπιδίδωσιν, ἥτις μέσον ὀρώρουται· καὶ τὰ μὲν πρῶτα ἠδέως τῷ ὕδατι ἐπενήχεται καὶ ἐλαφρῶς ἐπέπλει, ἀναφυσῶν ὡς ἠδιστα καὶ ἀναψυχόμενος, ἔπειτὰ τινες καὶ τῶν περὶ ἐκεῖνον εἰσήεσαν ὑπερείσοντες ἐκεῖνον καὶ ἀναπαύσοντες· οὕτω γὰρ ἔδοξεν· ἀλλ' εἴ τι μὲν εἰσελθόντες περὶ τὸν αὐτοκράτορα παρηγόμησαν, οὐκ ἔχω εἰπεῖν ἀκριβῶς. Φασὶ γοῦν οἱ καὶ τᾶλλα πρὸς τοῦτο συνείροντες, ὅτι ἐπειδὴ τὴν κεφαλὴν εἰς τὸ ὕδωρ καθῆκεν ὁ αὐτοκράτωρ, τοῦτο γὰρ εἴθιστο ποιεῖν, συμπιέσαντες αὐτοῦ τὸν ἀχένα ἐπέσχον ἐπὶ χρόνον πολὺν, εἴτ' ἀφέντες ἐξεληλύθεσαν· τὸν δὲ τὸ πνεῦμα κουφίσαν ἄπνουν σχεδὸν ἐπέδεικνυ τοῖς ὕδασιν ὥσπερ φελλὸν ἀλόγως ἐπισαλεύοντα· ὡς δὲ βραχὺ τι ἀναπνεύσας ἔγνω ὅπη κακοῦ ἐτύγγανεν ὦν, τὴν χεῖρα προτεινάς ἐδεῖτο τοῦ συλληψομένου καὶ ἀναστήσοντος. Εἷς γέ τοι ἐλέησας τοῦτον καὶ τοῦ σχήματος, τὰς χεῖρας ὑποτεινάς καὶ ἐναγκαλισάμενος ἀνιμήσατο, καὶ διαβαστάσας ὡς εἶχεν ἐπὶ τῆς στρωμνῆς ἀθλίως κατέθετο. Καὶ βοῆς ἐπὶ τοῦτο γενομένης, ἄλλοι τέ τινες παρήσαν καὶ ἡ βασιλις αὐτῇ ἀδορυφόρητος, ὡς ἐπὶ πένθει δεινῶ· καὶ ἰδοῦσα αὐθις ἀπῆλθε, τὸ πιστὸν τῆς τελευτῆς εἰληφυῖα διὰ τῆς ὄψεως. Ὁ δὲ βαρὺ τι στενάξας καὶ βύθιον, τῆδε κάκεῖσε περιεβλέπετο, φωνῆσαι μὲν μὴ δυνάμενος, σχήμασι δὲ καὶ νεύμασι δηλῶν τὸ βούλημα τῆς ψυχῆς· ὡς δὲ συνελαμβάνετο ἔτι οὐδεὶς, μύσας τοὺς ὀφθαλμοὺς πυκνότερον αὐθις ἐπήσθμαιεν· εἶτα δὴ ἀθρόον ἀναρραγέντος ὑπεκχεῖται διὰ τοῦ στόματος με λάντερόν τι τὴν χροῶν καὶ πεπηγὸς, ἐφ' ᾧ δὴ δις καὶ τρις ἀσθμάνας τὴν ζωὴν ἀπολείπει.»

Τη νύχτα της Μεγάλης Πέμπτης του 1034, ο Ρωμανός Γ΄, είχε την πρόθεση να παραστεί στην τελετή της Μεγάλης Παρασκευῆς, στην οποία θα παρευρίσκετο σύσσωμος ο λαός της Κωνσταντινούπολης. Για τον σκοπό αυτό ο αυτοκράτορας, χωρίς να υποβαστάζεται από τον ακόλουθό του, κατευθύνθηκε στα βαλανεῖα του Μεγάλου Παλατιοῦ για να μπορέσει να κάνει το μπάνιο του και να ετοιμαστῆ για την επερχόμενη δημόσια εμφάνισή του. Ἐνιωθε τόσο καλά, που μπόρεσε και εισηγήθη μόνος του στην κολυμβήθρα και ἀπῆλυνε το νερό για αρκετὴ ὥρα ὥσπου εισηγήθη

στο δωμάτιο οι θεραπαινίδες του για να τον βοηθήσουν με το μπάνιο του.⁷⁰ Τότε συνέβη κάτι απροσδόκητο. Ο αυτοκράτορας, ο οποίος ως εκείνη τη στιγμή που εισήλθαν οι θεραπαινίδες στο λουτρό ήταν σε πολύ καλή κατάσταση, έχασε τη ζωή του, μάλλον από πνιγμό. Αν τα πρόσωπα που εισήλθαν στο βαλανείο ήταν και οι δολοφόνοι του Ρωμανού, δεν είναι σε θέση να το επιβεβαιώσει ή να το διαψεύσει κανένας από την στιγμή που δεν αναφέρεται κάποιος μάρτυρας του περιστατικού. Όμως, ο Μιχαήλ Ψελλός αφήνει υπόνοιες για δηλητηρίαση του αυτοκράτορα από το παράνομο ζευγάρι (Ζωή και Μιχαήλ), από διάφορα δηλητήρια, τα οποία όταν δεν απέδωσαν το επιθυμητό αποτέλεσμα που στην προκειμένη περίπτωση ήταν να επέλθει ο θάνατος του Ρωμανού, τότε κατέφυγαν στη δηλητηρίαση με ελλέβορο. Ο ελλέβορος ήταν ένα ισχυρό δηλητήριο, γνωστό από την αρχαιότητα για τη δράση του. Όταν, όμως, το θύμα αποδείχθηκε ιδιαίτερα ανθεκτικό σε κάθε είδους δηλητήριο, προφανώς λόγω μιθριδατισμού, τότε οι δολοφόνοι του Ρωμανού Γ΄ κατέφυγαν στη λύση του πνιγμού του αυτοκράτορα στο λουτρό του.⁷¹

Θεωρείται βέβαιη η δηλητηρίαση του αυτοκράτορα Ρωμανού Γ΄ από κάποιο είδος δηλητηρίου, πιθανότατα από ελλέβορο, καθώς τα συμπτώματα αυτής της δηλητηρίασης παρουσιάζουν μεγάλες ομοιότητες με εκείνα που παρουσίαζε κι ο αυτοκράτορας πριν το θάνατό του, δηλαδή εμετούς και διάρροιες και γενικότερα γαστρεντερικές διαταραχές καθώς και προβλήματα στην αναπνοή. Το μόνο σύμπτωμα που παρουσίαζε ο Ρωμανός Γ΄ και δεν ανταποκρίνεται στη δηλητηρίαση από ελλέβορο ήταν η απώλεια του τριχωτού της κεφαλής. Μία υπόθεση, θα μπορούσε να είναι ότι η εκτεταμένη τριχόπτωση του αυτοκράτορα οφειλόταν σε χρόνια πρόσληψη δηλητηρίων από τον οργανισμό του.⁷² Θα μπορούσε να είναι και η χορήγηση αρσενικού η αιτία των προβλημάτων υγείας του αυτοκράτορα, δεδομένου ότι η πρόσληψή του για πολύ καιρό προκαλεί αλωπεκία (τριχόπτωση), νεφρικές

⁷⁰ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ Ι., *Νοσήματα Βυζαντινών Αυτοκρατόρων*
<http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/8599#page/320/mode/2up>(Τελευταία επίσκεψη 09/03/2015)

⁷¹ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ Ι., *Νοσήματα Βυζαντινών Αυτοκρατόρων*
<http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/8599#page/324/mode/2up>(Τελευταία επίσκεψη 09/03/2015)

⁷² ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ Ι., *Νοσήματα Βυζαντινών Αυτοκρατόρων*,
<http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/8599#page/328/mode/2up>(Τελευταία επίσκεψη 09/03/2015)

βλάβες (όπως οιδήματα), γαστρεντερικά προβλήματα, καθώς και παραισθήσεις και αλλοίωση του χρώματος του δέρματος. Από την στιγμή που η χρόνια χορήγηση του αρσενικού απέτυχε να σκοτώσει τον Ρωμανό Γ', οι επίδοξοι δολοφόνοι του κατέφυγαν στον πνιγμό.⁷³

Εκτός από τον Ψελλό και ο Σκυλίτσης αναφέρεται στον θάνατο του Ρωμανού Γ', με την παρακάτω περιγραφή:⁷⁴

«νόσω δὲ χρονία βάλλεται καὶ τριχορρευεῖ γένυν τε καὶ τὴν κόμην, κατεργασθεῖς, ὡς φασιν, ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ μετὰ ταῦτα ὀρφανοτρόφου.[...] καὶ ὁ Μιχαὴλ ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἄρχων προὔβεβλητο τοῦ πανθέου. πρὸς τοῦτον ἡ βασιλὶς ἔρωτα δαιμονιώδη σχοῦσα καὶ μανικόν, καὶ κρυφίους ἐντυχίας ποιησαμένη, σκοτίως ἐπεμίγνυτο. διὸ καὶ φασὶ χρονίοις φαρμάκοις κατεργασθεῖς ὁ βασιλεὺς θυμαλγέσι νόσοις ἐσφακελίζετο, καιρὸν ἐπιζητούσης τῆς βασιλίδος τοῦ τὸν μὲν βασιλέα ἀποσκεύασσθαι ἀνυπονοήτως, τὸν Μιχαὴλ δὲ εἰς τὸν βασιλείον θρόνον ἀναγαγεῖν. ὅθεν καὶ φαρμάκοις, ὡς εἴρηται, οὐκ ὠκυμόροις, ἀλλὰ σχολαίτατον καὶ βραδὺν ἐπάγουσι θάνατον καταπραχθεῖς οἰκτρὸν καὶ ἐπώδυνον διήντλει τὸν βίον, κλινοπετῆς ὢν καὶ ὄλη ψυχῇ τὸν θάνατον ἐκκαλούμενος. διήρκεσεν οὖν ἄχρι τῆς ἐνδεκάτης τοῦ Ἀπριλλίου μηνός, τῆς δευτέρας ἰνδικτιῶνος, τοῦ ᾿ Ϟ φμβ' ἔτους. τότε δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀγίας μεγάλης πέμπτῃς τὴν διανομὴν τῆς τῶν συγκλητικῶν ποιησάμενος ῥόγας, καὶ ἐπιθυμήσας λούσασθαι κατὰ τὸ ἐν τῷ μεγάλῳ παλατίῳ βαλανεῖον καὶ εἰσελθὼν οἰκτρῶς ἀποπνίγεται ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Μιχαὴλ ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ τοῦ λοετροῦ, βασιλεύσας ἐπ' ἔτη πέντε καὶ μῆνας ἕξ.»

Ο Ιωάννης Σκυλίτσης αναφέρει ότι ο αυτοκράτορας υπέφερε από από χρόνια νόσο που είχε ως αποτέλεσμα την τριχόπτωση τόσο από το κεφάλι, όσο και από τα γένεια, εξαιτίας των ενεργειών του Ιωάννη του Ορφανοτρόφου. Σύμφωνα με τα όσα πιστεύει

⁷³ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ Ι., *Νοσήματα Βυζαντινῶν Αυτοκρατόρων*, <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/8599#page/328/mode/2up> (Τελευταία επίσκεψη 09/03/2015)

⁷⁴ ΣΚΥΛΙΤΣΗΣ Ι. *Σύνοψις Ἱστοριῶν*, Roman3.17 - Roman3.17.35

ο συγγραφέας, τα δηλητήρια που χορηγούσαν στον Ρωμανό Αργυρό είχαν μακροχρόνια δράση και επέφεραν αργό και επώδυνο θάνατο. Επομένως ο αυτοκράτορας Ρωμανός Γ΄ ο Αργυρός, ζούσε μία επώδυνη ζωή, σχεδόν κατάκοιτος και επιθυμούσε τον θάνατο που θα τον λυτρώσει από τα όσα περνούσε. Η επιθυμία του αυτοκράτορα έγινε πραγματικότητα, όταν εισέβαλαν στο λουτρό επίδοξοι δολοφόνοι, άνθρωποι του Μιχαήλ, και ολοκλήρωσαν το σχέδιό τους με τον πνιγμό του Ρωμανού Γ΄ Αργυρού.

III. ΜΙΧΑΗΛ Δ΄ ΠΑΦΛΑΓΩΝ Ή ΠΑΦΛΑΓΟΝΙΟΣ

Ο αυτοκράτορας Ρωμανός Γ΄ πέθανε στις 11 Απριλίου 1034, στην ηλικία των εξήντα περίπου ετών, αφού είχε ηγηθεί της βυζαντινής αυτοκρατορίας επί πέντε χρόνια και έξι μήνες.⁷⁵ Η αυτοκράτειρα Ζωή πληροφορήθηκε την είδηση ότι ο σύζυγός της ήταν νεκρός από το προσωπικό του παλατιού, καθώς η ίδια δεν ήταν κοντά του κατά τις τελευταίες του ώρες. Στο άκουσμα της είδησης ότι ο Ρωμανός Γ΄ ξεψύχησε, η αυτοκράτειρα προβαίνει σε όλες τις απαραίτητες ενέργειες για να αναλάβει την εξουσία ως κληρονόμος του Ρωμανού Γ΄ με μοναδικό στόχο, να την παραδώσει στον εραστή της Μιχαήλ. Η απόφαση αυτή της Ζωής βρήκε πολλές και ισχυρές αντιρρήσεις από όλους σχεδόν τους συμβούλους και τους αξιωματούχους του παλατιού.⁷⁶ Όλοι όσοι είχαν προηγουμένως υπηρετήσει πιστά τον θείο της Βασίλειο, αλλά και τον πατέρα της, και τον πρόσφατα αποθανόντα Ρωμανό, προσπάθησαν να τη λογικέψουν και να την πείσουν πως η επιλογή του επόμενου αυτοκράτορα, είναι μία απόφαση που πρέπει να ληφθεί με σύνεση και ψυχραιμία και όχι σε τόσο σύντομο διάστημα από τον θάνατο του αυτοκράτορα Ρωμανού Γ΄. Ιδιαίτερα σημειώνεται η αντίδραση του πατρικίου Κωνσταντίνου Δαλασσηνού.⁷⁷ Μάλιστα, ο ίδιος ο Ιωάννης ο Ορφανοτρόφος που προσπάθησε να μεταπείσει στον Κωνσταντίνο Δαλασσηνό και να τον εξευμενίσει, στη συνέχεια φρόντισε να εξοριστεί ο Κωνσταντίνος Δαλασσηνός στη νήσο Πλάτην.⁷⁸ Όμως, καμία αντίδραση και κανενός είδους επιχείρημα δεν ήταν ικανά να αλλάξουν την γνώμη της αυτοκράτειρας σε σχέση με τον Μιχαήλ και την μετέπειτα κοινή τους πορεία. Αυτό συνέβη γιατί ο

⁷⁵ ΨΕΛΛΟΣ Μ., ό.π., 4.1.

⁷⁶ SCHLUMBERGER G., ό.π., σελ. 200.

⁷⁷ ΨΕΛΛΟΣ Μ., ό.π., 4.1.

⁷⁸ ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ Κ., *Ιστορία του ελληνικού έθνους, Μεσαιωνικός ελληνισμός, Μακεδονική Δυναστεία*, Αθήνα, Γαλαξίας, Χ. Χ., σελ. 286.

ευνούχος Ιωάννης είχε φροντίσει να προειδοποιήσει την βασίλισσα, πως αν καθυστερούσε ο γάμος της με τον Μιχαήλ, ήταν πολύ πιθανό να κινδυνέψει η ίδια η ζωή του Μιχαήλ, ίσως και η δική της, από όσους έφερναν αντιρρήσεις για την τέλεση του γάμου αυτού και την ανάρρηση στον αυτοκρατορικό θρόνο του Μιχαήλ.⁷⁹ Η απόφασή της αυτοκράτειρας ήταν οριστική, αμετάκλητη και άμεσα εκτελεστέα. Είχε αποφασίσει να υπανδρευθεί τον Μιχαήλ το συντομότερο δυνατό και για το λόγο αυτό, υποδέχθηκε τον Πατριάρχη Αλέξιο στην αίθουσα του θρόνου, με τον Μιχαήλ καθήμενο δίπλα της, ντυμένο με χρυσοϋφαντα ρούχα και φορώντας το διάδημα των διαδόχων του αυτοκρατορικού θρόνου, για να του αναγγείλει τον θάνατο του αυτοκράτορα Ρωμανού Γ', να του υποδείξει τον μελλοντικό αυτοκράτορα και να ζητήσει να τελέσει τον γάμο τους. Παρά το γεγονός ότι ο αυτοκράτορας είχε αφήσει την τελευταία του πνοή πριν από λίγη ώρα, καθώς και ότι βρισκόμασταν στην κορύφωση των Παθών του Ιησού, αφού θα ξημέρωνε Μεγάλη Παρασκευή, ο πατριάρχης Αλέξιος πείσθηκε να συμφωνήσει στα σχέδια της αυτοκράτειρας Ζωής και να πραγματοποιήσει το μυστήριο του γάμου ανάμεσα στην αυτοκράτειρα Ζωή και το νεαρό Μιχαήλ Παφλαγόνα.

Ο Μιχαήλ Ψελλός⁸⁰, αναφέρεται παραστατικότερα γεγονότα:

«Ὅτ'ω μὲν δὴ Ρωμανὸς ἐτεθνήκει ἐς πεντάδα χρόνων καὶ ἥμισυ τὴν βασιλείαν κατεσχηκώς· ἡ δὲ βασιλις Ζωὴ, ἐπειδὴ τοῦτον ἐμεμαθήκει ἐκπεπνευκότα (οὐδὲ γὰρ παρῆν ἀποπνέοντι), εὐθὺς ὥσπερ δὴ κληρονόμος ἄνωθεν τῆς ἀρχῆς τῶν ὄλων προΐσταται, μᾶλλον δὲ τοῦ προεστάναι βραχὺ φροντίσασα, ὅπως ἂν παραδῶ τὴν προστασίαν τῷ Μιχαήλ, περὶ οὗ φθάσας ὁ λόγος διείληφε, διὰ πάσης φροντίδος γίνεται. Οἱ μὲν γὰρ τῶν ἀνακτόρων τοὺς ἐν τοῖς ἀξιώμασι κλήρους διαλαχόντες, ὧν οἱ πλείους αὐτῇ πατρῶοι θεράποντες ὄντες ἐτύγχανον, οἱ δὲ καὶ τοῦ ἀνδρὸς ὀμίληται καὶ εἰς γένος ἐκείνῳ συναφθέντες <ἀπὸ> τοῦ πατρὸς, ἀπειργον τοῦ προχείρως περὶ τῶν μεγάλων τι διαπράξασθαι, συνεβούλευόν τε ἐνθυμηθῆναι τὰ κάλλιστα περὶ αὐτῆς καὶ βουλευσασθαι, καὶ ἓνα τῶν πάντων εἰς τὴν βασιλείαν ἀναγαγεῖν τὸν ἐκ πάντων ἐξάριετον, καὶ συνομολογήσοντα οὐχ ὡς συμβίῳ ἀλλ' ὡς δεσπότιδι ταύτῃ προσενεχθήσεσθαι.

⁷⁹ΨΕΛΛΟΣ Μ., ὁ.π., 4.2

⁸⁰Ο.π., 4.1 – 4.2

Οἱ μὲν οὖν παντοδαπῶς αὐτῇ προσεφέροντο, πείσαι τάχα οἰόμενοι καὶ πρὸς τὸ δοκοῦν σφίσι ταύτην μεταλα βεῖν· ἡ δὲ ὄλαις ψήφοις καὶ πάσαις ἐννοίαις ἐπὶ τὸν Μιχαήλ ἐνενεύκει, οὐ λογισμῶ ἀλλὰ πάθει τὸν ἄνδρα κρίνουσα. Ὡς δὲ καὶ ἡμέραν ἔδει ὀρίσαι καθ' ἣν ἐκεῖνος στεφανηφορήσειν ἔμελλεν καὶ τῶν ἄλλων παρασήμων ἀξιωθήσεσθαι, ὁ πρεσβύτερος τοῦ Μιχαήλ ἀδελφός, Ἰωάννης ὁ ἐκτομίας, ἀνὴρ δεινότατος περὶ τὰς ἐνθυμήσεις καὶ περὶ τὰς πράξεις δραστήριος, δι' ἀπορρήτων αὐτῇ ἐντυχῶν, καὶ ὡς ἀποθανούμεθα φήσας, εἰ ῥοπήν τὸ κράτος εἰς ὑπέρθεσιν λήψεται, ὄλην εἰς τὴν οἰκείαν μετατίθησι γνώμην· καὶ εὐθὺς μετα καλεσαμένη τὸν Μιχαήλ καὶ τὴν χρυσοῦφῃ στολὴν ὑπενδύσασα, ἔπειτα δὲ καὶ τὴν βασιλικὴν στεφάνην τῇ κεφαλῇ προσαρμόσασα, ἐπὶ τε πολυτελοῦς θρόνου καθίσασα καὶ αὐτῇ παρακαθισαμένη πλησίον ἐν ὁμοίῳ τῷ σχήματι, πᾶσιν ἐπιτάττει ὅσοι τὸ βασιλείον τηνικαῦτα ᾤκουν ἄμφω κοινῇ προσκυνεῖν τε καὶ εὐφημεῖν. Οἱ μὲν οὖν οὕτως ἐποίουν· διαδόσιμον δὲ τὸ πρᾶγμα καὶ τοῖς ἐκτὸς καὶ τῶν ἀνακτόρων καθίστατο, καὶ πᾶσα ἡ Πόλις παραλαβεῖν τοῦ συνθήματος τὴν εὐθυμίαν ἐβούλετο, τοῦτο μὲν καὶ ψευδομένων τῶν πλειόνων τὴν εὐφημίαν καὶ κολακευόντων τὸν βασιλεύσαντα, τοῦτο δὲ καὶ ὥσπερ τι ἄχθος ἀποθεμένων τὸν τελευτήσαντα, καὶ κούφως ἅμα καὶ ἐλαφρῶς σὺν εὐθυμίᾳ καὶ ἡδονῇ ἐκδεξαμένων τὸν Μιχαήλ.»

Μετά το γάμο του με τη Ζωή, ο Μιχαήλ ανήλθε στο ύψιστο αξίωμα του βυζαντινού κράτους, έγινε αυτοκράτορας του Βυζαντίου, γνωστός ως Μιχαήλ Δ΄. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι, με το που ολοκληρώθηκε ο γάμος του Μιχαήλ με τη Ζωή και κατά συνέπεια η ανάρρησή του σε αυτοκράτορα του σπουδαίου αυτού κράτους, εκδόθηκε επισήμως από το παλάτι διττό διάταγμα που εστάλη στον έπαρχο της Κωνσταντινουπόλεως, αφενός για την παρουσίασή του στους Συγκλητικούς στα ανάκτορα, για να υποβάλλουν τα σέβη τους στον καινούριο βασιλικό σύζυγο και κατά συνέπεια αυτοκράτορα της χώρας και αφετέρου για να οργανωθεί χωρίς άλλη καθυστέρηση η εκφορά του εκλιπόντος αυτοκράτορα Ρωμανού Γ΄ και να πραγματοποιηθούν οι πρέπουσες τελετές. Έτσι ακριβώς έγιναν τα πράγματα και μάλιστα, η σορός του Ρωμανού Γ΄ τοποθετήθηκε σε ένα κρεβάτι στο οποίο περίσσευε η πολυτέλεια για να μπορέσει ο παρευρισκόμενος κόσμος να αποτίσει φόρο τιμής στο νεκρό αυτοκράτορα και να πραγματοποιηθεί με επισημότητα η εκφορά του.

Αξιοπρόσεκτο γεγονός στην όλη διαδικασία της εκφοράς του νεκρού αυτοκράτορα Ρωμανού Γ΄ ήταν ότι ο ευνούχος Ιωάννης ο Ορφανοτρόφος βρισκόταν ανάμεσα στα άτομα που προπορεύονταν της νεκρικής πομπής, παρόλο που πλέον ήταν ο αδελφός του καινούριου αυτοκράτορα.⁸¹

Το πρώτο διάστημα του έγγαμου βίου, ο Μιχαήλ Δ΄ συμπεριφερόταν άριστα στη σύζυγό του Ζωή, η οποία για το χατίρι του είχε αψηφήσει όλη της την ακολουθία και τους πιστούς συμβούλους της, κάποιιοι από τους οποίους, βρίσκονταν στο παλάτι της βασιλεύουσας και πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους στο στέμμα από την εποχή του θείου της Βασιλείου Β΄ του Βουλγαροκτόνου. Όμως, ο νεαρός μονάρχης, γρήγορα έχασε το ενδιαφέρον του απέναντι στην σύζυγό του, η οποία ήταν σε προχωρημένη ηλικία και σταμάτησε να της δείχνει προσοχή. Επιπλέον, απέφευγε την αυτοκράτειρα Ζωή και για έναν ακόμα πολύ σπουδαίο λόγο. Ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Δ΄ φοβόταν τη συμβία του. Φοβόταν, μήπως πέσει κι ο ίδιος θύμα των δολοπλοκιών και των σκευωριών που μπορούσε να οργανώσει η αυτοκράτειρα Ζωή. Σκευωρίες και δολοπλοκίες που ήταν αρκετά όμοιες με αυτές που στέρησαν τη ζωή από τον προκάτοχό του Ρωμανό Γ΄ και για τις οποίες υπεύθυνη ήταν η σύζυγός του.⁸²

Για να μπορέσει, λοιπόν, να προστατέψει τον εαυτό του ο Μιχαήλ Δ΄ και κατά συνέπεια την παραμονή του στο θρόνο, άρχισε να κακομεταχειρίζεται τη γυναίκα που τον είχε ευεργετήσει ποικιλοτρόπως και τον βοήθησε να κατακτήσει το υψηλότερο αξίωμα που υπήρχε στην βυζαντινή επικράτεια, αυτό του αυτοκράτορα. Ξεχνώντας, ο Μιχαήλ Δ΄ την ευεργεσία που του είχε κάνει η Ζωή, δεν δίστασε να της την ανταποδώσει με αγνωμοσύνη. Πιο συγκεκριμένα, με τη σύμφωνη γνώμη του Ιωάννη του Ορφανοτρόφου, ο οποίος ως αδελφός του είχε εξέχουσα θέση στη λήψη των αποφάσεων, στέρησε κάθε είδους ελευθερία από την αυτοκράτειρα, περιορίζοντάς την στον γυναικωνίτη του παλατιού, χωρίς να της επιτρέπεται να έχει μαζί της την ακολουθία της, ανθρώπους που σε ορισμένες περιπτώσεις κάποιων ευνούχων, βρίσκονταν δίπλα στη Ζωή από την εποχή που ζούσε και βασίλευε ακόμη ο πατέρας της. Αυτό δεν είχε τολμήσει να το πράξει ούτε ο προηγούμενος αυτοκράτορας Ρωμανός Γ΄ Αργυρός, ο οποίος είχε σεβαστεί τους ανθρώπους αυτούς και τις υπηρεσίες που προσέφεραν στην ίδια την αυτοκράτειρα και το παλάτι⁸³. Όμως, η

⁸¹ ΨΕΛΛΟΣ Μ., ό.π., 4.3.

⁸² ΨΕΛΛΟΣ Μ., ό.π., 4.6.

⁸³ SCHLUMBERGER G., ό.π., σελ. 210.

αλαζονική αυτή ενέργεια του Μιχαήλ Δ΄ έλαβε γρήγορα τέλος, καθώς ο καινούριος αυτοκράτορας ανακάλεσε την απόφασή του. Αντί για τον πλήρη αποκλεισμό της συμβίας του, προτίμησε να της μειώσει την χρηματική χορηγία που λάμβανε και να απαγορεύσει στη σύζυγό του να δέχεται επισκέψεις, εκτός από εκείνες που είχαν εγκριθεί με ειδική άδεια από τον αρχηγό της φρουράς της Ζωής.⁸⁴ Για να δοθεί μία τέτοια άδεια σε οποιοδήποτε πρόσωπο να επισκεφθεί και να συνομιλήσει με την αυτοκράτειρα Ζωή, ήταν απαραίτητο να έχει γίνει πρώτα έλεγχος της ταυτότητας του επισκέπτη, της καταγωγής του, αλλά κυρίως, του σκοπού για τον οποίο είχε ζητήσει να δει τη βασίλισσα.⁸⁵ Σε τέτοιο βαθμό καχυποψίας είχε φθάσει ο Μιχαήλ Δ΄ απέναντι στη σύζυγό του και την είχε θέσει σε αυστηρή και προσβλητική, για μία γυναίκα της γενιάς της, επιτήρηση.

Αξιοθαύμαστη ήταν η στάση της αυτοκράτειρας Ζωής, η οποία ενώ ήταν πλήρως εξοργισμένη με την συμπεριφορά του άνδρα που τόσο είχε αγαπήσει και ευεργετήσει στο πρόσφατο παρελθόν. Αντί λοιπόν να εξωτερικεύσει το θυμό της και να αντιδράσει δυναμικά, υπέμεινε καρτερικά την εξευτελιστική για την ίδια συμπεριφορά του συζύγου της.⁸⁶ Υπέμεινε όλες τις ταπεινώσεις υπομονετικά και με απάθεια, έχοντας ως σκοπό να αποφύγει οποιοδήποτε είδους σκάνδαλο που θα μπορούσε να προκύψει από την αντίδρασή της. Άλλωστε, θεωρούσε ότι δεν άρμοζε στη θέση της να φέρει αντίρρηση στις αποφάσεις του αυτοκράτορα. Δεν αντιδρούσε η Ζωή και για έναν ακόμα πολύ σπουδαίο λόγο: δεν είχε ουσιαστικά καμία δύναμη στην κατοχή της από την στιγμή που ο αυτοκράτορας είχε επιλέξει να της αφαιρέσει την αυτοκρατορική σωματοφυλακή, καθώς και οποιαδήποτε άλλη δυνατότητα πρόσβασης στην εξουσία. Διατήρησε η αυτοκράτειρα Ζωή την αυτοκυριαρχία και την αξιοπρέπειά της με το να συμπεριφέρεται ήρεμα και με πραότητα τόσο στους φρουρούς που την επιτηρούσαν, όσο και στα αδέρφια του συζύγου της Μιχαήλ Δ΄ που της φέρονταν με άσχημο τρόπο.⁸⁷

Αυτός ήταν ο τρόπος που περνούσε τον βίο της η αυτοκράτειρα Ζωή, αλλά παρά την ήπια και γεμάτη αξιοπρέπεια στάση της, η συμπεριφορά των γύρω της δεν είχε βελτιωθεί ούτε στο ελάχιστο ως προς το πρόσωπό της. Το αντίθετο συνέβαινε, πολλοί ήταν εκείνοι που φοβόντουσαν τη Ζωή ακόμα περισσότερο το συγκεκριμένο χρονικό

⁸⁴ SCHLUMBERGER G., ό.π., σελ. 210.

⁸⁵ ΨΕΛΛΟΣ Μ., ό.π., 4.16.

⁸⁶ SCHLUMBERGER G., ό.π., σελ. 210.

⁸⁷ ΨΕΛΛΟΣ Μ., ό.π., 4.17.

διάστημα. Μάλιστα, τα αδέλφια του αυτοκράτορα Μιχαήλ Δ΄ δεν σταματούσαν λεπτό να επιτηρούν και την παραμικρή κίνηση της Ζωής. Ο μόνος που δεν έδειχνε ενδιαφέρον για τον τρόπο που ζούσε η αυτοκράτειρα Ζωή, ήταν ο σύζυγός της Μιχαήλ Δ΄. Ένας από τους λόγους για τους οποίους αδιαφορούσε παντελώς ο αυτοκράτορας για τη συμβία του ήταν η απουσία ερωτικής επαφής ανάμεσα στο ζευγάρι.⁸⁸ Πολύ σύντομα από την τέλεση του γάμου τους, με τον επεισοδιακό τρόπο που αναφέρθηκε πιο πάνω, ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Δ΄ έχασε κάθε ερωτικό ενδιαφέρον για την προχωρημένη σε ηλικία γυναίκα του. Ο αυτοκράτορας απέφευγε να συνευρεθεί με τη γυναίκα του τη Ζωή για διάφορους λόγους. Ως μία από τις αιτίες που ο τελευταίος απέφευγε ακόμα και να αντικρίσει τη Ζωή μπορεί να θεωρηθεί η κατάσταση της υγείας του, η οποία συνεχώς επιδεινωνόταν. Για την κατάσταση της υγείας του αυτοκράτορα, θα γίνει λόγος πιο αναλυτικά στη συνέχεια της εργασίας. Στους παραπάνω λόγους μπορεί να προσμετρηθεί και η πίστη του Μιχαήλ Δ΄ στο Θεό. Ο αυτοκράτορας πίστευε στο Θεό και είχε εξομολογηθεί σε ορισμένους πεφωτισμένους και άγιους ανθρώπους της εποχής, τον τρόπο με τον οποίο είχε κατορθώσει να γίνει αυτοκράτορας. Πιο συγκεκριμένα επισκεπτόταν τακτικά τον τάφο του Αγίου Δημητρίου στη Θεσσαλονίκη και συνομιλούσε με μοναχούς όπως ήταν ο μοναχός Κοσμάς Τζιντζουλούκης.⁸⁹ Ίσως η επαφή του με τους ανθρώπους της Εκκλησίας να τον ώθησε στην αποφυγή οποιασδήποτε ακολασίας, ακόμα και της νομίμου επαφής με την σύζυγό του. Μία ακόμη αιτία αποφυγής της οποιαδήποτε επαφής του Μιχαήλ Δ΄ με τη βασίλισσα ήταν και οι συχνές επιληπτικές κρίσεις που πάθαινε ο αυτοκράτορας. Η πάθησή του αυτή και τα συμπτώματά της γίνονταν ολοένα και πιο εμφανή, ολοένα και συχνότερα. Ο αυτοκράτορας ήταν ευαίσθητος σε οποιοδήποτε εξωτερικό ερέθισμα και οι κρίσεις της επιληψίας γίνονταν κάθε φορά και σε πιο σύντομο χρονικό διάστημα. Όταν βρισκόταν με κόσμο ο Μιχαήλ Δ΄ και πάθαινε κρίση ντρεπόταν πάρα πολύ και ένιωθε πολύ άσχημα. Όταν όμως, κάτι τέτοιο λάμβανε χώρα μπροστά στη βασίλισσα Ζωή ένιωθε πως είχε εξευτελιστεί. Για τους παραπάνω λόγους απέφευγε συστηματικά να βρεθεί στον ίδιο χώρο με τη Ζωή και περιοριζόταν στο να είναι μαζί της στις απολύτως απαραίτητες δημόσιες

⁸⁸ΨΕΛΛΟΣ Μ., ό.π., 4.16.

⁸⁹Ο.π., 4.17.

εμφανίσεις. Για να αποφεύγει το αίσθημα της ντροπής που τον κυριεύε κάθε φορά που συνέβαινε να μοιράζονται τον ίδιο χώρο.⁹⁰

IV. ΝΟΣΟΣ ΤΟΥ ΜΙΧΑΗΛ Δ΄

Όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω, ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Δ΄ ο Παφλαγών, έπασχε από πολύ μικρή ηλικία από μία νόσο που επηρέαζε ολοκληρωτικά τον τρόπο ζωής του από τα πιο απλά πράγματα ως και τα πιο σημαντικά. Κύρια πηγή για την κατάσταση της υγείας του αποτελεί ο Μιχαήλ Ψελλός και τα κείμενα της Χρονογραφίας του, στα οποία εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο εκδηλώνονταν η ασθένεια του αυτοκράτορα.

Από τα όσα αναφέρει ο Μιχαήλ Ψελλός, η κατάσταση της υγείας του αυτοκράτορα ήταν άσχημη, οι κρίσεις που πάθαινε ήταν πολύ συχνές και τα συμπτώματα ήταν τόσο ξεκάθαρα, που δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο Μιχαήλ Δ΄, έπασχε από επιληψία.⁹¹ Τα συμπτώματα του περιγράφονται αναλυτικά στη Χρονογραφία του Μιχαήλ Ψελλού:⁹²

«ἀλλ' ἐπειδὴν ἢ χρηματίζειν ἐβούλετο, ἢ ἄλλο τι τῶν συνήθων τῷ κράτει ποιεῖν, φοινικίδας ἐκατέρωθεν παραπετανύντες οἷς ἐπιτηρεῖν αὐτὸν καὶ φυλάττειν ἐπιτέτραπτο, ὀπηνίκα τοῦτον θεάσαιντο ἢ βραχὺ τι παρατραπέντα τὸν ὄφθαλμὸν ἢ τὴν κεφαλὴν κατασείσαντα ἢ ὅσοις ἑτέροις σημείοις τὴν πρόσοδον τοῦ πάθους ἐχαρακτήρισαν, αὐτίκα προῖεναι τοὺς εἰσιόντας ἐγκελευσάμενοι, συνέστελλον τὰ παραπετάσματα, καὶ οὕτω περιεῖπον αὐτὸν θαλαμεύσαντα· ὁ δὲ ἔπασχέ τε ἐτοιμῶς καὶ ἐτοιμότερον αὐθις ἀποκαθίστατο, καὶ οὐδὲν ὄτι μετὰ ταῦτα τοῦ πάθους ἐπεῖχεν αὐτὸν, ἀλλ' ἐλευθέρα τούτῳ ἀπεδίδοτο ἢ διάνοια.»

Σύμφωνα με την περιγραφή του ιστορικού της εποχής, πριν από την εκδήλωση των κρίσεων αυτών που ταλαιπωρούσαν τον αυτοκράτορα, υπήρχαν κάποια ηπιότερα

⁹⁰ ὁ.π.

⁹¹ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ Ι., *Νοσήματα Βυζαντινῶν Αυτοκρατόρων*, <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/8599#page/334/mode/2up> (Τελευταία Επίσκεψη 09/03/2015).

⁹² ΨΕΛΛΟΣ Μ., ὁ.π., 4.18.

συμπτώματα, όπως ορισμένες κινήσεις του κεφαλιού καθώς και εξόγκωση των οφθαλμών του Μιχαήλ Δ'.⁹³ Τα συμπτώματα αυτά, λειτουργούσαν ως προειδοποίηση για τους ανθρώπους που αποτελούσαν το επιτελείο του αυτοκράτορα Μιχαήλ Δ', οι οποίοι μόλις έβλεπαν ότι ο αυτοκράτορας τα εμφάνιζε φρόντιζαν να απομακρύνουν οποιοδήποτε, εκτός της ακολουθίας του, τύγχανε να είναι σε κοντινή απόσταση στον αυτοκράτορα και να κλείνουν τα παραπετάσματα που βρίσκονταν γύρω από του, ενώ εκείνος παρέμενε στον θάλαμό του.⁹⁴ Μάλιστα, όταν τα συμπτώματα υποχωρούσαν, ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Δ' επανερχόταν στην πρότερη φυσιολογική κατάσταση, χωρίς το παραμικρό κατάλοιπο στην όψη του ή στη φωνή του να μαρτυρά την κρίση η οποία είχε μόλις προηγηθεί.

Όπως έχει αναφερθεί ήδη παραπάνω, ο Μιχαήλ Δ' παρουσίαζε συμπτώματα επιληψίας από νεαρή ηλικία. Χαρακτηριστική περιγραφή της νόσου που ταλαιπωρούσε τον μετέπειτα βυζαντινό αυτοκράτορα από τους εφηβικούς χρόνους αποτελεί το παρακάτω απόσπασμα του Μιχαήλ Ψελλού.⁹⁵ Η περιγραφή αυτή είναι ιδιαίτερα χρήσιμη και από ιστορικής, αλλά και από ιατρικής πλευράς, καθώς αναφέρονται τα συμπτώματα που παρουσίαζε ο Μιχαήλ, όπως η στροφή των οφθαλμών, οι σπασμοί και η πτώση στο έδαφος.⁹⁶ Τα συμπτώματα αυτά, ύστερα από σύντομο χρονικό διάστημα περνούσαν και τίποτα δεν μαρτυρούσε την κρίση που είχε προηγηθεί :

«Τούτω δὲ καὶ ἄλλο τι συναντελάβετο, ὥστε πόρρω γενέσθαι τῆς κατ' αὐτοῦ ὑπονοίας τὸν αὐτοκράτορα· νόσημα γάρ τι δεινὸν ἀφ' ἧβης τούτω περιπεπτώκει εὐθύς, τὸ δὲ πάθος περιτροπὴ τις τοῦ ἐγκεφάλου ἐν περιόδοις ἐτύγχανεν ὄν, καὶ μηδεμίας αὐτῷ προσγινομένης τῆς σημειώσεως, αὐτίκα τε ἐτετάρακτο καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔστρεφε καὶ κατὰ γῆς κατερρήγνυτο, προσοῦδίξέ τε τὴν κεφαλὴν καὶ ἐπὶ πλεῖστον

⁹³ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ Ι., *Νοσήματα Βυζαντινῶν Αυτοκρατόρων*, <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/8599#page/334/mode/2up> (Τελευταία Επίσκεψη 09/03/2015).

⁹⁴ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ Ι., *Νοσήματα Βυζαντινῶν Αυτοκρατόρων*, <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/8599#page/334/mode/2up> (Τελευταία επίσκεψη 09/03/2015).

⁹⁵ ΨΕΛΛΟΣ Μ., *ό.π.*, 3.22.

⁹⁶ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ Ι., *Νοσήματα Βυζαντινῶν Αυτοκρατόρων*, <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/8599#page/336/mode/2up> (Τελευταία επίσκεψη 09/03/2015).

*χρόνον κατακεκλόνητο, εἴτ' εἰς αὐθις ἑαυτοῦ τε ἐγίγνετο καὶ κατὰ βραχὺ
πρὸς τὸ σύνηθες βλέμμα ἀποκαθίστατο·»*

Εκτός από τα παραπάνω, τη διάγνωση ότι ο Μιχαήλ έπασχε από επιληψία, ενισχύει το γεγονός ότι παρουσίαζε συχνές ψυχολογικές μεταπτώσεις και κανένας δεν ήταν σε θέση να προβλέψει τις αντιδράσεις του. Ακόμα και η μεταστροφή στη συμπεριφορά του απέναντι στη σύζυγό του, αυτοκράτειρα Ζωή έχει σχέση με το νόσημά του.⁹⁷

Επιπρόσθετα, η αδιαφορία του Μιχαήλ απέναντι στη συμβία του, μπορεί να ερμηνευτεί και ως μία προσπάθεια διάσωσης της ψυχής του. Κατά τα τελευταία χρόνια της ζωής του ο Μιχαήλ Δ' είχε στραφεί προς την Εκκλησία. Για την ακρίβεια, έδειχνε υπερβάλλοντα ζήλο σε ότι αφορούσε τη φιλανθρωπική του δράση. Στην προσπάθειά του ο αυτοκράτορας να βρει γαλήνη και σωτηρία από την νόσο που τον ταλαιπωρούσε από πολύ μικρή ηλικία, δοκίμασε τα πάντα, κάθε είδους προτεινόμενη θεραπεία, μαζί με κάθε είδους προσευχή και καθαρμό για να μπορέσει να ανακουφίσει το ταλαιπωρημένο του σώμα.⁹⁸ Στην κυριολεξία προσπάθησε με κάθε τρόπο να απαλλαγεί από την αρρώστια του. Όπως μας περιγράφει και ο Μιχαήλ Ψελλός, έφτασε στο σημείο ο αυτοκράτορας να προσκαλέσει ασκητές από την έρημο στο παλάτι της Κωνσταντινούπολης. Μάλιστα, δεν δίστασε να πλύνει ο ίδιος με τα χέρια του τα πόδια των ασκητών αυτών και στη συνέχεια αφού τους ασπάστηκε, τους τοποθέτησε για ξεκούραση στο βασιλικό κρεβάτι, ενώ ο ίδιος ο αυτοκράτορας κοιμήθηκε στη γη, χρησιμοποιώντας για μαξιλάρι του μία πέτρα. Επιπρόσθετα, ξόδεψε ένα αρκετά μεγάλο χρηματικό ποσό από το ταμείο του κράτους για να χτίσει γυναικεία και ανδρικά μοναστήρια και την περίφημη μονή των Αγίων Αναργύρων.⁹⁹

*«Ὁ δ' οὖν αὐτοκράτωρ ἑαυτῷ τὸ θεῖον ἐξιλεούμενος πᾶσαν ἐκίνει πρὸς
τοῦτο καὶ πρᾶξιν θεοφιλῆ καὶ ψυχῶν ἱερῶν συντέλειαν· ἀμέλει οὐκ
ἐλάχιστον μέρος τῶν βασιλικῶν θησαυρῶν εἰς πᾶσαν ἰδρύσατο ἤπειρον,
τὰ μὲν <ἐς> μοναστῶν, τὰ δὲ καὶ μοναζουσῶν καταγῶγια· εἴτα δὲ καὶ
πρυτανεῖον νέον ἐπωκοδόμησε Πτωχοτροφεῖον τοῦτο ἐπονομάσας, καὶ*

⁹⁷ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ Ι., *Νοσήματα Βυζαντινῶν Αυτοκρατόρων*, <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/8599#page/336/mode/2up> (Τελευταία επίσκεψη 09/03/2015). Νωρίτερα είχε γίνει αναφορά για τον τρόπο με τον οποίο φέρθηκε ο Μιχαήλ Δ' στη Ζωή. Η αυτοκράτειρα Ζωή είχε υποστεί πολλές ταπεινώσεις και είχε υποχρεωθεί από τον σύζυγό της να περιοριστεί στο γυναικωνίτη του παλατιού και να δέχεται ως επισκέπτες της μόνο τα άτομα που ενέκρινε ο Ιωάννης ο Ορφανοτρόφος.

⁹⁸ ΨΕΛΛΟΣ Μ., ό.π., 4.31.

⁹⁹ Ο.π., 4.36.

χρυσοῦ ρέϋμα ἐντεϋθεν πολὺ τοῖς ἀσκεῖν προαιρουμένοις ἀφῆκεν. Εἶτα ἄλλο ἐπ' ἄλλω ἐπινοῶν καὶ τι τοιοῦτον πρὸς σωτηρίαν τῶν ἀπολλυμένων ψυχῶν ἔπε νόησεν· ἐπειδὴ γὰρ πολὺ τι κατὰ τὴν Πόλιν πλῆθος τῶν ἐταιριζουσῶν ἐπικέχυται γυναικῶν, ἀποτρέπειν μὲν λόγῳ οὐκ ἔδοκίμασε (λασιόκωφον γὰρ δὴ τοῦτο <τὸ> γένος πρὸς σωτηριώδη παραίνεσιν), ἀλλ' οὐδ' ἔργῳ ἐπεχείρησεν ἐπι σχεῖν, ἵνα μὴ δόξη βίαιόν τι ποιεῖν· ἀσκητήριον δὲ ἐν αὐτῇ <τῇ> βασιλίδι δομήσας τῶν πόλεων, μεγέθει τε μέγιστον καὶ κάλλει λαμπρότατον, οἷα δὴ τις μεγαλοφρονότατος κῆρυξ ταῖς πωλούσαις τὴν ὥραν τῷ δόγματι ἀνεβόησεν, εἴ τις ἐκείνων ἀποθέσθαι τὴν πρᾶξιν αἰροῖτο ἐπ' ἀφθόνοις τε ζῆν, ἐκεῖσέ τε καταφεύγειν καὶ τὸ θεῖον σχῆμα μεταμφιέννυσθαι, ...»

Ὅπως αναφέρθηκε και στο παραπάνω απόσπασμα, με γνώμονα την πιθανότητα βελτίωσης της υγείας του ή ακόμα και της πλήρους ίασης, ο Μιχαήλ Δ΄ προχώρησε σε πολύ πλούσια φιλανθρωπική δράση, με κύριο έργο του το ναό των Αγίων Αναργύρων. Η περιγραφή του Μιχαήλ Ψελλού είναι αναλυτική:¹⁰⁰

« καὶ δὴ καὶ ναὸν τοῖς Ἀναργύροις αὐτοῦ που πρὸ τῶν τειχῶν τοῦ Ἄστεως πρὸς ταῖς ἀνατολαῖς τοῦ ἡλίου λαμπρὸν ἔδομήσατο, οὐ πᾶσαν κρηπίδα καταβαλλόμενος, ἀλλὰ μείζονα θεμελίους περιβαλλόμενος. Ἦν γὰρ τις ἐκεῖσε σηκὸς λαμπρότητα μὲν οὐδεμίαν ἔχων, οὐδ' ἐπίσημος τῇ κατασκευῇ· τοῦτον ἐκεῖνος εἰς κάλλιον μεταθέμενος σχῆμα, καὶ περιβολὰς ἔξωθεν ποιησάμενος, τείχεσί τε περιβαλὼν καὶ οἰκοδομημάτων ἀπολαμπρύνας κατασκευαῖς, ἀσκητήριον θεῖον ἀπέδειξε, πᾶσαν σχεδὸν τὴν τῶν προλαβόντων βασιλέων περὶ τὰς τῶν ἱερῶν ναῶν δομὴ σεις ἀποκρύψας χεῖρα καὶ δύναμιν· ἀναλογίαν τε γὰρ τοῖς βάθεσι πρὸς τὰ ὕψη συνήρμοσε καὶ κάλλος ἀμήχανον τῇ ἁρμονίᾳ τῶν οἰκοδομημάτων προσέπλασε, λίθων τε τοὺς ἐπισημοτάτους τοίχους τε προσήρμοσε καὶ ἐδάφεσι, χρυσῇ τε ψηφίδι τὸν ὅλον νεῶν κατηγλάϊσε καὶ γραφικῇ τέχνῃ, εἰκόσιν ἐμψύχοις εἶποι τις ἂν ὅπη παρείκοι τὸ ἱερὸν κατεκόσμησεν· »

¹⁰⁰ Ο.π., 4.31. Αναφέρεται ότι ο ναός αυτός δεν θεμελιώθηκε από τον Μιχαήλ, αλλά ότι ο αυτοκράτορας επέκτεινε έναν προϋπάρχοντα ναό που βρισκόταν στο ίδιο σημείο και φρόντισε ώστε το οικοδόμημα αυτό να εξωραϊστεί, να γίνουν προσθήκες νέων οικημάτων και εξωτερικών τειχών. Μετέτρεψε το ναό των Αγίων Αναργύρων σε ένα μοναχικό ασκητήριο που όμοιό του δεν είχε υπάρξει.

Η έντονη αυτή φιλανθρωπική δραστηριότητα, η οποία ήταν άμεσα συνδεδεμένη με την Εκκλησία, αποτελεί ένα σημάδι της ενοχοποίησης του λόγου της επιληψίας, κι αυτό γιατί έχει παρατηρηθεί ότι η αυξημένη θρησκευτικότητα ή καλύτερα η υπερθρησκευτικότητα είναι ένα από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα όσων πάσχουν από επιληψία.¹⁰¹

Γενικότερα, ο Μιχαήλ Ψελλός αναφέρεται στις διάφορες αγαθοεργίες του Μιχαήλ Δ΄, δίνοντας σε αυτές μία θετική ερμηνεία, ενώ αντίθετα ο Ιωλάννης Σκυλίτσης δίνει μια διαφορετική εξήγηση για τις πράξεις του αυτοκράτορα. Αναφέρει κι εκείνος τις αγαθοεργίες του Μιχαήλ Δ΄ καθώς και την άρνηση του να συνευρεθεί με τη γυναίκα του λόγω της μοιχείας που είχαν διαπράξει μαζί στο παρελθόν, ενέργειες με τις οποίες προσπαθούσε να εξασφαλίσει μία εύνοια για την ψυχή του από τον Θεό, τονίζει όμως ότι αν πραγματικά είχε μετανοήσει για τα κακώς πεπραγμένα του ο Μιχαήλ Δ΄ δεν θα συνέχιζε να ζει δίπλα στη Ζωή προσκολλημένος στην εξουσία, ούτε θα κατασπαταλούσε για τις φιλανθρωπίες του χρήματα από τα δημόσια ταμεία του κράτους.¹⁰²

Ο Ιωάννης Σκυλίτσης συνεχίζει να αναφέρεται στην αρρώστια του Μιχαήλ Δ΄, δίνοντας σε αυτή μία εντελώς διαφορετική διάσταση, καθώς πίστευε ότι ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Δ΄ είχε καταληφθεί από κάποιου είδους «δαιμόνιο», το οποίο οι άνθρωποι που αποτελούσαν το περιβάλλον του αυτοκράτορα, οι «σεμνολογούντες» το αποκαλούσαν με τη σειρά τους «μανιακό νόσημα». Το νόσημα αυτό ήταν η αιτία να φτάσει στο θάνατο ο αυτοκράτορας, χωρίς να μπορέσουν ποτέ να τον θεραπεύσουν ούτε οι γιατροί, ούτε όμως και η Θεία παρέμβαση.¹⁰³

«καὶ ὁ βασιλεὺς δαιμονίῳ. ὁ σεμνολογοῦντες οἱ περὶ τοῦτον μανικὸν ἀπεκάλουν νόσημα, καὶ παρέμεινεν ἄχρι τέλους τῆς αὐτοῦ βιοτῆς, μὴθ' ὑπὸ θείας δυνάμεως, μὴθ' ὑπὸ ἰατρῶν θεραπείαν λαβὼν, ἀλλ' ἐλεινῶς κατατεινόμενος καὶ βασανιζόμενος.»

¹⁰¹ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ Ι., *Νοσήματα Βυζαντινῶν Αυτοκρατόρων*
<http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/8599#page/338/mode/2up>(Τελευταία επίσκεψη 09/03/2015).

¹⁰² ΣΚΥΛΙΤΣΗΣ Ι. *Σύνοψις Ιστοριῶν, Mich4.5*

¹⁰³ ΣΚΥΛΙΤΣΗΣ Ι. *Σύνοψις Ιστοριῶν, Mich4.5*

V. ΥΙΟΘΕΣΙΑ ΤΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΚΑΛΑΦΑΤΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΖΩΗ ΚΑΙ ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΗ ΤΟΥ ΣΕ ΚΑΙΣΑΡΑ

Κι ενώ συνέβαιναν όλα τα παραπάνω με την υγεία του αυτοκράτορα, ο αδελφός του Ιωάννης ο Ορφανοτρόφος, έχοντας αντιληφθεί τον κίνδυνο της ολικής κατάπτωσης της υγείας του Μιχαήλ Δ', άρχισε να φροντίζει για τη διάδοχη κατάσταση.¹⁰⁴ Πιο συγκεκριμένα, ο Ιωάννης, κινούμενος περισσότερο με γνώμονα το προσωπικό του συμφέρον και φοβούμενος ότι σε ενδεχόμενο θάνατο του αυτοκράτορα θα παραγκωνιζόταν ο ίδιος από την εξουσία και θα έχανε τα προνόμια που είχε ως τώρα κερδίσει, προσπάθησε να προωθήσει στη διαδοχή του βυζαντινού θρόνου τον ανιψιό τους, τον Μιχαήλ. Πιο συγκεκριμένα άρχισε να συζητά με τον αυτοκράτορα, τονίζοντας του την πίστη και την αφοσίωση που είχε δείξει στο πρόσωπό του όλο το διάστημα που ο Μιχαήλ Δ' βρισκόταν στην εξουσία.¹⁰⁵ Στη συνέχεια, ο Ιωάννης μίλησε στον αυτοκράτορα για τις φήμες που κυκλοφορούσαν στην Κωνσταντινούπολη για το πόσο άρρωστος ήταν ο αυτοκράτορας, παρά τις προσπάθειες του να κρατήσει μυστική την ασθένειά του. Τόνισε ο Ιωάννης ότι πολλές φορές οι φήμες που διαδίδονταν για το πρόσωπο του αυτοκράτορα μιλούσαν ακόμα και για το θάνατό του κι ότι αυτό ήταν εξαιρετικά επικίνδυνο για τον ίδιο τον Μιχαήλ Δ' και τη ζωή του, γιατί δεν ήταν καθόλου απίθανο το ενδεχόμενο να στασιάσουν ορισμένοι, με πρόσχημα το λεγόμενο θάνατο του, εναντίον της εξουσίας του και να επιλέξουν ως αρχηγό τους ένα τυχαίο άτομο από το πλήθος και να το ορίσουν ως αυτοκράτορα. Για να καταλήξει ο Ιωάννης ο Ορφανοτρόφος ότι μία τέτοια εξέλιξη θα ήταν καταστροφική για την υστεροφημία του Μιχαήλ Δ', διότι κανένας δεν θα ήταν σε θέση να θυμηθεί τα όσα είχε προσφέρει ο αυτοκράτορας στο κράτος και το μόνο που θα έγραφε η Ιστορία για εκείνον θα ήταν η απερισκεψία του στο πολύ σημαντικό θέμα της διαδοχής του.¹⁰⁶

Ο Ιωάννης ο Ορφανοτρόφος χρησιμοποίησε όλη την τέχνη της πειθούς που κατείχε για να καταφέρει τον αυτοκράτορα Μιχαήλ Δ' να συμφωνήσει με τους προβληματισμούς του για το θέμα της διαδοχής του στο βυζαντινό θρόνο και να αναζητήσει τη λύση του, μέσω της συμβουλής του πιστού του συγγενή, ο οποίος τον είχε συμβουλέψει άριστα και τον είχε βοηθήσει πάρα πολύ στο να αναρριχηθεί και ο

¹⁰⁴ ΨΕΛΛΟΣ Μ., ό.π., 4.20.

¹⁰⁵ Ο.π., 4.21.

¹⁰⁶ Ο.π.

ίδιος στο ύπατο αξίωμα του βυζαντινού κράτους. Του ανέφερε το εξής επιχείρημα που ήταν ικανό να πείσει τον αυτοκράτορα Μιχαήλ Δ΄ να συμφωνήσει σε όσα έλεγε εκείνος και να θελήσει κι ο ίδιος ο αυτοκράτορας ως διάδοχό του τον εκλεκτό του Ορφανοτρόφου. Συγκεκριμένα, εξέθεσε στον αυτοκράτορα τους κινδύνους από μία ενδεχόμενη στάση ορισμένων, οι οποίοι δεν έβλεπαν με καλό μάτι το γεγονός ότι ο αυτοκράτορας ήταν άρρωστος και συνέχιζε να ασκεί τα καθήκοντά του και στη συνέχεια, μίλησε κάνοντας επίκληση στη λογική του Μιχαήλ Δ΄ και ανέφερε ότι σε περίπτωση θανάτου του αυτοκράτορα, το λογικό θα ήταν να ορίσει ως διάδοχό του τον αδελφό τους. Κάτι τέτοιο όμως δεν ήταν εφικτό από τη στιγμή που ο αδελφός τους είχε ήδη αποδημήσει, αλλά και πάλι υπήρχε λύση. Θα μπορούσε να ορίσει ως διάδοχό του ο Μιχαήλ Δ΄ το γιο του αδελφού τους, τον συνονόματό του Μιχαήλ.¹⁰⁷ Για να γίνει μάλιστα ομαλά η μετάβαση στην εξουσία από τον ένα Μιχαήλ στον άλλο, ο Ιωάννης ο Ορφανοτρόφος πρότεινε να προαχθεί ο ανηψιός τους από αρχηγός της σωματοφυλακής στο αξίωμα του Καίσαρα, προαγωγή που θα δήλωνε ότι ήταν δεύτερος στην ιεραρχία.¹⁰⁸ Μάλιστα, ο Ιωάννης διαβεβαίωσε τον αυτοκράτορα Μιχαήλ Δ΄ ότι η ανάδειξη του ανηψιού τους και συνονόματου με τον αυτοκράτορα Μιχαήλ στο δεύτερο στην ιεραρχία αξίωμα, δεν θα είχε την παραμικρή αρνητική επίπτωση στην συμπεριφορά του τελευταίου απέναντι στον αυτοκράτορα. Απεναντίας, ο νεαρός Μιχαήλ θα τιμούσε και θα ευγνωμονούσε αιώνια τον θείο του και αυτοκράτορα για το καλό που θα του έκανε. Η περιγραφή του Μιχαήλ Ψελλού είναι κατατοπιστική:¹⁰⁹

«Ἐπει δὲ <ὁ> ἀδελφὸς Ἰωάννης ὑπορρέοντα τοῦτον ἑώρα κατὰ βραχὺ, δείσας περὶ αὐτῶ καὶ ὄλω τῶ γένει, μὴ ἐξ ἀνθρώπων γεγονότος τοῦ αὐτοκράτορος λήσεται τοῦτον ἢ βασιλεία διαρρνεῖσα, κάντεῦθεν πολλοῖς ἐμπεσεῖται πειρα τηρίοις, βουλὴν βουλευεται συνετωτάτην μὲν, ὡς ἐδόκει, ἐπισηφαιστατήν δὲ, ὡς ἢ τῶν πραγμάτων ἔκβασις ἔδειξεν. ἐκεῖθεν γὰρ αὐτανδρον αὐτοῖς τὸ σκάφος κατέδν, καὶ ἐξὼ λεις, ἴν' οὕτως εἶπω, καὶ προώλεις ἀπώλοντο· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον. Ὁ δ' οὖν Ἰωάννης, ὡς ἀπεγνωκῶς πάντη, κρυφίως τῶν ἀδελφῶν λόγοις αὐτὸν μέτεισι πρὸς τὸ δοκοῦν πιθανωτέροις μᾶλλον ἢ ἀληθεστέροις, καὶ μόνον ποτὲ τῶν ἄλλων ἀπολαβῶν καὶ κύκλω τὸν λόγον περιβαλὼν, τοιούτων

¹⁰⁷Ο.π., 4.22

¹⁰⁸Ο.π.

¹⁰⁹Ο.π., 4.20 – 4.21.

πρὸς αὐτὸν τῶν προσιμίων κατάρχεται, εἰς ἀνάγκην αὐτὸν προάγων τοῦ ἐρωτᾶν· «Ὅτι μὲν οὖν, φησὶν, οὐχ ὡς ἀδελφὸν ἀπλῶς θεραπεύων διατετέλεκά σοι, ἀλλ' ὡς δεσπότην καὶ βασιλέα, οἶδε μὲν οὐρανός, οἶδε δὲ καὶ ζύμπασα γῆ, καὶ αὐτὸς δὲ οὐκ ἂν ἄλλως ἔχοις εἰπεῖν· ὅτι δὲ καὶ τοῦ λοιποῦ γένους ἡμῶν βραχὺ τι, ἵνα μετρίως εἴπω, προσέχω τοῖς ἐνθυμήμασι καὶ ταῖς περὶ τοῦ κοινοῦ σκέψεσι καὶ λυσιτελείαις, αὐτὸς ἂν πρὸ πάντων εἰδείης· διὰ ταῦτα γοῦν οὐ τὸ ἐνεστώς σοι θεραπεύω τοῦ θρόνου, ἀλλὰ καὶ τὸ μέλλον ἀνεπιβούλευτον ταμιεύομαι, κἂν τὰς τῶν πολλῶν ἐπίσχεϊν οὐ δεδύνημαι γλώσσας, καὶ τοὺς τῶν πάντων ὀφθαλμοὺς ἐπὶ σὲ μόνον ἀπευθύνειν προήρημαι· εἰ μὲν οὖν εὐνοίας τε τῆς πρὸς σὲ καὶ τῆς πρὸς τὰ πράγματα μετα χειρίσεως δεξιᾶς ἐγγύας προείληφας παρ' ἐμοῦ, μηδὲ ταυτηνί μου τὴν σκέψιν ἀπόση· εἰ δ' οὖν, ἀλλ' ἐγὼ μὲν σιωπήσομαι, ὅπη δὲ τὰ περὶ ἡμᾶς καταντήση οὐκ ἐρῶ τι νῦν, μὴ καὶ λυπήσας ἀπέλθω».

Ἐπὶ τούτοις ὁ αὐτοκράτωρ τὰς γνώμας διασεισθεὶς, ἤρετο τί ποτε ταῦτα βούλοιο, τίς δὲ καὶ τῆς διαλέξεως ὁ σκοπός; «Τὸ δέ σου εὖνουν τὸ πρὸς ἐμὲ ὡς ὠμολογημένον τέως ἀφείσθω». Ὁ δὲ τοῦ λόγου δραξάμενος· «Μὴ οἴου, φησὶν, ὃ βασιλεῦ, ὅτι τὰς τῶν πολλῶν ἔλαθες ἀκοᾶς, ἢ τοὺς γε ὀφθαλμοὺς αὐτοὺς, ὅτι καὶ προδήλω καὶ κρυφίω κατέχει νοσήματι· καὶ ὅτι μὲν ἐντεῦθεν οὐδὲν πείση δεινὸν οἶδα σαφῶς, ἀλλ' αἱ τῶν ἀνθρώπων γλῶτται οὐκ ἔστιν ὅποτε σοι οὐ λογοποιοῦσι τὸν θάνατον· δέδοικα οὖν, μὴ ὡς περὶ αὐτίκα τεθνηζομένου διανοησάμενοι ἐπὶ σὲ νεωτερίσωσι, καὶ ἕνα τῶν πάντων προστησάμενοι τοῦτον δὴ εἰς τὴν σὴν ἀναγάγωσι βασιλείαν· καὶ τὰ μὲν περὶ ἐμὲ καὶ τὸ σύμπαν τὰ <τοῦ> γένους ἡμῶν ἐπ' ἐλάττονος φροντίδος εἰμί, περὶ δέ σοι δέδια, μὴ χρηστὸς οὕτω καὶ ἐπιεικὴς αὐτοκράτωρ ἀβουλίας εὐθύνας παράσχη· καὶ τὸ μὲν δεινὸν διαδράσει, τὸν δὲ τοῦ μὴ προῖδεῖν τὸ μέλλον οὐκ ἐκφεύξεται ἔλεγχον». Πρὸς ταῦτα τοίνυν ὁ βασιλεὺς ἐτοιμότερον ἀποκρίνεται· «Καὶ τίς γὰρ, φησὶν, ἡ τούτου πρόνοια; πῶς δὲ καὶ τὰς τῶν πολλῶν γλῶττας ἐπίσχωμεν, εἰπεῖν δὲ καὶ τὰς περὶ τὸ τυραννεῖν προθυμίας»;

Για να μπορέσει, όμως, να νομιμοποιηθεί η ανάδειξη του Μιχαήλ στη διαδοχή του βυζαντινού θρόνου και να αποφευχθεί οποιαδήποτε κακόβουλη αντίδραση, έπρεπε να

συνδεθεί ο νεαρός Μιχαήλ με βαθμό συγγένειας με την αυτοκράτειρα Ζωή, η οποία όχι μόνο ήταν η νόμιμη κληρονόμος του θρόνου, καταγόμενη από βασιλική γενιά, αλλά απολάμβανε την αγάπη και τα αγαθά αισθήματα του λαού εξαιτίας των μεγάλων δωρεών που είχε κατά καιρούς πραγματοποιήσει. Για να ξεπεραστεί το συγκεκριμένο εμπόδιο ο Ιωάννης ο Ορφανοτρόφος πρότεινε στον αδελφό του αυτοκράτορα Μιχαήλ Δ΄ να πείσουν την αυτοκράτειρα Ζωή να γίνει θετή μητέρα του μικρού Μιχαήλ μέσω υιοθεσίας και ταυτόχρονα να είναι εκείνη το πρόσωπο που θα προάγει τον Μιχαήλ στο αξίωμα του Καίσαρα.¹¹⁰ Με τον τρόπο αυτό κανένας δεν θα ήταν σε θέση να φέρει αντίρρηση στην ανάρρηση στον αυτοκρατορικό θρόνο του νεαρού Μιχαήλ. Οι αναφορές του Μιχαήλ Ψελλού μας βοηθούν να καταλάβουμε τα επιχειρήματα του Ορφανοτρόφου:

«Ράστη, φησὶν ὁ Ἰωάννης, καὶ ἐτοιμοτάτη· εἰ μὲν γὰρ μὴ ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν ἐτεθνήκει, ἐκείνῳ ἂν τὴν δευτέραν ἀρχὴν ἐμνηστεύσω τοῦ καίσαρος· ἐπεὶ δὲ τοῦτον ὑπεξεῖλεν ὁ θάνατος, ὁ τῆς ἀδελφῆς ἡμῶν παῖς Μιχαήλ, ὃς δὴ σοὶ τῶν σωματοφυλάκων τὰ πρῶτα πεπίστευται, ἀξιούσθω τοῦ σχήματος, λατρεύων ἔτι μᾶλλον ἢ πρότερον, καὶ μέχρις ὀνόματος τὴν τύχην ἐπιμετρούμενος, τὰ δ' ἄλλα σοὶ ἐν ἀργυρωνήτου προσιῶν μέρει καὶ τὴν ἐσχάτην τάξιν ταπτόμενος». Πείθει τοιγαροῦν οὕτω πιθανῶς ἐπιχειρήσας τὸν ἀδελφὸν, καὶ ἐπειδὴ εἰς ταῦτόν συνῆσαν τῷ βουλήματι, δευτέραν περὶ τοῦ τρόπου βουλήν διασκέπτονται· εἰσηγεῖται δὲ καὶ ταύτην ὁ Ἰωάννης, καὶ· «Οἶσθα, φησὶν, ὦ βασιλεῦ, ὅτι κατὰ κληρὸν ἢ βασιλείᾳ τῇ βασιλίδι προῆκται, καὶ τὸ σύμπαν εὐνοϊκώτερον πρὸς αὐτὴν ἔσχηκεν, ἅτε γυναῖκα καὶ κληρονόμον τοῦ κράτους, καὶ τῇ ἀφειδείᾳ τῶν δώρων τὰς τῶν πάντων ὑποποισαμένην ψυχάς· μητέρα γοῦν αὐτὴν τῷ ἀνεπιῶ ἀναπλάσωμεν, ἐκ χρηστοτέρου τρόπου τὴν πρὸς αὐτὸν σχέσιν λαβοῦσαν, κάκεινην προάξωμεν ὁμοῦ τε υἱοθετοῦσαν τὸν Μιχαήλ καὶ εἰς τὸ καίσαρος ἀνάγουσαν ἀξιώματά τε καὶ ὄνομα· ἀπειθήσει δὲ ἡμῖν οὐδαμῶς, εὐκόλος τε οὖσα ταῖς γνώμαις καὶ μηδ' ὅτιοῦν ἀντειπεῖν ἔχουσα».

Το σχέδιο του Ορφανοτρόφου θεωρήθηκε από τον αυτοκράτορα Μιχαήλ ως το πλέον κατάλληλο. Δίχως να χρονοτριβεί ο τελευταίος σε συνεργασία με τον Ιωάννη,

¹¹⁰ Ο.π., 4.22.

εκθέτουν στη Ζωή τα επιχειρήματά τους και την πείθουν να προχωρήσει τη διαδικασία της υιοθεσίας του νεαρού Μιχαήλ. Μόλις η Ζωή συμφώνησε, για να εορταστεί με επισημότητα η πράξη της υιοθεσίας, ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Δ΄ σε συνεργασία πάντοτε με τον Ιωάννη, προκήρυξαν μία τελετή, η οποία είχε δημόσιο και μεγαλοπρεπέστατο χαρακτήρα για να παρουσιαστεί η αυτοκράτειρα ως μητέρα πλέον, μαζί με τον θετό της γιο. Η τελετή αυτή έλαβε χώρα στον ιερό ναό των Βλαχερνών. Η Ζωή, αφού έφθασε στο Ιερό Βήμα, ανακοίνωσε την απόφασή της να υιοθετήσει τον μέχρι πρότινος εξ αγχιστείας ανηψιό της. Για να δείξει ότι αποδέχεται και τιμά την απόφαση της βασίλισσας, ο Μιχαήλ Δ΄ ανέδειξε τον υιοθετημένο γιο της Ζωής στο αξίωμα του καίσαρα. Το πλήθος που παρίστατο στην συγκεκριμένη τελετή ξέσπασε σε επευφημίες και με τον τρόπο αυτό επικυρώθηκε η επιλογή της βασίλισσας και ο Ιωάννης ο Ορφανοτρόφος μπορούσε να είναι ήσυχος. Η εξουσία της βυζαντινής αυτοκρατορίας, δεν θα έφευγε από τα χέρια της οικογένειάς του:¹¹¹

«Ἐπαινεί ταῦτα ὁ αὐτοκράτωρ· καὶ τοὺς περὶ τοῦ σκέμματος λόγους τῆ βασιλίδι προσενγκόντες ῥᾷστά τε πείθουσι καὶ πρὸς τὸ τοῦ σκοποῦ τέλος εὐθὺς τὸν νοῦν ἀπερείδουσι. Δημοτελῆ γοῦν ἑορτὴν προκηρύξαντες καὶ τοὺς ἐν τέλει ζῦμπαντας εἰς τὸν ἐν Βλαχέρναις συνηθροικότες ναὸν, ἐπειδὴ πλήρης ὁ θεῖος σηκὸς, ἅμα τῷ πεπλασμένῳ υἱῷ τὴν μητέρα καὶ βασιλίδα ἐξαγαγόντες πληροῦσι τὸ σπου δάζον· ἡ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν τοῦ θεοῦ προθύρων βήματος εἰς υἱοῦ τάξιν ἀναλαμβάνει, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ὡς υἱὸν βασιλίδος τιμῶν τε καὶ σεβαζόμενος εἰς τὴν τοῦ καίσαρος ἀξίαν ἀναβιβάζει· καὶ ἐπευφήμησαν οἱ συνειλεγμένοι. Εἶτα δὴ καὶ τελεῖται ἐπὶ τῷ καίσαρι ὅποσα δὴ ἐπὶ τούτῳ τῷ σῆματι λέγεσθαί τε καὶ πράττεσθαι εἴωθεν. Καὶ ὁ σύλλογος διαλύεται. Καὶ ὁ Ἰωάννης ὡς τὸ πᾶν ἡνυκῶς καὶ τὸ κράτος εἰς τὸ γένος περιαγαγὼν, οὐκ εἶχεν ὅπως τῷ πλήθει χρῆσαι τοῦ χαρᾶς.»

VI. ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΜΙΧΑΗΛ Δ΄

Όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα, ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Δ΄ ο Παφλαγόνας υπέφερε από πολύ μικρή ηλικία από πολλά προβλήματα υγείας, τα οποία οφείλονταν στην επιληψία. Η νόσος αυτή είχε ως αποτέλεσμα να μην μπορεί να ανταποκριθεί στα καθήκοντά του από ένα σημείο της ζωής του κι έπειτα. Όταν ο ίδιος κατάλαβε ότι το

¹¹¹Ο.π., 4.23.

τέλος της ζωής του πλησίαζε, ζήτησε να μεταφερθεί στη μονή των Αγίων Αναργύρων, μία μονή που όφειλε την ίδρυσή της σε εκείνον, για να μπορέσει να αφιερωθεί στο Θεό και να βρει τη γαλήνη και την συγχώρεση που επιθυμούσε πριν πεθάνει.¹¹² Ο Μιχαήλ Ψελλός μας δίνει μία σαφή εικόνα για την κατάσταση στην οποία περιήλθε ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Δ΄ όταν έφθασε στη μονή των Αγίων Αναργύρων και πριν πεθάνει:¹¹³

«Ὁ δέ γε αὐτοκράτωρ πρὸ τῆς ἐκ τοῦ σώματος μεταθέσεως ἑτέραν ζητεῖ πνευματικωτέραν μετάρθωσιν· καὶ καταφρονεῖ μὲν βασιλείας, ἧς καὶ μετὰ βραχὺ ἀπαλλαγὴ σέσθαι ἔμελλε, κρείττων δὲ ζυμπάσης γίνεται σχέσεως καὶ πρὸς τὸν Θεὸν μετατίθεται· ἵνα δὲ μὴ ὀχλοῖτο μετατιθέμενος καὶ τὰς ὁμολογίας διδοὺς τῷ Θεῷ, τῶν βασιλείων ἀπάρας ἐφ' ὅπερ αὐτὸς ἰδρύσατο μοναστήριον παραγίνεται, μᾶλλον δὲ τοῖς ἀχθοφοροῦσι μετακομίζεται· καὶ ἐπειδὴ ἐντὸς ἐγε γόνει τοῦ φροντιστηρίου καὶ τοῦ νεῶ ἐρείσας ἐδάφει ἰκετηρίαν τίθεται τῷ Θεῷ, εὐπρόσδεκτον αὐτὸν φανῆναι θῦμα καὶ καθαρὸν δεχθῆναι μετὰ τὴν τελείωσιν, Οὕτω τοίνυν ἐξίλεω σάμενος ἑαυτῷ τὸ θεῖον καὶ ἐξευμενίσας, τοῖς θύταις ἑαυ τὸν καὶ σφαγιασταῖς τοῦ ἐθελοθύτου καλλιερήματος δίδωσιν· οἱ δὲ, περιστάντες αὐτὸν ἐκατέρωθεν καὶ τὰς πρωτουργοὺς εὐχὰς τοῦ θύματος τῷ Κρείττονι ἐξυμνήσαντες, περιδύουσι μὲν αὐτὸν τὴν βασιλείον ἐσθῆτα καὶ περιπόρφυρον, καὶ ἐπενδύουσι τὸ ἱερὸν δέρας Χριστοῦ, τὴν τε καλύπτραν τῆς κεφαλῆς ἀφελόμενοι τὴν τοῦ σωτηρίου περικεφαλαίαν ἐπιτιθέασιν· εἶτα δὴ καὶ τῷ σταυρῷ καθοπλίσαντες στήθη τε καὶ μετάφρενα καὶ ἀνδρικῶς περιζώσαντες κατὰ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας ἀφιᾶσι. Τό γ' οὖν ὅσον ἐπὶ τῇ ἐκείνου προθυμίᾳ καὶ τῷ βουλήματι.»

Ενώ Μιχαήλ βρισκόταν ήδη στη μονή των Αγίων Αναργύρων, η είδηση ότι επέλεξε το μοναχικό σχήμα για το τέλος της ζωής του, έφθασε και στα αυτιά της συζύγου του, η οποία συγκλονισμένη από τα όσα είχε μάθει δεν δίστασε να μεταφερθεί πεζή στη

¹¹²Ο.π., 4.52. Ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Δ΄ μεταφέρθηκε πάνω σε φορείο στη μονή των Αγίων Αναργύρων διότι δεν ήτανε θέση να περπατήσει. Μόλις έφθασε στη μονή, παρέδωσε τον εαυτό του στους μοναχούς, αφαίρεσε τα αυτοκρατορικά ενδύματα, φόρεσε δέρμα ζώου και αρματώθηκε στο στήθος με τον Σταυρό. Με τον τρόπο αυτό, ο Μιχαήλ Δ΄, θεώρησε ότι θα μπορέσει να εξαγνίσει τον εαυτό του από τις αμαρτίες που είχε διαπράξει στο παρελθόν, για να μπορέσει να πεθάνει ήσυχος από οποιαδήποτε έννοια.

¹¹³Ο.π.

μονή των Αγίων Αναργύρων για να δει τον αυτοκράτορα. Όμως, αρνήθηκε να δεχθεί την επίσκεψη της συζύγου του αυτοκράτειρας Ζωής,¹¹⁴ ίσως εξαιτίας των τύψεων που ένιωθε για τον τρόπο με τον οποίο είχε φερθεί στη γυναίκα που τον είχε ευεργετήσει τόσο πολύ στη ζωή του.

Και την ώρα που η Ζωή επέστρεψε στο παλάτι, ο Μιχαήλ άφησε την τελευταία του πνοή στο μοναστήρι των Αγίων Αναργύρων.¹¹⁵ Συνέβη στις 10 Δεκεμβρίου του 1041. Ο Μιχαήλ είχε βασιλέψει για επτά χρόνια και οκτώ μήνες.

Ο Ιωάννης Σκυλίτσης αναφέρεται κι εκείνος με τη σειρά του στο θάνατο του αυτοκράτορα:¹¹⁶

«τῆ δὲ κατεχούση τοῦτον νόσω ἐντροχωθεὶς καὶ πάντοθεν τῆς ἰδίας ἀπογνοῦς σωτηρίας ἀποκείρεται μοναχὸς παρὰ τοῦ μοναχοῦ Κοσμᾶ τοῦ Τζιντζιλουκίου, ὃς διὰ παντὸς συνῆν αὐτῷ καὶ ἐνουθέτει τὰ δέοντα. Δεκεμβρίου δὲ δεκάτῃ, τοῦ ᾿ Ϟ φν' ἔτους, ἰνδικτιῶνος δεκάτης, θνήσκει ἐν μετανοίᾳ καὶ ἐξομολογήσει, τὴν εἰς τὸν βασιλέα Ῥωμανὸν ἀμαρτάδα ἀποκλαιόμενος, βασιλεύσας ἐπὶ ἔτη ἑπτὰ καὶ μῆνας ὀκτώ, ἀνὴρ τᾶλλα μὲν ἐπιεικῆς καὶ χρηστὸς καὶ εὐλαβῶς δόξας βιοῦν, πλὴν τοῦ εἰς τὸν βασιλέα Ῥωμανὸν ἀμαρτήματος. ἀλλὰ καὶ τοῦτο οἱ πολλοὶ τῷ ὀρφανοτρόφῳ προσάπτουσιν.»

Ἐχει γίνει λόγος πολλές φορές πιο πάνω για την κατάσταση της υγείας του αυτοκράτορα Μιχαήλ Δ', καθώς και για τα συμπτώματα της νόσου που τον ταλάνιζαν. Είναι γεγονός ότι έπασχε από μία νόσο που εμφανίστηκε από την εφηβική του ηλικία και για την οποία δεν μαρτυρείται μέχρι τότε κάποια κληρονομικότητα. Βέβαια, όπως θα δούμε και στη συνέχεια, την ίδια νόσο παρουσίαζε και ο ανηψιός του, ο συνονόματος Μιχαήλ.¹¹⁷ Όμως, μπορεί να θεωρηθεί άξιο σχολιασμού, αν όχι

¹¹⁴ Ο.π., 4.53.

¹¹⁵ Ο.π., 4.54. Ο Μιχαήλ Ψελλός αναφέρει πως ο θάνατος του αυτοκράτορα Μιχαήλ Δ' συνέβη ως εξής; Ενώ η αυτοκράτειρα Ζωή επέστρεψε στο παλάτι, ο Μιχαήλ Δ' έπρεπε να προσευχηθεί, καθώς ήταν η ώρα της προσευχής. Καθώς σηκώθηκε από το κρεβάτι του, παρατήρησε ότι οι μοναχοί δεν του είχαν φέρει να φορέσει τα αντίστοιχα πέτσινα υποδήματα που φορούσαν εκείνοι και ότι θα χρησιμοποιούσε τα πορφυρά πέδιλα που φορούσε ως αυτοκράτορας. Μην θέλοντας ο Μιχαήλ Δ' να συμβεί αυτό, κατευθύνθηκε στην εκκλησία με γυμνά πόδια. Μην αντέχοντας όμως, επέστρεψε στο κρεβάτι του, όπου μετά από λίγο άφησε την τελευταία του πνοή.

¹¹⁶ ΣΚΥΛΙΤΣΗΣ Ι., ό.π. Mich4.29.14.

¹¹⁷ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ Ι., *Νοσήματα Βυζαντινών Αυτοκρατόρων*, <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/8599#page/352/mode/2up>(Τελευταία επίσκεψη 09/03/2015).

ύποπτο το γεγονός ότι αμέσως μετά τις πρώτες διενέξεις του αυτοκρατορικού ζεύγους, διενέξεις που οδήγησαν στην απομόνωση τελικά της αυτοκράτειρας Ζωής τόσο από τον σύζυγό, όσο και από οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο, ο Μιχαήλ Δ΄ ξεκίνησε να παρουσιάζει και άλλα συμπτώματα όπως η υδρωπικία.¹¹⁸ Τα συμπτώματα αυτά, έμοιαζαν πάρα πολύ με εκείνα που είχε παρουσιάσει και ο πρώτος σύζυγος της Ζωής, ο Ρωμανός Γ΄ Αργυρός.¹¹⁹ Άλλωστε, όπως έχει αναφερθεί και πιο πάνω, ο Μιχαήλ φοβόταν πάρα πολύ τη βασίλισσα, ένιωθε ότι δεν ήταν ασφαλής μαζί της και για το λόγο αυτό την απομόνωσε στο γυναικωνίτη του παλατιού.¹²⁰ Ακόμη, γνωρίζουμε ότι η αυτοκράτειρα είχε στην κατοχή της ιδιωτικό εργαστήριο και ήταν σε θέση να γνωρίζει πολύ καλά τα είδη των δηλητηρίων και το πόσο δραστικά ήταν.¹²¹

VII. ΜΙΧΑΗΛ Ε΄ ΚΑΛΑΦΑΤΗΣ

Μόλις τα αδέλφια του αυτοκράτορα Μιχαήλ Δ΄ αντιλήφθηκαν ότι το τέλος του αδελφού τους ήταν πολύ κοντά, για να εξασφαλίσουν ότι η εξουσία θα εξακολουθούσε να βρίσκεται στα χέρια της οικογένειάς τους μετέβησαν στο παλάτι και εξέδωσαν ψεύτικο διάταγμα εκ μέρους του αυτοκράτορα Μιχαήλ Δ΄ που έλεγε ότι έπρεπε να μεταβεί αμέσως στο παλάτι ο καίσαρας.¹²²

Όταν πέθανε ο Μιχαήλ Δ΄, ο Ιωάννης ο Ορφανοτρόφος εξαιτίας του μεγάλου πόνου που ένιωθε από τον χαμό του αδελφού του, δεν επέστρεψε αμέσως στο παλάτι, αλλά έμεινε δίπλα στο νεκρό για τρεις ολόκληρες ημέρες. Μόλις πέρασε το διάστημα αυτό, ο Ιωάννης αποφάσισε ότι ήταν η ώρα να μεταβεί στο παλάτι για να εξασφαλίσει κι

¹¹⁸ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ Ι., *Νοσήματα Βυζαντινών Αυτοκρατόρων*, <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/8599#page/352/mode/2up> (Τελευταία επίσκεψη 09/03/2015).

ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ Ι., *Νοσήματα Βυζαντινών Αυτοκρατόρων*, ¹¹⁹<http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/8599#page/352/mode/2up> (Τελευταία επίσκεψη 09/03/2015).

¹²⁰ SCHLUMBERGER G., *Η Βυζαντινή εποποιΐα Αι Πορφυρογέννητοι Ζωή και Θεοδώρα*, ό.π., Σελ.210

¹²¹ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ Ι., *Νοσήματα Βυζαντινών Αυτοκρατόρων*, <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/8599#page/354/mode/2up> (Τελευταία επίσκεψη 09/03/2015).

¹²² ΨΕΛΛΟΣ Μ., ό.π., 5.1.

εκείνος με τη σειρά του την παραμονή της εξουσίας στα χέρια του ανηψιού του και κατά συνέπεια και στα δικά του.¹²³

Για να μπορέσει όμως η εξουσία να περάσει στον νεαρό Μιχαήλ, ο Ιωάννης έκρινε σκόπιμο πως έπρεπε να πάρουν την έγκριση της αυτοκράτειρας Ζωής. Δίχως να χρονοτριβούν, μίλησαν στη βασίλισσα, υπενθυμίζοντάς της την υιοθεσία του Μιχαήλ και ζητώντας της την προστασία που κάθε μητέρα όφειλε να παρέχει στο παιδί της. Μάλιστα, δεν δίστασαν να τη διαβεβαιώσουν πως στην πραγματικότητα ο ανηψιός του Ορφανοτρόφου θα διατηρούσε μόνο τον τίτλο του αυτοκράτορα και η Ζωή θα ήταν εκείνη που θα είχε το γενικό πρόσταγμα για το καθετί. Έφθασαν στο σημείο να δώσουν όρκους και στα Ιερά Λείψανα για να την πείσουν, ώσπου στο τέλος τα κατάφεραν να συναινέσει η αυτοκράτειρα Ζωή στην αναγόρευση του νεαρού Μιχαήλ, ανηψιού του Μιχαήλ Δ΄ και του Ιωάννη του Ορφανοτρόφου σε αυτοκράτορα του Βυζαντίου.¹²⁴

Η μαρτυρία του Μιχαήλ Ψελλού είναι κατατοπιστική:¹²⁵

«Καὶ αὐτίκα κοινῇ συμπαραταξάμενοι ταῖς μηχα ναῖς τῶν ἐνθυμημάτων τὴν εὐάλωτον ἐκείνης πολιορκοῦσι ψυχὴν, καὶ ἀναμνήσαντες τῆς υἰοθεσίας ὑπὸ τῆ μητρὶ καὶ δεσπότιδι τὸν παῖδα τιθέασι καὶ ἐπιρρίπτουσιν αὐτῇ τοῖς ποσὶ, πᾶσαν ὀνομάτων λατρείαν πρὸς τὸν καιρὸν συναριθμήσαντες, καὶ πείσαντες ὡς ὁ μὲν ἀδελφιδουῶς τοῦ τῆς βασιλείας καὶ μόνον ὀνόματος τεύζεται, ἡ δὲ πρὸς τούτῳ καὶ τὴν πατρῶαν ἔξει κατάσχεσιν· καὶ εἰ μὲν βούλεται αὐτῇ τῶν ὄλων ἀνθέξεται, εἰ δ' οὐκ ὄν, ἐγκελεύσει τε τούτῳ καὶ ἐπιτάξει καὶ ὡς ἀργυρωνήτῳ βασιλεῖ χρήσεται, ἀρρήτους τε ταύτῃ ὄρκους ὀμνύουσι καὶ τὴν καθ' ἱερῶν δόντες πίστιν θηρῶσιν ὄλην εὐθύς· καὶ τί γὰρ ἦν πράττειν ἄλλο, ἐν ἐρημίᾳ τε οὐσαν τοῦ βοηθήσοντος καὶ τοῖς γοητεύμασιν ἐκείνων καταθελχθεῖσαν, ἢ μᾶλλον ταῖς μηχαναῖς τούτων καὶ τοῖς κλέμμασι κλαπεῖσαν καὶ συνειληθεῖσαν καὶ πρὸς τὰ ἐκείνων μετατεθεῖσαν θελήματα;»

Ύστερα από την συγκατάθεση της αυτοκράτειρας Ζωής, ο νεώτερος Μιχαήλ, ανηψιός του νεκρού αυτοκράτορα Μιχαήλ Δ΄, αλλά και του ευνούχου Ιωάννη του

¹²³Ο.π., 5.2.

¹²⁴Ο.π..

¹²⁵Ο.π.

Ορφανοτρόφου, στέφθηκε αυτοκράτορας. Η στέψη αυτή πραγματοποιήθηκε λίγες μέρες από το θάνατο του Μιχαήλ Δ΄ και έλαβε χώρα στο ναό των Βλαχερνών με κάθε μεγαλοπρέπεια. Μάλιστα, ο Μιχαήλ στέφθηκε αυτοκράτορας ισόθεος με το όνομα Μιχαήλ Ε΄. Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά τη διάρκεια της τελετής της στέψης του ο Μιχαήλ Ε΄ παρουσίασε ίλιγγο ο οποίος ήταν τόσο έντονος που παραλίγο να πέσει.¹²⁶ Η περιγραφή της κρίσης του νέου αυτοκράτορα προέρχεται από τον Ιωάννη Σκυλίτση¹²⁷ μόνο και όχι από τον Μιχαήλ Ψελλό, ο οποίος δεν αναφέρεται στο συγκεκριμένο γεγονός:

«κατ' αὐτὴν δὲ τὴν ὥραν, καθ' ἣν ἀνεδεῖτο τῷ διαδήματι ὁ Μιχαήλ, σκοτώσει καὶ ἰλίγγῳ ληφθεὶς ἐγγὺς ἦλθε τοῦ πεσεῖν. μόλις δ' οὖν αὐτὸν ἀνεκαλέσαντο μύροις καὶ ἀρώμασι καὶ λοιποῖς ἄλλοις εὐώδεσιν εἶδεσιν.»

Λίγες μέρες μετά την άνοδό του στο θρόνο ο αυτοκράτορας, πλέον, Μιχαήλ Ε΄ Καλαφάτης προχώρησε σε ανοιχτή σύγκρουση με τον θείο του Ιωάννη τον Ορφανοτρόφο, τον άνθρωπο που μερίμνησε όσο κανείς για να μπορέσει ο Μιχαήλ Ε΄ να αναρριχηθεί στο ανώτατο αξίωμα. Έχοντας ως συμπαραστάτη του το θείο του Κωνσταντίνο, ο Μιχαήλ Ε΄ εξώρισε τον Ιωάννη στη μονή των Μονοβατών¹²⁸ και στη συνέχεια έπραξε το ίδιο και με τη θετή του μητέρα, την αυτοκράτειρα Ζωή, την οποία δεν άντεχε ούτε να κοιτάζει, αλλά ούτε και να ακούει το όνομά της.¹²⁹

Για την ακρίβεια, ο αυτοκράτορας Μιχαήλ αφού πρωτίστως είχε φροντίσει να περιφρονεί την Ζωή σε κάθε ευκαιρία, να της στερεί το δικαίωμά της από τους θησαυρούς της αυτοκρατορίας και να την περιορίζει στο γυναικωνίτη του παλατιού σαν να ήταν δέσμια σε κρατητήριο, στη συνέχεια αποφάσισε πως ήταν η ώρα να απαλαγεί οριστικά από τη γυναίκα που τον ευεργέτησε τόσο πολύ και διέταξε να την απομακρύνουν από το παλάτι και την Κωνσταντινούπολη.¹³⁰ Μάλιστα, όταν μεταφέρθηκε η Ζωή στην εξορία, για να την εξευτελίσει ακόμα περισσότερο, έστειλε μία ομάδα ατόμων για να την κουρέψουν.¹³¹

¹²⁶ SCHLUMBERGER G., ό.π., σελ 395 - 396.

¹²⁷ ΣΚΥΛΙΤΣΗΣ Ι. *Σύνοψις Ιστοριών*, Mich4.1

¹²⁸ ΨΕΛΛΟΣ Μ., ό.π., 5.14.

¹²⁹ Ό.π., 5.17.

¹³⁰ Ό.π.

¹³¹ Ό.π., 5.23.

Για να αιτιολογήσει την πράξη του, ο Μιχαήλ Ε΄ Καλαφάτης, διέδιδε ότι η Ζωή, η αγαπημένη βασίλισσα του λαού, συνωμοτούσε εναντίον του εδώ και καιρό και ότι την πρόλαβε την στιγμή που θα έκανε πράξη τα σχέδιά της και για το λόγο αυτό την εξόρισε. Η δημόσια καταγγελία, καθώς και η εξορία της Ζωής πραγματοποιήθηκαν στις 19 Απριλίου 1042.¹³²

Δυστυχώς, ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Ε΄ Καλαφάτης δεν περιορίστηκε στο να φέρεται άσχημα στους ανθρώπους που τον είχαν ευεργετήσει, αλλά δε δίσταζε να εφαρμόσει μία συμπεριφορά πολύ άσχημη και εκδικητική σε όλα τα άρρενα μέλη της οικογένειάς του. Συγκεκριμένα φρόντισε ώστε όλοι οι άρρενες συγγενείς του, οι οποίοι είχαν πια μεγαλώσει και κατείχαν σπουδαία αξιώματα στην αυτοκρατορία, να ευνουχιστούν σε βαθμό που να απειλείται η ζωή τους. Ο Μιχαήλ Ψελλός περιγράφει τα όσα συνέβησαν παραστατικά:¹³³

«Ἐπειδὴ τὸν ὀρφανοτρόφον ὁ βασιλεύων ἀπήλασεν, ὥσπερ δὴ τὸν τοῦ γένους στυλὸν κατενεγκῶν, τὸ ζῦμπαν ἐκθεμελιοῦν ἠπείγετο, καὶ τὸ συγγενὲς ἅπαν, τοὺς <τὰ> πλείω εἰς ἡλικίας ἐληλυθότας ἀκμὴν καὶ ἀκριβῶς γενειάσαντας, πατέρας τε γεγονότας καὶ τάξεις ἐμπιστευθέντας τῶν σεμνοτέρων ἀρχῶν, τῶν παιδογόνων μορίων ἀποτεμῶν ἡμιθανεῖς ἀφῆκε τῷ βίῳ· τὸν γὰρ προῦ πτον ἐπ' αὐτοὺς αἰδούμενος θάνατον, ἐπιεικεστέρα τομῆ ἐβούλετο ἀνελεῖν.»

Γενικότερα η συμπεριφορά του Μιχαήλ Ε΄ Καλαφάτη χαρακτηριζόταν από έλλειψη λογικής και συναισθημάτων, ίσως η λέξη αστάθεια δεν είναι η μόνη κατάλληλη για να περιγράψει τον τρόπο με τον οποίο δρούσε ο Μιχαήλ Ε΄ Καλαφάτης.¹³⁴ Ο αυτοκράτορας παρουσιάζεται ως ένα πλάσμα που μπορούσε και έπραττε απίστευτα εγκλήματα δίχως αιτία, πολλές φορές ούτε και αφορμή, και φυσικά χωρίς τύψεις ή οποιοδήποτε άλλο συναίσθημα.¹³⁵

Η απαράδεκτη και ειδικής συμπεριφορά του αυτοκράτορα Μιχαήλ Ε΄ μπορεί μόνο να συγκριθεί με την αντίστοιχη ενός άλλου αυτοκράτορα της βυζαντινής

¹³² Ο.π.

¹³³ Ο.π., 5.42.

¹³⁴ Ο.π., 5.9.

¹³⁵ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ Ι., *Νοσήματα Βυζαντινών Αυτοκρατόρων*, <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/8599#page/360/mode/2up> (Τελευταία επίσκεψη 09/03/2015).

αυτοκρατορίας του Ιουστινιανού Β΄. Αξίζει να σημειωθεί ότι τόσο ο Μιχαήλ Ε΄, όσο και ο Ιουστινιανός Β΄ κατάγονταν από οικογένειες με επιβαρημένο ιατρικό ιστορικό. Για τον μεν Μιχαήλ Ε΄ γνωρίζουμε ήδη ότι ο θείος του και αυτοκράτορας έπασχε από επιληψία, ενώ για το δε Ιουστινιανό Β΄, αρκετοί πρόγονοί του αντιμετώπιζαν προβλήματα με την υγεία τους. Ενδεικτικά θα αναφερθούν ο αυτοκράτορας Ηράκλειος ο οποίος ήταν πρόγονος του Ιουστινιανού Β΄ και έπασχε από περιοδική ψύχωση και η Ευδοκία, επίσης προγονή του Ιουστινιανού Β΄ η οποία απεβίωσε εξαιτίας της επιληψίας.

Κι ενώ η κατάσταση της υγείας του αυτοκράτορα Μιχαήλ Ε΄ ήταν όπως ακριβώς αναφέρθηκε και νωρίτερα, η συμπεριφορά του απέναντι στη βασίλισσα Ζωή και η απόφασή του να την εξορίσει από το παλάτι έφεραν τα αντίθετα αποτελέσματα από αυτά που επιθυμούσε. Για την ακρίβεια, ολόκληρη η Κωνσταντινούπολη, όλοι οι κάτοικοί της, ανεξαρτήτως ηλικίας και φύλου, άρχισαν να αντιδρούν στις ενέργειες του. Στη συνέχεια η αντίδραση αυτή δυνάμωνε και από απλός ψίθυρος που ήταν αρχικά, έγινε φωνή στα χείλη κάθε υπηκόου της βυζαντινής αυτοκρατορίας, από τους πιο απλούς και ασήμαντους ανθρώπους έως τους αξιωματούχους, τους υπηρέτες του παλατιού, αλλά και τους κληρικούς. Όλοι, ανεξαιρέτως ένιωθαν οργή για τον αυτοκράτορα Μιχαήλ Ε΄ και συμπάθεια για τα όσα ήταν αναγκασμένη να υπομένει η βασίλισσα Ζωή εξαιτίας του.

Οι αντιδράσεις του όχλου ήταν τόσο έντονες τη δεύτερη μέρα της εξορίας της Ζωής, που κανείς δεν μπόρεσε να τον σταματήσει. Οπλισμένος ο λαός της Κωνσταντινούπολης εισέβαλε στο παλάτι. Ο Μιχαήλ Ψελλός μας περιγράφει αναλυτικά τις σκηνές εκείνες καθώς ήταν αυτόπτης μάρτυρας:¹³⁶

«Έκαστος γοῶν τῶν πάντων καθόπλιστο, ὁ μὲν πέλεκυν διηγκαλισμένος, ὁ δὲ ῥομφαίαν τινὰ κραδαίνων τῇ χειρὶ βαρυσίδηρον, ἕτερος δὲ τόξον μετακεχείριστο καὶ ἄλλος δόρυ, ὁ δὲ πολὺς ὄχλος, τῶν ἀδρότερον λίθων τοὺς μὲν κολπωσάμενοι, τοὺς δ' ἐν χεροῖν ἔχοντες, ἀτακτότερον ἔθειον. Ἐγὼ γοῶν τηνικαῦτα πρὸ τῶν βασιλείων εἰστήκειν εἰσόδων, πόρρωθεν ὑπογραμματεύων τῷ βασιλεῖ καὶ ἄρτι μεμνημένος τὰ προεισόδια· καί με εἶχεν ἢ ἔξω στοὰ γρα φάς τινος τῶν μυστικωτέρων ὑπαγορευόντα· ἀθρόον δὲ βοή τις ἡμῖν προσβάλλει

¹³⁶ ΨΕΛΛΟΣ Μ., ὁ.π., 5.27 – 5.29.

ὥσπερ ἰππόκροτος καὶ διέσεισε τὰς τῶν πολλῶν ὁ ἦχος ψυχᾶς· ἔπειτά τις ἦκεν ἀγγέλλων, ὡς ὁ δῆμος ἅπας ἐπὶ τὸν βασιλέα κεκίνηται καὶ ὥσπερ ὑφ' ἐνὶ συνθήματι πρὸς τὴν αὐτὴν γνώμην συνείλεκται. Τοῖς μὲν οὖν πολλοῖς καινοτομία τις ἄλογος τὸ πραττόμενον ἔδοξεν, ἐγὼ δὲ συνεῖς ἐξ ὧν πρότερον τὰ μὲν ἐωράκειν, τὰ δὲ ἠκῆ κόειν, ὡς εἰς πυρκαϊᾶν ὁ σπινθήρ ἀνεφλέχθη καὶ δεῖ πολλῶν ποταμῶν καὶ ἐπιφόρου τοῦ ρεύματος ὥστε ἀποσβεσθῆναι, αὐτίκα τὸν ἵππον ἀναβάς διὰ μέσης ἦειν τῆς Πόλεως καὶ γε τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῖς ἐωράκειν περὶ ὧν νῦν ἔπεισί μοι ἀμφισβητεῖν.

Ὡσπερ γάρ τινος ζύμπαντες κρείττονος μετ' εσχηκότες πνεύματος, οὐκ ἔτι ἐπὶ τῶν προτέρων ἐωρῶντο τῆς ψυχῆς καταστάσεων, ἀλλ' οἷ τε δρόμοι αὐτῶν μανικώτεροι καὶ αἱ χεῖρες ἐρρωμενέστεραι, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν αἱ βολαὶ πυρώδεις τε καὶ ἐνθουσιῶσαι, οἷ τε τοῦ σώματος τόνοι ῥωμαλεώτεροι, μεταρρυθμίζεσθαι δὲ πρὸς τὸ εὐσχημονέστερον ἢ μετατίθεσθαι τῶν βουλευμάτων οὐδεὶς τῶν πάντων ἐβούλετό γε, ἢ τοῦ συμβουλευόντος ἦν.

Δόξαν δὲ αὐτοῖς τὰ πρῶτα ἐπὶ τὸ γένος ἐκείνου χωρεῖν καὶ τοὺς σεμνοὺς ἐκείνων οἴκους καταστρέφειν καὶ ὑπερόγκους, ἔργου τε εἶχοντο, καὶ ὁμοῦ προσέβαλλον, καὶ τὸ ζύμπαν εἰς ἔδαφος κατερρήγνυτο, καὶ τῶν οἰκοδομημάτων τῶν τὰ μὲν ἐπικεκάλυπτο, τὰ δ' ἀνακεκάλυπτο· ἐκαλύπτοντο μὲν ὀροφαὶ εἰς γῆν πίπτουσαι, ἀνεκαλύπτοντο δὲ κρηπίδες γῆθεν ἀναρρηγνύμεναι, ὥσπερ αὐτῶν τῆς γῆς τὸ ἄχθος ἀποφορτιζομένης καὶ ἀπορριπτούσης τοὺς θεμελίους· κατέστρεφον δὲ τὰ πλείω οὐ χεῖρες ἠβώντων ἢ ἀκμαζόντων ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ μείρακες καὶ εἴ τις ἑτέρα ἀτελής ἡλικία ἐξ ἑκατέρου γένους, ἀπάσης κατασκευῆς ἀποδιδούσης ταῖς πρώταις εὐθὺς ἐπαφαῖς· τὸ δὲ διαρραγὲν ἢ καταστραφὲν ὁμαλῶς ὁ καταστρέψας ἀπεφορτίζετο, καὶ εἰς ἀγορὰν προῦ τίθη, μὴ διαμφιβάλλων περὶ τοῦ πλείονος.»

Τα ὅσα διαδραματίζονταν, ἀρχικά δεν ἐδειξαν νὰ πτοοῦν τὸ Μιχαήλ Ε', οὔτε καὶ νὰ τον ἀνησυχοῦν στο ελάχιστο. Στὴ συνέχεια, ὁμως, καθὼς ἀντιλήφθηκε ὁ αυτοκράτορας ὅτι ἡ οργὴ τοῦ λαοῦ τῆς Κωνσταντινούπολης δεν σταματοῦσε, ἀρχισε

να φοβάται πραγματικά και να ψάχνει τρόπους για να κρυφτεί.¹³⁷ Στην προσπάθειά του αυτή, ο μόνος που μπορούσε να του συμπαρασταθεί και να τον βοηθήσει ήταν ο θείος του Κωνσταντίνος, ο νωβελλίσσιμος. Αν και μακριά από το παλάτι, ο τελευταίος κατάφερε να επιστρέψει για να προστατέψει τον εαυτό του και να βοηθήσει και τον αυτοκράτορα Μιχαήλ Ε΄, αφού τα όσα δημιούργησαν την εξέγερση ήταν έργα και αποφασίες και των δύο μαζί.¹³⁸

Μέσα στο γενικευμένο πανικό από την εξέγερση των κατοίκων της Κωνσταντινούπολης, ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Ε΄ και ο θείος του Κωνσταντίνος αποφάσισαν πως το καλύτερο που μπορούσαν να πράξουν για να βοηθήσουν τους εαυτούς τους ήταν να ανακαλέσουν την Ζωή από την εξορία.¹³⁹ Όπως και έγινε. Η βασίλισσα Ζωή μεταφέρθηκε πίσω από τη νήσο Πρίγκηπο που είχε εξοριστεί,¹⁴⁰ στον Ιππόδρομο για να μπορέσει να την δει το εξαγριωμένο πλήθος ότι βρισκόταν ακόμα στη ζωή. Με τον τρόπο αυτό πίστευαν ότι θα κατάφερναν να σώσουν τις ζωές τους και την άσκηση της εξουσίας από τους ίδιους. Μάταια όμως. Παρόλο που η βασίλισσα Ζωή δήλωσε δημόσια ότι συγχωρεί το θετό της γιο και ο Μιχαήλ Ε΄ διαβεβαίωσε τους πάντες ότι από το σημείο αυτό και στο εξής η Ζωή θα μετέχει ενεργά στην άσκηση της εξουσίας ο λαός δεν μπορούσε να τους συγχωρέσει τα όσα είχαν διαπράξει σε βάρος της ένδοξης γενιάς των Μακεδόνων αυτοκρατόρων.¹⁴¹ Οι προσπάθειες αυτές απέβησαν άκαρπες, καθώς δεν κατάφεραν να ηρεμήσουν το εξαγριωμένο πλήθος και στο τέλος ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Ε΄ μαζί με το θείο του νωβελλίσσιμο Κωνσταντίνο κατέφυγαν για να γλιτώσουν στη Μονή Στουδίου, χωρίς όμως να μπορέσουν να αποφύγουν το εξαγριωμένο πλήθος που τους ακολούθησε.¹⁴² Εκεί, έξω από τον ιερό χώρο της Μονής Στουδίου, τυφλώθηκαν οι δύο αυτοί άνδρες που με τις αποφασίες και τις πράξεις τους είχαν γίνει μισητοί στο λαό και είχαν προξενήσει πολλά δεινά σε ανθρώπους που δεν τους είχαν βλάψει ποτέ.¹⁴³

¹³⁷ Ο.π., 5.28.

¹³⁸ Ο.π., 5.31.

¹³⁹ Ο.π., 5.32.

¹⁴⁰ SCHLUMBERGER G., ό.π., σελ. 416.

¹⁴¹ SCHLUMBERGER G., ό.π., σελ. 431 -434.

¹⁴² ΨΕΛΛΟΣ Μ., ό.π., 5.38 – 5.39.

¹⁴³ Ο.π., 5.46.

VIII. ΖΩΗ ΚΑΙ ΘΕΟΔΩΡΑ

Κι ενώ συνέβαιναν όλα τα παραπάνω με τον αυτοκράτορα Μιχαήλ Ε΄ και το εξεγερμένο πλήθος της Βασιλεύουσας, η αριστοκρατία της Κωνσταντινούπολης, φοβούμενη μία ενδεχόμενη καινούρια συμμαχία ανάμεσα στη Ζωή και το θετό γιο της το Μιχαήλ Ε΄ και την πιθανότητα ο λαός της Κωνσταντινούπολης να υπακούσει σε αυτή την συμμαχία, κατέφυγαν σε μία απροσδόκητη λύση. Επανέφεραν στο προσκήνιο της πολιτικής ζωής την αδελφή της αυτοκράτειρας Ζωής, τη Θεοδώρα. Η Θεοδώρα ήταν, όπως έχει αναφερθεί και νωρίτερα, αδελφή της Ζωής, μικρότερη σε ηλικία, είχε αναγκασθεί να καρεί μοναχή εξαιτίας της αντιζηλίας που υπήρχε ανάμεσα σε εκείνη και την αδελφή της αυτοκράτειρα Ζωή.¹⁴⁴

Η επάνοδος της Θεοδώρας στα πολιτικά πράγματα της Κωνσταντινούπολης πραγματοποιήθηκε εντελώς ξαφνικά, εκείνη, μάλιστα όταν συγκεντρώθηκε ο όχλος έξω από τη μονή αρνήθηκε να βγει έξω κι αυτό είχε ως αποτέλεσμα να την σύρουν με τη βία έξω από το ναό για να την ντύσουν με πολυτελή ενδύματα, και στη συνέχεια να την μεταφέρουν στην εκκλησία της Αγίας του Θεού Σοφίας, όπου ένα μέρος του λαού μαζί με την αριστοκρατία της απέδωσαν φόρο τιμής και την αναγόρευσαν αυτοκράτειρα.¹⁴⁵

Η περιγραφή των όσων διαδραματίστηκαν ανήκει και πάλι στο Μιχαήλ Ψελλό:¹⁴⁶

«Ἡ δὲ τῷ ἀπροσδοκῆτῳ καταπλαγεῖσα, τὴν τε πρώτην πείραν ἀνένδοτος διαμεμενήκει, καὶ ἐν τοῖς ἀδύτοις ἑαυτὴν κατασχοῦσα ἀνήκοος πρὸς πᾶσαν διαμεμενήκει φωνήν· ἀλλὰ τὸ πολιτικὸν στράτευμα, ἀπογνόντες πρὸς τὴν πειθῶν, τὴν βίαν ἐπῆξεν αὐτῇ, καὶ τινες σπασάμενοι ἔγχει ρίδια ὡς ἀναιρήσοντες ταύτην ὄρμησαν, εἶτα δὴ καὶ τολμῆσαντες ἀποσπῶσι μὲν τοῦ ἀδύτου, ἐξάγουσι δὲ εἰς τὸ ὑπαιθρον, καὶ τινα τῶν λαμπροτέρων στολῶν ἐπενδύσαντες ἐφ' ἵππου τε καθίζουσι καὶ πρὸς τὸν μέγαν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας κύκλωσε συγκινούμενοι ἄγουσιν. Ἐντεῦθεν οὐχ ἡ

¹⁴⁴Ο.π., 5.34. Ο Μιχαήλ Ψελλός επισημαίνει ότι η Θεοδώρα ως ένα χρονικό σημείο και ως ένα βαθμό συμβασίλευε με την αδελφή της Ζωή. Στερείτο όμως η Θεοδώρα το προνόμιο της επιδοκίμασίας με φωνές, αλλά απολάμβανε άλλα προνόμια και τιμές. Δυστυχώς, όμως, όλα τα παραπάνω δεν ήταν ικανά να σταματήσουν την αντιζηλία των δύο αδελφών. Πιο συγκεκριμένα,, η αυτοκράτειρα Ζωή, μισούσε την αδελφή της Θεοδώρα και εξαιτίας ορισμένων συκοφαντιών συναίνεσε στο να υποχρεωθεί η αδελφή της Θεοδώρα να γίνει μοναχή.

¹⁴⁵ΨΕΛΛΟΣ Μ., ό.π., 5.37

¹⁴⁶Ο.π., 5.37.

*τοῦ δήμου μόνη μερίς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἔκκριτος ζύμπασα συν επινεεύκει τῇ
Θεοδώρα, καὶ πάντες τοῦ τυράννου πάντη κατολιγορήσαντες βασιλίδα
τὴν Θεοδώραν εὐφήμεν στόματι κατωνόμασαν.»*

Αφού ολοκληρώθηκε η εξόντωση του αυτοκράτορα Μιχαήλ Ε΄ αλλά και η αναγόρευση της Θεοδώρας σε αυτοκράτειρα του Βυζαντίου, το κράτος βρέθηκε ξαφνικά με δύο βασίλισσες. Η μία βασίλισσα βρισκόταν στο ανάκτορο και η δεύτερη στο ναό της Αγίας του Θεού Σοφίας. Αυτό συνέβη στις 21 Απριλίου του 1042.¹⁴⁷

Το δίλημμα ήταν μεγάλο, καθώς οι συγκλητικοί δεν ήταν σε θέση να αποφασίσουν για το ποια από τις δύο γυναίκες να επιλέξουν για να κυβερνήσει το κράτος. Για να βγουν από τη δύσκολη θέση και να δώσει λύση στο μεγάλο αυτό δίλημμα, η Ζωή πήρε την απόφαση να αγκαλιάσει την αδελφή της Θεοδώρα, να την ασπαστεί και να την καλέσει να μεταβούν μαζί στα ανάκτορα ως συμβασίλισσες του κράτους. Η Θεοδώρα το αποδέχτηκε, αλλά δεν στέρησε από την αδελφή της την πρωτοκαθεδρία στην άσκηση της εξουσίας και ήταν συμβασίλισσα, αλλά συγχρόνως και υπήκοος της αδελφής της Ζωής.¹⁴⁸

Η Ζωή και η Θεοδώρα επιθυμούσαν να κυβερνήσουν τη χώρα ολομόναχες, χωρίς την συμβολή άλλων.¹⁴⁹ Η περίοδος της συμβασιλείας τους χαρακτηρίζεται από κατασπατάληση των δημόσιων πόρων προς όφελος των αυλικών και των αξιωματούχων του παλατιού και των διάφορων κολάκων.¹⁵⁰ Ήταν φανερό πως η χώρα είχε ανάγκη από ένα άτομο που θα μπορούσε να φέρει εις πέρας το δύσκολο έργο της διακυβέρνησης της.

ΙΧ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ΄ ΜΟΝΟΜΑΧΟΣ

Πράγματι η κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει το κράτος χρειαζόταν επειγόντως έναν έμπειρο και ικανό άνθρωπο για να μπορέσει να αναλάβει το δύσκολο έργο της διακυβέρνησής του. Ακόμα, πολλοί ήταν αυτοί που πίστευαν πως η εξουσία έπρεπε να περιέλθει αποκλειστικά στα χέρια της Θεοδώρας, εξαιτίας των λανθασμένων αποφάσεων που είχε λάβει κατά το παρελθόν η Ζωή. Για το λόγο αυτό η τελευταία συγκεντρώνει στα χέρια της όλες τις εξουσίες και ξεκινά να αναζητεί έναν άνδρα που

¹⁴⁷Ο.π., 5.50.

¹⁴⁸Ο.π., 5.51.

¹⁴⁹Ο.π., 6.2.

¹⁵⁰Ο.π., 6.7.

να πληροί ορισμένες προϋποθέσεις, όπως η καταγωγή από λαμπρή γενιά, αλλά και η σημαντική του θέση στα αξιώματα της αυτοκρατορίας, για να τον επιλέξει για σύζυγό της.¹⁵¹

Ύστερα από προσεχτική εξέταση των υποψηφίων και την απόρριψη δύο ανδρών για διαφορετικούς λόγους,¹⁵² η αυτοκράτειρα Ζωή και οι σύμβουλοί της κατέληξαν στον Κωνσταντίνο, του υιό του Θεοδοσίου, τελευταίο της γενιάς των Μονομάχων.¹⁵³ Ο Κωνσταντίνος Μονομάχος είχε τελέσει ήδη δύο γάμους. Ο πρώτος του γάμος ατύχησε, εξαιτίας μίας ασθένειας που έφερε το θάνατο στη σύζυγό του και ο δεύτερος πραγματοποιήθηκε ύστερα από παρότρυνση του Ρωμανού Αργυρού, πριν γίνει αυτοκράτορας, με την ανηψιά του, κόρη της αδελφής του Πουλχερίας.¹⁵⁴

Αξίζει να σημειωθεί ότι το διάστημα που ο Ρωμανός Γ΄ Αργυρός βασίλευε, είχε κρατήσει στα ανάκτορα τον Κωνσταντίνο Μονομάχο και η βασίλισσα Ζωή απολάμβανε να συζητά μαζί του. Οι συχνές τους συναντήσεις είχαν δημιουργήσει αρκετές φήμες γύρω από το είδος της σχέσης που είχαν οι δυο τους.¹⁵⁵ Οι φήμες αυτές έκαναν τον επόμενο αυτοκράτορα, Μιχαήλ Δ΄ Παφλαγόνα, να μισεί τον Κωνσταντίνο Μονομάχο και να τον εξορίσει στη νήσο Μυτιλήνη. Αλλά και όταν στην εξουσία ανέβηκε ο θετός υιός της αυτοκράτειρας Μιχαήλ Ε΄ Καλαφάτης, συνέχισε να έχει αρνητική γνώμη και φόβο για τον Κωνσταντίνο Μονομάχο και εξακολούθησε να τον κρατά εξόριστο μακριά από την Κωνσταντινούπολη.¹⁵⁶

Όμως, μόλις επανέκτησε την εξουσία η Ζωή και αφού απορρίφθηκαν για ορισμένους λόγους οι δύο άλλοι υποψήφιοι, η Ζωή αναφέρθηκε στον Κωνσταντίνο Μονομάχο και οι συγκλητικοί συμφώνησαν αμέσως.¹⁵⁷ Κι έτσι ο τελευταίος ανακαλέστηκε στην Κωνσταντινούπολη και η άφιξή του έγινε δεκτή με πανηγυρισμούς από τον λαό.¹⁵⁸ Όλα αυτά συνέβησαν τον Ιούνιο του 1042.¹⁵⁹

¹⁵¹Ο.π., 6.11.

¹⁵²Ο.π., 6.12 – 6.13. Επρόκειτο για τον Κωνσταντίνο Δαλασσηνό, ο οποίος έχασε την ευκαιρία να γίνει αυτοκράτορας, εξαιτίας της μεγάλης του υπεροψίας, αλλά και για τον Κωνσταντίνο Αρτοκλινή, ο οποίος πέθανε ξαφνικά, επειδή η γυναίκα του τον δηλητηρίαζε από τη ζήλια της.

¹⁵³Ο.π., 6.14.

¹⁵⁴Ο.π., 6.15.

¹⁵⁵Ο.π., 6.16.

¹⁵⁶Ο.π., 6.17.

¹⁵⁷Ο.π., 6.18.

¹⁵⁸Ο.π., 6.19.

¹⁵⁹SCHLUMBERG G., ό.π., σελ. 479.

Ο γάμος του Κωνσταντίνου Μονομάχου με την αυτοκράτειρα Ζωή τελέστηκε στα ανάκτορα της Κωνσταντινουπόλεως που έφεραν την ονομασία Νέα. Ιερολογήθηκε από τον αυτοκρατορικό ιερέα που άκουγε στο όνομα Στυπής. Ο πατριάρχης Αλέξιος είχε αρνηθεί να τελέσει τον τρίτο γάμο της αυτοκράτειρας Ζωής, επειδή οι αυστηροί κανόνες που διέπουν την Εκκλησία δυσκόλευαν την τέλεση τρίτου γάμου. Στην προκειμένη περίπτωση της ένωσης με γάμο της Ζωής της Πορφυρογέννητης και του Κωνσταντίνου Μονομάχου, έχουμε τρίτο γάμο και από τις δύο πλευρές.¹⁶⁰

Την επομένη του γάμου της Ζωής με τον Κωνσταντίνο Μονομάχο ο πατριάρχης Αλέξιος αναγνώρισε την ένωσή τους, παρόλο που η συντηρητική νοοτροπία των βυζαντινών δεν συμφωνούσε με την τέλεση ενός τρίτου γάμου. Σύμφωνα με τον πατριάρχη Αλέξιο, οι ανάγκες της πολιτείας απαιτούσαν κάποιες φορές να έρχονται σε συμβιβασμό με τη Θεία Βούληση. Με τον τρόπο αυτό ο αυτοκρατορικός σύζυγος στέφθηκε στις 12 Ιουνίου του 1042 αυτοκράτορας του Βυζαντίου με το όνομα Κωνσταντίνος Θ'.¹⁶¹ Ενδεικτικά για την στάση του πατριάρχη Αλεξίου ο Μιχαήλ Ψελλός αναφέρει τα εξής:¹⁶²

«Ἐπεὶ δὲ τοῖς κοινοῖς ἔδει περὶ τὴν συνάφειαν ἀποχρήσασθαι νόμοις, εὐλαβεῖται τούτους ὁ πατριάρχης Ἀλέξιος, καὶ συγχωρεῖ μὲν τῷ καιρῷ, εἰπεῖν δὲ καὶ τῷ Θεῷ ὅποσα βούλοιο, αὐτὸς δὲ τὴν χεῖρα τοῖς στεφανουμένοις οὐκ ἐπιτίθησι, συζυγέντας δὲ καὶ στεφανωθέντας ἀσπάζεται· τοῦτο δὲ οὐκ οἶδα εἴθ' ἱερατικὸν, εἴτε κολακικὸν καὶ πρὸς τὸν καιρόν.»

Με τον τρόπο αυτό έληξε η συμβασιλεία των δύο αδελφών, Ζωής και Θεοδώρας, και εγκαινιάστηκε μία νέα περίοδος της βυζαντινής αυτοκρατορίας που κράτησε έως το θάνατο του Κωνσταντίνου Θ' Μονομάχου, το 1055.¹⁶³

Κατά την περίοδο αυτή κύριο μέλημα του Κωνσταντίνου Θ' Μονομάχου υπήρξε η προσωπική καλοπεραση. Ο Κωνσταντίνος Θ' Μονομάχος είδε πως με την άνοδό του στο βυζαντινό θρόνο μπορούσε να έχει πρόσβαση σε οτιδήποτε επιθυμούσε, επιδόθηκε με ζήλο στην πραγματοποίηση όλων όσων είχε έως τότε μόνο φανταστεί,

¹⁶⁰ Ο.π.

¹⁶¹ Ο.π.

¹⁶² ΨΕΛΛΟΣ Μ., ό.π., 6.20.

¹⁶³ SCHLUMBERG G., ό.π., σελ. 480.

χωρίς να υπολογίζει τα χρήματα τα οποία ξόδευε.¹⁶⁴ Ενδιαφερόταν περισσότερο για την ικανοποίηση των ερωτικών του απολαύσεων, παρά για την ομαλή λειτουργία της πολιτείας.¹⁶⁵

Ο Κωνσταντίνος αν και είχε νυμφευθεί την αυτοκράτειρα Ζωή και είχε ανέβει χάρη σε εκείνη στο υψηλότερο αξίωμα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, δεν μπορούσε να ξεχάσει την σχέση που διατηρούσε πριν γίνει αυτοκράτορας με μία γυναίκα που βρισκόταν δίπλα του όλο το διάστημα των κακουχιών που είχε περάσει.¹⁶⁶ Επρόκειτο για την ανηψιά της δεύτερης συζύγου του, με την οποία εκείνος σύνηψε σχέση μετά από το χαμό της γυναίκας του που καταγόταν από την επιφανή γενιά των Σκληρών. Η σχέση τους δεν προχώρησε σε γάμο, καθώς ο τρίτος γάμος ήταν δύσκολος.¹⁶⁷ Αυτή τη γυναίκα δεν μπόρεσε ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Θ΄ Μονομάχος να ξεχάσει και την επισκεπτόταν ενώ ήταν ήδη παντρεμένος με τη Ζωή. Ήταν τόσο απροκάλυπτη η συμπεριφορά του ώστε κάποια στιγμή έφθασε στο σημείο να παραχωρήσει ορισμένες τιμές στην γυναίκα αυτή, όπως ένα οίκημα, για να στεγάζεται και μία μικρή συνοδεία.¹⁶⁸ Στη συνέχεια προχώρησε σε μία πρωτοφανή κίνηση. Για να μπορέσει να απολαμβάνει ανενόχλητος τη συντροφιά της ερωμένης του, εξέθεσε τα όσα συνέβαιναν στη βασίλισσα Ζωή και την έπεισε να δεχτεί την ερωμένη του, γνωστή και ως Σκλήραινα, στα ανάκτορα, προχώρησε στη νομιμοποίησή της υπογράφοντας ενός είδους συμφώνου «φιλίας» σε έγγραφο που εστάλη από τον ουρανό με τη Σκλήραινα. Για να αποκτήσει όσο το δυνατόν πιο επίσημο χαρακτήρα η υπογραφή του συμφώνου, οργάνωσε ο Κωνσταντίνος μία τελετή στην οποία παρευρίσκονταν εκείνος με τη σύζυγό του βασίλισσα Ζωή και την ερωμένη του, καθώς και οι Συγκλητικοί, οι οποίοι είχαν κληθεί να παραστούν ως μάρτυρες του συμφώνου.¹⁶⁹ Μάλιστα, μετά τη λήξη της τελετής κανένας δεν αποκαλούσε την Σκλήραινα ερωμένη, αλλά την προσφωνούσαν βασίλισσα και με τον τίτλο αυτό μετείχε πολλές φορές στις συναντήσεις του Κωνσταντίνου Θ΄ Μονομάχου με τη Ζωή που είχαν ως σκοπό τη λήψη αποφάσεων για την αυτοκρατορία.

¹⁶⁴ ΨΕΛΛΟΣ Μ., ό.π., 6.29.

¹⁶⁵ Ό.π., 6.47.

¹⁶⁶ Ό.π., 6.51.

¹⁶⁷ Ό.π., 6.50.

¹⁶⁸ Ό.π., 6.54.

¹⁶⁹ Ό.π., 6.58.

Ο Μιχαήλ Ψελλός μας δίνει λεπτομέρειες για την τελετή αυτή και τα όσα ακολούθησαν:¹⁷⁰

«Τέως μὲν οὖν ἡμιφανῶς ἡ ἐρωτικὴ αὐτῆ ὁμιλία ἐπράττετο· ἐπεὶ δὲ προῖὼν ὁ χρόνος τὸ κεκρυμμένον κατὰ βραχὺ ἀνεκάλυπτε, δημοσιεύει εἰς προὔπτον τὸν ἔρωτα, καὶ ποικιλώτερον ὁμιλήσας τῇ βασιλίδι, τὴν μετ' αὐτῆς αἰρεῖσθαι πείθει συμβίωσιν· καὶ ἐπεὶ κατανεύσασαν ἔσχεν, οὐ μέχρι τούτου τὸ τῆς ψυχῆς ἰστᾶ βούλημα, ἀλλὰ καὶ συγγραφὰς φιλίας ποιεῖται, καὶ σκηνὴν ἐπὶ τούτῳ βασιλικὴν διατίθεται· καὶ οἱ μὲν προὔκαθηντο, ἡ δὲ σύγκλητος ἐπὶ τῷ καινῷ εἰσήεσαν γράμματι, ἐρυθριῶντες μὲν καὶ τὰ πολλὰ ὑποτον θορύζοντες, ἐπαινοῦντες δὲ ὁμῶς τὴν συγγραφὴν ὡς ἐξ οὐρανίων καταχθεῖσαν δέλτον, κρατῆρά τε φιλίας ταύτην κατονομάζοντες καὶ τᾶλλα τῶν ἡδίστων ὀνομάτων ὅποσα δὴ κολακεύειν ἢ ἐξαπατᾶν εἴωθεν ἐλαφρὰν καὶ κούφην ψυχὴν.

Ἐπεὶ δὲ ἡ σπονδὴ ἐγγόνει καὶ ἀπετελέσθη τὰ ὄρκια, ἐντὸς τῶν βασιλικῶν ἀδύτων ἡ τέως ἐρωμένη εἰς ἀγεται, οὐ τοῦτο μετὰ ταῦτα καλουμένη τὸ ὄνομα, ἀλλὰ δεσπότις καὶ βασιλῆς ἄντικρυς, καὶ τό γε θαυμασιώτατον, ὅτι οἱ μὲν πλείους πεπληγότες ἐτύγχανον τὰς ψυχὰς ἐφ' οἷς ἡ βασιλῆς ἐξαπατηθεῖσα παρῶπτό τε καὶ καταπεφρόνητο, ἡ δὲ οὐδέν τι μᾶλλον ἠλλοίωτο, ἢ μειδιῶσα πᾶσι καθωρᾶτο καὶ ἐπαγαλλομένη τῷ πράγματι· κατεφίλησε γοῦν πολλάκις προσφῦσα τὴν συμμερῖτιν τοῦ κράτους, καὶ ἄμφω δὴ παρεγενέσθην τῷ βασιλεῖ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν διελεγέσθην πραγμάτων. Ὁ δὲ νῦν μὲν ἐπίσης ἄμφοῖν ἐζυγοστάτει τοὺς λόγους, ἔστι δ' οὗ τὸ πλεόν τῇ δευτέρᾳ βασιλίδι ἀπένεμε.»

Ἡ συμπεριφορὰ τῆς βασίλισσας Ζωῆς εἶναι αὐτὴ που εκπλήσει περισσότερο. Απαλαγμένη ἀπὸ κάθε εἶδους αἰσθημα ζήλειας, ἡ Ζωὴ δὲν ἐδειχνε νὰ ενοχλεῖτο ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ τῆς Σκλήραινας στα ἀνάκτορα καὶ στὴ Ζωὴ τοῦ ἀντρα τῆς, ἀντίθετα τὸ μόνον που τὴν ἀπασχολοῦσε ἦταν ἡ παρασκευὴ τῶν ἀρωμάτων τῆς. ΓΙΑ τὸν σκοπὸ αὐτὸ εἶχε δημιουργήσῃ στὸ δωμάτιό τῆς ολόκληρο ἐργαστήριον παρασκευῆς ἀρωμάτων, με εἰδικὰ μαγκάλια γιὰ τὴν Παρασκευὴ τους καὶ τὸν ἀντίστοιχο ἐξοπλισμὸ γιὰ νὰ ἔχει τὸ ἐπιθυμητὸ ἀποτέλεσμα στὴ δημιουργία τῶν ἀρωμάτων.¹⁷¹

¹⁷⁰ Ο.π., 6.58 – 6.59.

¹⁷¹ Ο.π., 6.64.

Τα αρώματα είχαν γίνει το πάθος της αυτοκράτειρας Ζωής και δεν είχε πρόβλημα να μένει σε συνθήκες ακατάλληλες για την υγεία της, αλλά κατάλληλες για την άψογη παρασκευή ενός αρώματος.

Επιπλέον, η Ζωή κατά τους τελευταίους χρόνους του βίου της και έχοντας περάσει αρκετές άσχημες καταστάσεις, έτρεφε μεγάλη αγάπη για τα θεία.¹⁷² Παρουσίαζε πραγματική προσήλωση για το Θεό και με τον τρόπο αυτό περνούσε τις μέρες του βίου της έως τον θάνατό της που συντελέστηκε το 1042.¹⁷³

Έχοντας ως γνώμονα τα όσα διαδραματίστηκαν κατά τη διάρκεια του βίου της Ζωής της Πορφυρογέννητης μπορούμε να βρούμε αρκετές περιπτώσεις κατά τη διάρκεια της ζωής της κατά τις οποίες για να επιτύχει η Ζωή τους στόχους της, δε δίστασε να παραβιάσει τους νόμους.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Ξεκινώντας από τον πρώτο γάμο της Ζωής, τον μετέπειτα αυτοκράτορα της βυζαντινής αυτοκρατορίας με το όνομα Ρωμανός Γ΄ Αργυρός, παρατηρούμε την πρώτη σημαντική θεσμική εκτροπή. Ο Ρωμανός, την περίοδο που επιλέχθηκε να γίνει σύζυγος της Ζωής της Πορφυρογέννητης ήταν ήδη παντρεμένος. Για να μπορέσει να τελεστεί ο γάμος του τελευταίου με τη Ζωή, ήταν απαραίτητη η λύση του ισχύοντος γάμου του. Κάτι τέτοιο μπορούσε να συμβεί μόνο ορισμένες προϋποθέσεις, αλλά προτού γίνει αναφορά σε αυτές, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί η γενικότερη στάση της Εκκλησίας, απέναντι στο θεσμό του γάμου και τη λύση του.

Η θέση της Εκκλησίας στο σύνολό της ήταν προστατευτική απέναντι στον θεσμό αυτό. Όμως, η ανατολική εκκλησία μπορούσε να αναγνωρίσει τη λύση του γάμου υπό

¹⁷²Ο.π., 6.65.

¹⁷³ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ Ι., *Νοσήματα Βυζαντινών Αυτοκρατόρων*,
<http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/8599#page/368/mode/2up>(Τελευταία επίσκεψη
09/03/2015)

ορισμένες προϋποθέσεις σε αντίθεση με τη δυτική εκκλησία που δεν αποδεχόταν τη λύση του γάμου.¹⁷⁴

Επιστρέφοντας στην ανατολική εκκλησία, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι λόγοι του διαζυγίου, μπορούσαν να αλλάξουν ανάλογα με τη βούληση του εκάστοτε αυτοκράτορα. Έχουμε λοιπόν ανάλογα με τον αυτοκράτορα και διαφορετικούς λόγους διαζυγίου μέχρι να φτάσουμε στην εποχή του Ιουστινιανού, οπότε και ορίζονται οι λόγοι του διαζυγίου που επικράτησαν για όλη τη βυζαντινή περίοδο.¹⁷⁵

Πιο συγκεκριμένα, ο Ιουστινιανός συνέταξε τους λόγους του διαζυγίου με ιδιαίτερη προσοχή και όρισε ποινές και για τους δύο συζύγους. Το 536, ο Ιουστινιανός με την 22η Νεαρά του δίνει κύρος στο συναινετικό διαζύγιο και λίγα χρόνια αργότερα, το 542, με την 117 Νεαρά του ορίζει ξεκάθαρα τους λόγους και τις ποινές του διαζυγίου με τη βοήθεια του πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Μηνά. Οι λόγοι του διαζυγίου λοιπόν ήταν οι εξής: η μοιχεία της γυναίκας, η επιβουλή της ζωής της, το κοινό λουτρό με άνδρες, τα συμπόσια με άνδρες, η διανυκτέρευση της γυναίκας εκτός του συζυγικού οίκου, η παρακολούθηση θεαμάτων χωρίς τη συναίνεση του ανδρός, η συνομωσία του ανδρός κατά του βασιλέως, η καταδίκη του ανδρός για μοιχεία με έγγαμη γυναίκα, η ψευδής κατηγορία για μοιχεία καθώς επίσης και η ανικανότητα του ανδρός, η παραφροσύνη, η αιχμαλωσία και η επιλογή του μοναχικού βίου. Οποιαδήποτε άλλη αιτία διαζυγίου ήταν παράνομη και επιβαλλόταν ποινές.¹⁷⁶

Βλέποντας λοιπόν τη σημασία του γάμου για την εκκλησία κατανοούμε τον λόγο για τον οποίο πολλοί πατέρες και σύνοδοι ασχολήθηκαν μ' αυτόν και προσπάθησαν να ορίσουν κανόνες ή απλώς να συμβουλευσουν τους πιστούς για το πώς πρέπει να συμπεριφέρονται σχετικά με τον γάμο και με την απόφασή τους να συμβιώσουν με έναν σύντροφο. Οι κανόνες και οι λόγοι των πατέρων, οι οποίοι έχουν σκοπό να παραινέσουν τους πιστούς για να οργανώσουν τη ζωή τους σύμφωνα με τα χρηστά ήθη, αναφέρονται εκτενώς στον αριθμό των επιτρεπομένων γάμων και με τις προϋποθέσεις της λύσης αυτού. Ο λόγος της εκτενούς ενασχόλησής τους ήταν το γεγονός ότι προέκυπταν ζητήματα από τη ζωή των πιστών και ήθελαν λύση, όπως συνέβη και με τις επιλογές της Ζωής της Πορφυρογέννητης.

¹⁷⁴ ΣΕΡΓΙΔΗΣ Γ., *Η διαμόρφωση των λόγων του διαζυγίου κατά το κυπριακό δίκαιο, με συγκριτική επισκόπηση του ελληνικού και του αγγλικού δικαίου*, διατριβή επί διδακτορία υποβληθείσα στη νομική σχολή του Αριστοτελείου πανεπιστημίου το 2006, τόμος 1.

¹⁷⁵ Ο.π., σελ. 109.

¹⁷⁶ Ο.π., σελ. 122 – 160.

Οι παραπάνω λόγοι μπορούσαν να οδηγήσουν σε διαζύγιο, αρκεί να το ήθελε η μία από τις δύο πλευρές ή σε ορισμένες περιπτώσεις και οι δύο. Στην περίπτωση του γάμου του Ρωμανού Αργυρού, γνωρίζουμε ότι η σύζυγός του που ονομαζόταν Ελένη δεν επιθυμούσε να διαζευχθεί για κανέναν από τους παραπάνω λόγους και ότι όταν τέθηκε το ζήτημα του γάμου του Ρωμανού Αργυρού με την Ζωή, εκείνη εξαναγκάστηκε να οδηγηθεί σε μοναστήρι για να ακολουθήσει δήθεν οικειοθελώς το μοναχικό βίο.¹⁷⁷ Αυτή η λύση του γάμου ήταν η ιδανική για να μπορέσει η Ζωή να τελέσει το γάμο της με τον Ρωμανό. Το νομικό ζήτημα που προκύπτει σε σχέση με τον πρώτο γάμο της Ζωής δεν ήταν αν ήταν νόμιμος ο γάμος αυτός, αλλά κατά πόσο ήταν οικειοθελής η απόφαση της Ελένης, της πρώτης συζύγου του Ρωμανού Αργυρού να εισαχθεί σε μοναστήρι.¹⁷⁸ Σύμφωνα με τις διηγήσεις, όταν ο Ρωμανός οδηγήθηκε στο παλάτι για να του ανακοινωθεί ο ενδεχόμενος γάμος του με τη Ζωή, του δώθηκαν δύο επιλογές: είτε να πάρει διαζύγιο με την αιτιολογία ότι η γυναίκα του επιθυμεί να ασπαστεί το μοναχισμό, είτε να ζήσει την υπόλοιπή του ζωή τυφλός, εξαιτίας της άρνησης της προηγούμενης εκδοχής.¹⁷⁹ Βέβαια, σύμφωνα με τα όσα αναφέρθηκαννωρίτερα σχετικά με το ζήτημα του οικειοθελούς εγκλεισμού σε μοναστήρι της πρώτης συζύγου του Ρωμανού, ο Μιχαήλ Ψελλός αναφέρει ότι δέχθηκε να κλειστεί σε μοναστήρι για να αποτρέψει το σύζυγό της από το να ζήσει έχοντας υποστεί την τύφλωση.

Το δεύτερο πρόβλημα που προκύπτει από τον πρώτο γάμο της Ζωής της Πορφυρογέννητης ήταν η συγγένεια που την συνέδεε με τον μέλλοντα σύζυγό της. Σύμφωνα με τα όσα έχουν ήδη αναφερθεί, η Ζωή συνδεόταν με τον Ρωμανό Αργυρό με έβδομο βαθμό συγγένειας, καθώς οι πατέρες τους ήταν ξαδέλφια. Η θέση της Εκκλησίας για το συγκεκριμένο θέμα δεν ήταν αποσαφηνισμένη, καθώς ο γάμος της Ζωής με το Ρωμανό έλαβε χώρα το 1028 και αυτός ο βαθμός συγγένειας δεν δημιουργούσε νομικά προβλήματα. Μόλις το 1038 ο πατριάρχης Αλέξιος Στουδίτης έθεσε το θέμα της συγγένειας αυτού του βαθμού ως εμπόδιο για την τέλεση γάμου, αλλά όχι όμως ανυπέρβλητο.¹⁸⁰ Άλλωστε δεν ήταν πρώτη φορά που κάποιο μέλος της βασιλικής οικογένειας νυμφεύθηκε συγγενικό του πρόσωπο και η Εκκλησία το

¹⁷⁷ ANGELIKI E. LAIOU Imperial Marriages and Their Critics in the Eleventh Century: The Case of Skylitzes, σελ. 168.

¹⁷⁸ Ο.π.

¹⁷⁹ Ο.π.

¹⁸⁰ Ο.π., σελ. 169.

αποδέχθηκε. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο γάμος του αυτοκράτορα Ηράκλειου με την ανηψιά του Μαρτίνα, κόρη της αδελφής του.¹⁸¹

Κατά το δεύτερο γάμο της Ζωής της Πορφυρογέννητης με το Μιχαήλ Παφλαγόνα, τα ζητήματα που προκύπτουν είναι πολύ μεγαλύτερα. Καταρχάς, το μικρότερο είναι το γεγονός ότι η βασίλισσα Ζωή δεν τήρησε την επιβεβλημένη περίοδο πένθους των δώδεκα μηνών. Σύμφωνα με τα ήθη της εποχής, οι γυναίκες που είχαν χάσει το σύζυγό τους έπρεπε να περιμένουν ένα διάστημα ενός έτους προτού να ξαναπαντρευτούν. Στην περίπτωση της Ζωής, αυτό δεν συνέβη, καθώς δεν θέλησε να περιμένει ούτε μία μέρα, προτού παντρευτεί το Μιχαήλ Παφλαγόνα. Πρέπει να σημειωθεί ότι ο νόμος της εποχής ήταν ξεκάθαρος και δεν επιτρεπόταν να τελεστεί γάμος προτού παρέλθει ο πένθιμος ενιαυτός.¹⁸² Βέβαια, αυτό ήταν το μικρότερης σημασίας ζήτημα που προέκυπτε από τον συγκεκριμένο γάμο. Πιο σημαντικό ήταν το γεγονός ότι η Ζωή και ο Μιχαήλ Δ΄ ήταν ένοχοι μοιχείας, πράξη κατακριτέα και απαράδεκτη για τα ήθη της εποχής, πράξη που την κατάκρινε πολύ αυστηρά και η ίδια η Εκκλησία. Πράξη που απαγορεύεται ρητά στους χριστιανούς και από τις Δέκα Εντολές.

Επίσης, το μεγαλύτερο ζήτημα που προέκυψε από το θάνατο του Ρωμανού Γ΄ Αργυρού ήταν οι υποψίες ότι το παράνομο ζευγάρι Ζωής και Μιχαήλ Παφλαγόνα ήταν υπαίτιοι για το θάνατο του βασιλιά με δηλητηρίαση. Οι υποψίες ήταν πολύ έντονες για την ανάμειξη κυρίως της Ζωής στον τρόπο με τον οποίο πέθανε ο Ρωμανός Γ΄ Αργυρός, αλλά κανείς δεν ήταν σε θέση να αποδείξει το παραμικρό. Ψιθυριζόταν ότι η αυτοκράτειρα Ζωή σκότωσε σιγά σιγά τον Ρωμανό Γ΄ Αργυρό με τη βοήθεια ισχυρού δηλητηρίου που δρούσε όμως αργά, για να πεθάνει ο αυτοκράτορας χωρίς να κινήσει υποψίες και να μπορέσει στη συνέχεια να νυμφευθεί τον εραστή της Μιχαήλ Παφλαγόνα.¹⁸³

Αξιοπρόσεκτη είναι η στάση του Πατριάρχη Αλεξίου Στουδίτη, ο οποίος μετέβη στα ανάκτορα και βρέθηκε αντιμέτωπος με το θάνατο του αυτοκράτορα από τη μία πλευρά και με το μελλονύμφο ζευγάρι από την άλλη. Ο Πατριάρχης διατάχθηκε να μεταβεί στο παλάτι και να τελέσει το γάμο της Ζωής με το Μιχαήλ Παφλαγόνα. Αναφέρονται ορισμένοι δισταγμοί του ως προς την τέλεση του μυστηρίου του γάμου,

¹⁸¹ ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ ΑΙ., *Βυζαντινή ιστορία Β1 610 – 867*, Θεσσαλονίκη, Βάνιας, 1998⁴, σελ.15.

¹⁸² ΛΑΙΟΥ Α., *ό.π.*, σελ. 170.

¹⁸³ *Ο.π.*

οι οποίοι έπαψαν να υφίστανται μόλις έλαβε ως δωρεά από την αυτοκράτειρα Ζωή 50 λίβρες χρυσού για τον ίδιο και άλλες τόσες για τον κλήρο.¹⁸⁴ Με τον τρόπο αυτό η Ζωή εξαγόρασε την συναίνεση της Εκκλησίας, η οποία ήταν πολύ σημαντική, καθώς κάθε νέος αυτοκράτορας μετείχε στη Θεία φώτιση, όπως πιστευόταν την περίοδο εκείνη και δεν ήταν δυνατό να μην συμφωνεί ο Πατριάρχης με την άνοδό του στο θρόνο. Με τη δωρεά της Ζωής, ο Πατριάρχης Αλέξιος Στουδίτης παρέβλεψε πολλά ηθικά και νομικά ταυτόχρονα αδικήματα, όπως ήταν η μοιχεία που διέπραξαν η Ζωή και ο Μιχαήλ Δ΄, αλλά και η ανθρωποκτονία εκ προθέσεως, αδίκημα πολύ σοβαρό για το νόμο, αλλά και αμαρτία πολύ μεγάλη κατά την Εκκλησία.

Για να συνεχίζει να έχει την εύνοια της Εκκλησίας, αλλά και να καταφέρει να εξιλεωθεί για τα όσα είχε διαπράξει απέναντι στον προκάτοχό του, ο Μιχαήλ Δ΄ έκανε πολλές δωρεές στην Εκκλησία και έχτισε αρκετά μοναστήρια.¹⁸⁵ Με τον τρόπο αυτό νόμιζε ότι μπορούσε να είναι ήσυχος ότι έχει εξασφαλίσει την πολύτιμη για κάθε αυτοκράτορα συμμαχία της Εκκλησίας, καθώς ο Πατριάρχης και γενικότερα ο κλήρος ασκούσαν μεγάλη επιρροή στις μάζες και μπορούσαν πολύ εύκολα να ξεσηκώσουν το λαό.

Σχετικά με τον τρίτο γάμο της Ζωής με τον Κωνσταντίνο Μονομάχο, τα προβλήματα που προέκυψαν ήταν διαφορετικά. Η Ζωή ήταν πλέον σε προχωρημένη ηλικία, στα 64 χρόνια και άτεκνη και ο Κωνσταντίνος Μονομάχος ηλικιακά θα μπορούσε να είναι τέκνο της. Το ζήτημα της διαφοράς της ηλικίας, δεν ήταν νομικό, απλώς προκαλούσε εντύπωση η τόσο μεγάλη διαφορά ηλικίας του ζευγαριού. Το θέμα που προέκυπτε ήταν ότι τόσο για τη Ζωή, όσο και για τον Κωνσταντίνο Μονομάχο ήταν ο τρίτος τους γάμος και το οποίο οι εκκλησιαστικοί κανόνες καθώς και η συντηρητική νοοτροπία των βυζαντινών αντιμετώπιζαν εχθρικά. Ενδεικτική της αντίθεσης στην τέλεση ενός τρίτου γάμου από την αυτοκράτειρα αποτέλεσε το γεγονός ότι ο Πατριάρχης Αλέξιος αρνήθηκε να τελέσει το γάμο αυτό και τον αναγνώρισε την επομένη της τέλεσής του από έναν απλό ιερέα.

Γενικότερα το ζήτημα της πολυγαμίας είχε απασχολήσει αρκετά την πολιτική και θρησκευτική ζωή της Αυτοκρατορίας. Όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω, ο θεσμός του γάμου ήταν θεμελιώδης, τόσο από κοινωνικής, όσο και από θρησκευτικής πλευράς.

¹⁸⁴Ο.π.

¹⁸⁵Ο.π., σελ. 171.

Κατανοώντας την αδυναμία της ανθρώπινης φύσης, τόσο η Πολιτεία, όσο και η Εκκλησία αποδέχθηκαν μέχρι την τέλεση του τρίτου γάμου, ύστερα όμως από αρκετά στάδια.

Ο Ιουστινιανός στο νομοθετικό του έργο Νεαρές πραγματεύεται κυρίως το θεσμό του γάμου. Στην 22η νεαρά λέει ότι επιτρέπεται ο δεύτερος γάμος, για μεν τους άνδρες ελεύθερα, για δε τις γυναίκες ελεύθερα μετά τον πρώτο χρόνο του πένθιμου ενιαυτού. Επιπλέον, αναφέρει ότι επιτρέπεται και ο τρίτος γάμος.¹⁸⁶

Κατά τα τέλη του 8ου αιώνα αρχές του 9ου, η αυτοκράτειρα Ειρήνη η Αθηναία με την 28η νεαρά της δέχεται μόνο το δεύτερο γάμο και απαγορεύει τον τρίτο, ενώ κηρύσσει τα παιδιά του τρίτου γάμου νόθα.¹⁸⁷

Επιπρόσθετα, χαρακτηριστική είναι η διαμάχη του Λέοντος, ο οποίος επειδή χήρεψε δύο φορές, μην έχοντας κατορθώσει να αποκτήσει παιδιά τέλεσε και τρίτο γάμο, παραβαίνοντας τα ήθη της Εκκλησίας. Όταν και ο τρίτος γάμος του Λέοντος έληξε εξαιτίας του θανάτου και της τρίτης συζύγου του, χωρίς προηγουμένως να έχουν αποκτήσει παιδιά, προχώρησε και σε τέταρτο γάμο, από τον οποίο απέκτησε τον πολυπόθητο διάδοχο.¹⁸⁸ Η τέλεση τέταρτου γάμου, όμως, προκάλεσε την έντονη αντίδραση του Πατριάρχη, ο οποίος απαγόρευσε την είσοδο του αυτοκράτορα Λέοντα στο ναό της Αγίας του Θεού Σοφίας από την κύρια είσοδο, τα Χριστούγεννα του 906. Το ζήτημα έληξε με την καθαίρεση του Πατριάρχη Νικόλαου Μυστικού εξαιτίας της επίμονης άρνησης του πρώτου να δεχθεί τον τέταρτο γάμο του αυτοκράτορα. Όμως, η διαμάχη αυτή προκάλεσε πολλά προβλήματα στις σχέσεις Πολιτείας και Εκκλησίας που ταλαιπώρησαν τη βυζαντινή αυτοκρατορία για μεγάλο χρονικό διάστημα.¹⁸⁹

Έπειτα από τις αναταραχές που δίχασαν την εκκλησία και τον λαό, η ανάγκη για μια σύνοδο συμφιλίωσης ήταν επιτακτική προκειμένου να επέλθει η αποκατάσταση της τάξης. Η πράξη αυτή επισφραγίστηκε με τη Σύνοδο της Ενώσεως (920) και με τις κανονικές αποφάσεις που καταγράφονται στον Τόμο. Το όνομα της Συνόδου είχε

¹⁸⁶ EVANS J. A. S., *Η εποχή του Ιουστινιανού*, μτφ Βασίλης Κουρής, Αθήνα, Οδυσσέας, 1999, σελ. 351.

¹⁸⁷ ΡΑΛΛΗ Γ. Α - ΠΟΤΛΗ Μ., *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τε ἀγίων καὶ πανευφύμων Ἀποστόλων καὶ ἱερῶν οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν Συνόδων καὶ τῶν κατὰ μέρος Ἀγίων Πατέρων... Ἀθήνησιν 1852 – 1859* [φωτοαν. εκδ Αθήναι 1966], σελ. 252.

¹⁸⁸ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ Ι., *ό.π.*, σελ. 148.

¹⁸⁹ *Ο.π.*

συμβολικό χαρακτήρα, αφού μέσω αυτής επήλθε η «ένωση» των διεστώτων μερών και η ειρήνη.¹⁹⁰

Οι αποφάσεις της συνόδου, οι οποίες πήγαζαν από τη διδασκαλία των Πατέρων και των αποφάσεων των προηγούμενων συνόδων, καθόρισαν τον επιτρεπόμενο αριθμό γάμων για ένα πρόσωπο και την εγκυρότητα αυτών. Παράλληλα η σύνοδος απεκατέστησε τον Λέοντα και του έδωσε κατ' οικονομίαν άφεση για το παράπτωμα του τετάρτου γάμου, στο οποίο είχε υποπέσει. Έτσι έκλεισε οριστικά το θέμα και αναγνωρίστηκε ο Κωνσταντίνος ο Πορφυρογέννητος και επισήμως ως νόμιμο τέκνο και νόμιμος διάδοχος του θρόνου, τον οποίο και κατείχε ήδη.¹⁹¹

Η Σύνοδος της Ενώσεως συγκροτήθηκε τον Ιούλιο του 920, δηλαδή κατά το πρώτο έτος της βασιλείας του Κωνσταντίνου του Πορφυρογέννητου και Ρωμανού Α΄ του Λεκαπηνού. Στις αποφάσεις του Τόμου της Ενώσεως συγκαταλέγονται η απαγόρευση παντελώς του τέταρτου γάμου, αλλά και οι όροι που θα έπρεπε να τηρούνται για να τελέσει κάποιος πιστός τρίτο γάμο.

Πιο συγκεκριμένα, απαγορεύεται «παντελώς» ο τέταρτος γάμος και αν πραγματοποιηθεί, τότε αποκόπτεται ο πολύγαμος από την εκκλησιαστική κοινωνία. Ακόμη, ορίζεται ότι ο τρίτος γάμος είναι και αυτός «μη άξιος» για τον χριστιανικό βίο, αλλά συγχωρείται ως «ρύπασμα» από τους Πατέρες υπό προϋποθέσεις. Τις προϋποθέσεις αυτές τις θέτει διότι ο τρίτος γάμος αποτελεί παρέμβαση στην έμμεση πλην σαφή εντολή του Χριστού για δυνατότητα διαζυγίου και συνάψεως και δευτέρου γάμου παρ' εκτός λόγου πορνείας. Για τον λόγο αυτό έπρεπε να γίνει κατανοητό ότι ο τρίτος γάμος δεν μπορεί να γίνει αποδεκτός εύκολα από την εκκλησία παραμόνο στις περιπτώσεις εκείνες που πραγματικά συντρέχουν οι εξής προϋποθέσεις: Αν το άτομο που επιθυμεί να συνάψει τον τρίτο γάμο είναι είναι 40 ετών και δεν έχει τέκνα μπορεί να τελέσει τρίτο γάμο, στην περίπτωση που είναι άνω των 40 ετών και έχει τέκνα κρίνεται ανώφελος ένας τρίτος γάμος. Η τρίτη προϋπόθεση είναι ότι ο τρίτος γάμος συγχωρείται, σε «τριακοντοετούντες» και να έχουν τέκνα με την προϋπόθεση να δεχθούν το επιτίμιο της αποχής από τα άχραντα μυστήρια για τέσσερα έτη, διότι είναι δούλοι της σαρκικής επιθυμίας. Η τέταρτη

¹⁹⁰ ΦΕΙΔΑ Ι., *Εκκλησιαστική Ιστορία*, τ. 2, Αθήνα, 1998², σελ. 145.

¹⁹¹ Ό.π., σελ. 146 – 160.

προϋπόθεση, είναι ότι ο τρίτος γάμος συγχωρείται αν είναι μέχρι τριάντα ετών και δεν έχει τέκνα.¹⁹²

Όπως είναι φανερό από τα όσα αναφέρθηκαν, η αυτοκράτειρα Ζωή δεν μπορούσε να ενταχθεί σε καμία από τις ειδικές περιπτώσεις στις οποίες ήταν επιτρεπτή η τέλεση τρίτου γάμου από τους κανόνες της Εκκλησίας. Η βασίλισσα δεν ήταν σε θέση να τεκνοποιήσει από τον πρώτο της γάμο, άρα δεν ήταν επιτακτική η ανάγκη να νυμφευθεί για τρίτη φορά. Ίσως, η ανάγκη για πολιτική σταθερότητα, στην τόσο ταλανισμένη από τις απερίσκεπτες επιλογές της Ζωής, βυζαντινή αυτοκρατορία, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως λόγος για να αποδεχθεί τόσο η Εκκλησία, όσο και η κοινωνία της εποχής την επιλογή της αυτοκράτειρας να τελέσει έναν ακόμα γάμο.

Βέβαια, τα νομικά προβλήματα που προέκυψαν από την ένωση της αυτοκράτειρας με τον Κωνσταντίνο Μονομάχο συνεχίστηκαν και μετά την αποδοχή του γάμου τους από την Εκκλησία. Στη συνέχεια του γάμου της με τον Κωνσταντίνο Θ' Μονομάχο, το πρόβλημα προκύπτει από την στάση της και την ανοχή της Ζωής στο ζήτημα της μοιχείας. Η στάση της Ζωής απέναντι στην ερωμένη του συζύγου της ήταν πολύ φιλική. Με την συναίνεσή της στο «σύμφωνο φιλίας» ουσιαστικά νομιμοποίησε την ύπαρξη εξωσυζυγικής σχέσης ανάμεσα στον αυτοκράτορα Μιχαήλ Θ' Μονομάχο και την Σκλήραινα, ερχόμενη σε αντίθεση με τα όσα η Εκκλησία και οι νόμοι πρέσβευαν για τη μοιχεία για να εξασφαλίσει με τον τρόπο αυτό την ικανοποίηση του αυτοκράτορα.

Παρατηρείται, σε κάθε μία από τις προαναφερθείσες περιπτώσεις των γάμων της Ζωής της Πορφυρογέννητης, αλλά και του Λέοντος και του Ηρακλείου, ότι η Πολιτεία και η Εκκλησία είναι δύο δυνάμεις άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους σε βαθμό αλληλοεξάρτησης. Αυτό συμβαίνει διότι ο αυτοκράτορας για να κυβερνήσει χρειάζεται την ηθική νομιμοποίηση που του προσφέρει η πεποίθηση ότι είναι ο εκπρόσωπος του Χριστού πάνω στη γη, πεποίθηση που μπορεί να την επιβεβαιώσει στο λαό μόνο ο Πατριάρχης. Αλλά και η Εκκλησία χρειάζεται την στήριξη του εκάστοτε αυτοκράτορα, καθώς με τις δωρεές που πραγματοποιούσε κάθε αυτοκράτορας, δωρεές που αποσκοπούσαν στην ίδρυση νέων μεγαλοπρεπών εκκλησιών, οι οποίες ενίσχυαν στα μάτια των απλών πολιτών το γόητρο της Εκκλησίας. Άρα, μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι Εκκλησία και Πολιτεία βιάδιζαν

¹⁹² ΡΑΛΛΗ Γ. Α - ΠΟΤΛΗ Μ., ό.π., σελ. 258 – 260.

δίπλα η μία στην άλλη στην πορεία της Ιστορίας, καθώς τα οφέλη και για τους δύο θεσμούς ήταν πολλαπλά. Ήταν τόσο μεγάλα, ώστε μπορούσαν να παραβλέψουν μεγάλες θεσμικές εκτροπές από τους αυτοκράτορες, όπως αυτές που αναφέρθηκαν στην παρούσα εργασία.

Βιβλιογραφία

Ελληνική βιβλιογραφία

ΓΛΥΚΑΤΖΗ – ΑΡΒΕΛΕΡ Ε. *Η πολιτική ιδεολογία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, Αθήνα, Ψυχογιός, 2007.

ΖΑΚΥΝΘΗΝΟΣ Δ. *Βυζάντιον, κράτος και κοινωνία, ιστορική επισκόπησης*, Αθήνα, Ίκαρος, 1951.

ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ Ι., *Το βυζαντινό κράτος*, Θεσσαλονίκη, Βάνιας, 2001.

ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ Κ., *Ιστορία του ελληνικού έθνους, Μεσαιωνικός ελληνισμός, Μακεδονική Δυναστεία*, Αθήνα, Γαλαξίας, Χ. Χ.

ΡΑΛΛΗ Γ. Α - ΠΟΤΛΗ Μ., *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τε ἁγίων καὶ πανευφήμων Ἀποστόλων καὶ ἱερῶν οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν Συνόδων καὶ τῶν κατὰ μέρος Ἀγίων Πατέρων... Ἀθήνησιν 1852 – 1859* [φωτοαν. εκδ Αθῆναι 1966].

ΣΕΡΓΙΔΗΣ Γ., *Η διαμόρφωση των λόγων του διαζυγίου κατά το κυπριακό δίκαιο, με συγκριτική επισκόπηση του ελληνικού και του αγγλικού δικαίου*, διατριβή στη νομική σχολή του Αριστοτελείου πανεπιστημίου το 2006, τόμος 1.

ΣΚΥΛΙΤΣΗΣ Ι., *Σύνοψις Ιστοριῶν*.

ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ ΑΙ., *Βυζαντινή ιστορία Β1 610 – 867*, Θεσσαλονίκη, Βάνιας, 1998.

ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ ΑΙ. *Εκλογή, αναγόρευσις και στέψις του βυζαντινού αυτοκράτορος*, Πραγματεῖαι της Ακαδημίας Αθηνῶν Τόμος 22, Αριθμός 2, Αθήνα, 1956.

ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ ΑΙ. *Το πολίτευμα και οι θεσμοί της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας 324 – 1204 Κράτος, Διοίκηση, Οικονομία, Κοινωνία*, Αθήνα, 2004.

ΦΕΙΔΑ Ι., *Εκκλησιαστική Ιστορία*, τ. 2, Αθήνα, 1998².

ΨΕΛΛΟΣ Μ., *Χρονογραφία*, Τόμος Α, Χ.Τ., Ἄγρωστις, 1992.

BROWNING R., *Η βυζαντινή αυτοκρατορία*, μτφ. Νικ. Κονομή, Αθήνα, Παπαδήμα, 1992.

EVANS J. A. S., *Η εποχή του Ιουστινιανού*, μτφ Βασίλης Κουρής, Αθήνα, Οδυσσέας, 1999.

SCHLUMBERGER G., *Η Βυζαντινή εποποιΐα. Αι Πορφυρογέννητοι Ζωή και Θεοδώρα*, Αθήνα, Δημιουργία, 1999 Μετάφραση Λαμπρίδης Ιωάννης.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

GARLAND L., *Byzantine empresses, women and power in Byzantium AD527- 1204*, London, Routledge, 1999

LAIΟΥ Α. *Imperial Marriages and Their Critics in the Eleventh Century:*

The Case of Skylitzes.

THE OXFORD DICTIONARY OF BYZANTIUM, New York – Oxford, Oxford University Press, 1991.

Ιστότοποι

<http://byzsym.org/> (Τελευταία επίσκεψη 09/03/2015).

ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ Ι., *Νοσήματα βυζαντινών αυτοκρατόρων*, Διδακτορική διατριβή εγκριθείσα από το τμήμα Ιστορίας του Ιονίου Πανεπιστημίου

[<http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/8599#page/1/mode/2up> (Τελευταία επίσκεψη 09/03/2015)].